NOBILISS. VIRGINIS

ANNÆ MARIÆ A' SCHURMAN.

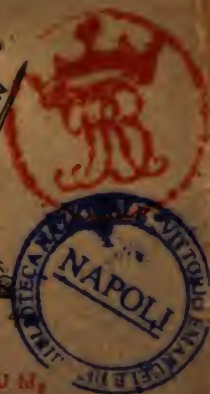
OPUSCULA

HEBRÆA, | LATINA,
GRÆCA, | GALLICA:

Prosaica & Metrica,

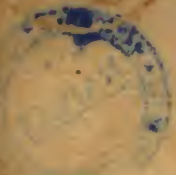
Editio tertia, auctior & emendatior.

TRAJECTI ad RHENUM,
Ex Officina Johannis à Waesberge,
CIƆ IƆ CLII.

FRID. SPANHEMIUS

LECTORI

S.

HAbes hîc, Lector, Opus, quale ſuperiora ſecula non vidêre, & quod ut ad felicitatem & gloriam ævi noſtri pertinet, ſic pertinebit aliquando ad admirationem poſteritatis. Una tibi Belgica Virginem exhibet non à linguarum tantùm, quæ eruditis ſunt propriæ, verùm etiam ab o-

mnni propemodum eruditione inſtructam, cujus admirandum ingenium, & omnium rerum capacem animum, ultimum naturæ in hoc ſexu conatum jure dicas. Iſtis decoribus accedunt innumera alia, quæ vix omnia percenſeri poſſunt; ita prodigè ſe Dei benignitas in unum effudit caput. Si vaſtum illi obtigit ingenium, cui nihil inacceſſum, manus etiam mirum in modum obſequens tali obtigit Du-

Duci. Nec quicquam illud imperare poteſt, quod non exequatur illa in omni materiâ, ad ſtuporem uſque videntium. Sed dona iſta inferiora longè ſunt illis, quæ prę-cipua ducit, pietatem ſine ſchemate, modeſtiam ſine exemplo, &. miram morum vitæque ſanctitatem, ad exemplum omne comparatam. Et quamvis maximè laudari mereatur, nihil minus tamen, quàm laudari cupit. Quod ipſum etiam

על כנפי ארץ שמועתו איש האלהים

אביר הרועים עטרת ראשי ארוני אנדראש רות בהגה׃

מי יתן לי עט סופר מהיר למלא חשקי לבוא בכתבי לפניך אבי היקר׃ אחלי יוצק חן בשפתותי ויהית נחל נובע מקור בינתי יען אשר פציתי פי אל תפארתך אדבר אל ארוני אבי בלשון קודש והיו לו בכורי לקחי אבל אמללה אני במאד מאד לאגור מעין הדעת ולא השגתי לקנות חכמה ובינה על־כן אחרתי להתראות לפניך וסתרתי כיענה שיראה מאור עד כי אחשב כי דברי עוללים אשר דוברים המה בעיני שפה ימצאו חן בעיני אבותם מאמרי הזר אשר דבר ידבר בחלקות׃ וזאת נחמתי בהעני כי לך לבת אנכי ולכן לא ימעט לפניך מעשה אצבעותי׃ וחיית ורבית אתה וביתך׃

בתך ואמתך חנה מרים שורמן

שפתיו רעות רבים פעלים נר יהודה אביר

הרועים ארוני גישברת ווּתיום׃

קוה קויתיך אלופי ורועי מגיה חשכי ומשוה רגלי באילות כי אמנם דבריך לי כדרבנות ומקור חיים פיך אבל הסתרת את־פניך ממני ועמדתי בתוחלת ממשכה׃ אקנא באשרי יושבי ביתך וכול ההולכים מחיל אל־חיל לשתות מים ממעיני חכמתך אשר כך נמשלתי כחציר גגות או כסוס כפרד אין הבין׃ מי יתנני כירחי

קדם

קדם ברוה תורתך את נפשי כשתילי זיתים שתולים
על פלגי מים כוי יתנני אף ללקוט שבלים אחרי למודיך׃
חיית ורבית אתה וביתך׃

תואבת לחכמתך מכסף לחכרך כחרוץ
נבחר חנה״ מרים שורמן׃

לעיר הגדלה רוכלין״ לבעלה כבודה
.. דורתאה׳ מוור״ לאלמנת האיש הנו בר
בן־חורים מוור״ מעיר וטרכת׳

לבעלתי כבודה שלום

שמעתי את־שמעך רעיתי בעלה כבודה וגלתי ושמחתי לאחת הטובה. אשר נשאו לנו השמים בימינו לחדש את כבוד עמך כי אני אמרתי בבלי דעת גלתה החכמת מקרב הנשים שבאנגלנד אחרי מות הגברת יוחנה״ גריה ומלכה אלישבע״ זל״ אבל באה המכחה בלבך ודעת לנפשך נעמה בך בחר יי״ להיות לעטרת תפארת לכל־הנשים· נהלה שפרה עליך ותמצאי את־מטמני מסתרים על־כן בפעליך ששתי כעל אור השמש לצאתו ונכסף נכספתי לאהבתך ואמרתי בלבי אבוא נגד יקר תפארתך בעשרת הדברים האלה לפי עניות דעתי לכרות ברית מלח ביני ובינך נחד נא לסחור ולקנות חכמה ובינה· כי טוב סחרה מסחר כסף ומחרוץ תבואתה· ועתה אם מצאתי חן בעיניך הודיעי לי כל־חפציך וברוכה את ליי הוד והדר לעמך מקק׳ וטרבתי׳ בשנת המשיח אם לח״ ראב

רעיתך ואמתך חנה׳ מרים׳ שורמן·

Meven

Pici aurum ſuum, cuſtodiunt. Haudquaquam verò vel curioſitati meæ imputabis, vel otio, quod hoc negotium curatum voluerim, ſed Amicorum aliquot præſtantiſsimorum, qui id à me efflagitarunt, precibus, & ſtudio omnes ad ſeriam tanti exempli imitationem excitandi. Videbis etiam, variis quæſtionibus decimam hanc Muſam à quibuſdam laceſsitatem, ut feliciſsimi ingenii ſui copiam faceret, & divi-

tias ſuas explicaret. Tu, Lector, quod Regiis etiam Capitibus admirationem expreſsit, Caput, mirare juxta nobiſcum, & quod ſtolatus ille Muſarum & Gratiarum doctor exemplo æque docet ac calamo, & decus ſuum præcipuum cenſet, tuum etiam cenſeto, PIETATEM nimirum & VIRTUTEM. Perſcriptum Lugduni Batavor. Idib. Jul. cIɔ Iɔ CXLVIII.

פסוק מורכב
לתפארת ולכבוד האשה חכמה בת חורים בתולת השם
חנה מריאם שורמן

וי כ״ל אֲנָשִׁים אֶל דְּבָרַי שִׁמְעוּ
אֶל מִפְלְאוֹת עוֹלָם בְּקֶשֶׁב קַשְׁבוּ
ואת עַלְמָה הַרְבֵּה לְשׁוֹנוֹת יוֹדְעָה
סֵפֶר קְנוּ הַזֶּה אֲשֶׁר הִיא כָּתְבָה
קִרְאוּ בְּזֶה אֹמֶן דְּבָרַי תִּמְצְאוּ
קִרְאוּ בָּזֶה דוֹמוּ אֲבָל הִתְמְהוּ
פֶּלֶא בְּעוֹלָם שֶׁבְּתוּלָה חוֹכְמָה
מֵרוֹב זְקֵנִים גַּם לְשׁוֹנוֹת יוֹדְעָה
רוּצוּ מְרוּצַת הַבְּתוּלָה בִּרְחוּ
עַצְלָה בְּעִתּוֹ אֵת גְּמוּלוֹת תִּקְחוּ :

JOHANNES LEUSDEN
Lib: Art: Mag. & linguæ
Sanctæ Professor.

Ampliſſimo, Eruditiſſimoque Viro,

D. JOHANNI BEVEROVICIO,

Senatori & Archiatro Dordrechtano,

S. P. D.

ANNA MARIA A SCHURMAN.

POSTREMÆ tuæ, Vir Ampliſſime, varie me affecerunt: multumque dubitavi, utrum uberior eſſet nobis ipſis gratulandi, an vero potius erubeſcendi materies, quod ad celeberrimi hujus Lycei exercitationes nos quoque invitare dignatus ſis. Nihil equidem antiquius, vel glorioſius duxerim, quam ὑπὸ σȣ ἀγωνοθέτȣ καὶ βραβευτȣ̃ ad palęſtram hanc literariam introduci; ubi cœleſtis veritatis certamen, victoria, & denique triumphus, cum tanta celebritate ſpectan-

da exhibentur, ut ejus fama fructusque copiosissimus non una amplius regione aut regno circumscribi queat. Nullis profecto æque ac hujusmodi deliciis oblectari soleo, nec te hac in parte fefellit tua de nostris studiis opinio. Verum enimvero haud leviter rubore suffundor, quod, sive amico quodam errore, sive humanitatis quadam exuperantia tantam mihi eruditionis laudem tribuis, ut etiam à nostro ingeniolo aliquid luminis illustri huic quæstioni fœnerari posse existimes; prȩsertim vero cum tot primaria huius sȩculi ingenia in hoc unum nervos omnes intendisse videantur. Humanius igitur facis quam pro viribus meis, quod à me petis ut marmoreum è Parnasso fastigium imponam huic operi omnibus undequaque numeris absoluto. Quod si ultro mihi arrogarem, jam vel nullum plane tenuitatis nostræ sensum retinerem, vel certe rei, de qua quæritur, difficultatem neutiquam perspicerem. Ne tamen in suspicionem veniam apud te, quasi in

castra

ra Arcesilai Scepticorum princi-
, qui in neutram controversiæ
tem decidendum esse putabat, ne
oris periculo vir sapiens se objice-
, transfugere animum induxerim:
ı possum quin aliquid respon-
m ad exagitatam hanc quęstio-
ı, quàm uti censeo, veritatis,
m nobis non tam investigandæ,
enii nostri exercendi causa pro-
ıere voluisti. *Vides*, inquis, *vitæ*
nanæ terminum à quamplurimis di-
gui ratione Dei & nostri; hac muta-
m, illa fixum plane & immobilem
. Quam assertionem eorum esse
eo, qui singulis mortalibus cer-
ı immotumque vitę suæ termi-
n ęterni Numinis decreto immu-
liter constitutum esse affirmant.
orum sententię ut ego libens sub-
bam, haud exigua me movet ve-
tis hujus evidentia. Nam uti in
continet omnia divina majestate
nissima, inquę admirationem ejus
tumque animos hominum con-
cit; ita per omnia symmetriâ qua-
ı pulcherrimâ sibi respondet.

Quocirca nemini melius, quod olim Cicero de Stoicis prędicabat, quàm hujus doctrinę assertoribus adaptaverim : *Mirabilis est*, inquit, *apud Stoicos contextus rerum. Respondent extrema primis, media utrisque, omnia omnibus. Quid sequatur, quid repugnet, vident : & ut in Geometria, prima si dederis, danda sunt omnia.* Minime injucundum nobis foret hæc paulo fusius prosequi, nisi id affatim ante me præstitissent quotquot in hoc scripto clarissimorum virorum pro hac sententia militant. Tanta autem orationis tum pondere, tum elegantia hanc telam prętexuêre eximii inter alios Theologi, D Rivetus, & ὁ μακαρίτης D. Westerburgius, denique vero vel ipsis cornucopiis locupletior D. Voetius, ut: dum mea circumspicio, non minus quidquid habeo ad manum suppellectilis, quam quod non habeo, nobis deesse videatur. Quidquid sit, saltem libere, & quemadmodum à me stipulares, ἐξ ἄκρου μυελοῦ ψυχῆς, quod sentio, edisseram. Jam redeo ad tuam quęstionem. Ajunt itaque nostri, vitę humanę ter-

5. De finib.

terminum & mobilem, & immobilem recte appellari. Atqui lepide contra hæc infers: *nonne quocunque modo diſtinguatur, idem eſt terminus, cum ſit terminus?* Videntur ſane prima fronte meram λογομαχίαν exercere, & verborum inaniis eruditas aures delaſſare, ſi terminum ſcilicet in ſe conſideres quod ad ipſam, ut loquuntur, ἐνέργειαν: nam hic valet axioma illud Philoſophicum, *Vnumquodque dum eſt, neceſſario eſt.* Verum quia non ſolum hic de ipſo termino, quatenus ille extra cauſas ſuas jam actu exiſtit, ſed inprimis de virtute ac proprietate cauſarum controverſia eſt; quid per terminum mobilem, quidve per immobilem intelligant, operæ pretium fuerit aliquanto altius repetere. Per hunc nihil aliud eos deſignare arbitror, quam vitæ noſtræ exitum in ordine ad cauſam primam, hoc eſt, ſi eum in divina præſcientia ac diſpoſitione ſpectemus, vel ut futurum quoddam contingens immutabiliter determinatum: per iſtum vero mortem fortuitam & ἀόριστον φύσει in ordine ad cauſas inferiores, inque ſuo genere liberas

& contingentes. Proinde, licet idem hic terminus ad immutabile τῆς πρώτης καὶ καθολικῆς αἰτίας decretum, ejusque perpetuum cum causis secundis concursum comparatus certus sit, nec ulla ratione mutandus; tamen quia vi pariter ac virtute causę subordinatæ & particularis, ejusque proprio quodam operandi modo libere ac contingenter producitur, vertibilis mobilisque nuncupari optimo jure potest. Illud apertius nobis declarat Scholasticorum coryphæus, cum sic inquit: *Effectus ultimus non sequitur causam primam in necessitate, vel contingentia, sed causam proximam, quia virtus causæ primæ recipitur in secunda secundum modum recipientis, & non secundum modum recepti.* Nimirum id omni cura præcavere satagunt, ne causis ἐνδεχομέναις, præsertim voluntariis, vim ullam à virtute, sive influxu causę principis, quæ omnis libertatis fons est & origo, inferri concedant. Gravissime in hanc sententiam peroravit Picus Mirandula, quem Phœnicem ac delicias Musarum, atque alumnum Philosophiæ vocat alter seculi sui Phœnix

Thom. tract. de præsc. & prædest. Cap. 4.

Jos.

Jos. Scaliger, quando fatum Theologice notare dicit, *pendentem à divino consilio seriem ordinemque causarum, sub quo nihil nostra libertas periclitetur, cum simus & nos inter has causas, nec in hac chorea fati patiamur tantum, sed agamus. Sive igitur Dei prævidentiam, sive providentiam, hoc est, sive mentem illius omnia præcognoscentem, sive voluntatem ex suo placito omnia disponentem attendas, nullum fit præjudicium liberis actionibus nostris. Nam si prævidentiam, cur non libere facio quod prævidit Deus me facturum: nam si erit quod ille prævidit, utique libere faciam, quod libere me facturum ille prævidit. Sed & quia erit quod voluit, voluit autem me esse liberum libere agam quicquid agam, nisi ipse mihi voluntatem ademerit.*

In Astrolog. lib. 4. cap. 5.

Quæ cum ita sint palam est, utrumque hoc (ut phrasi utar Philosophica) πεὶ ἑτέρου λεγόμενον, uni eidemq; termino non inepte assignari: præsertim cum sine hac distinctione neque primæ causæ, neque secundæ, sua dignitas ordoque constare queat. Superest alius nodus quem postremo annectis. *Quid ei*

opis à mutabili, cui inſtat decretorius? Quid tum proderit Medici prudentia? quid ægroti temperantia? quid denique medicamentorum uſus, ſi mortem fato imminentem nullo pacto remorari valent? Nihil utique fatendum eſt; quando ſcilicet hæc ἐξ ἐναντίας divinæ voluntatis tantummodo aſpicimus. Unicum illud oraculum Regum ſapientiſſimi ſatis eſt omnibus (ut ita dicam) dejiciendis mortalium machinis: אֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֵצָה
Prov. 21.30. לְנֶגֶד יְהוָה סוּס מוּכָן לְיוֹם מִלְחָמָה וְלַיהוָה הַתְּשׁוּעָה׃. *Non eſt ſapientia, non prudentia, neque conſilium contra Dominum. Equus inſtruitur ad diem belli, à Domino autem datur ſalus.* Libet hic adſcribere verba Aben Eſræ Rabbinorum facile doctiſſimi, qui hunc locum egregie παραφράζει כלומר ינצל מידו באחת מהם אף על פי שיכינו סוס לנוס בעבור יום מלחמה אין יכולת להמלט ולהושיע נפשם כי לשם התשועה והוא יתננה למי שירצה. Id eſt, ſi ad verbum reddatur, non eruetur *ex manu ejus*

jus (ſcilicet Domini) *per unum ex illis* (nempe ſapientiam, prudentiam, conſilium.) *Quamvis enim parent equum ad fugiendum propter diem prælii, non erit potentia evadendi & ſalvandi vitam ſuam: quia Iehovæ eſt ſalus, & dabit eam cuicunque voluerit.* Ceterum nihil magis ad normam ſanioris Philoſophiæ, quam ut Deum Opt. Max. ſuo fine excidere non poſſe ſtatuamus. Quandoquidem ipſe ſolus eſt ἄιτιον αὐτοτελὲς, & ut præclare ait Seneca, *prima omnium cauſa à qua cæteræ pendent.* Omnia nimirum huc quaſi ad centrum ſuum ultro contendunt: quoniam (teſtante Apoſtolo) ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. Accedit experientia & conſenſus quidam univerſalis: cujus ſegetem uberrimam à nobiliſſimo doctiſſimoque viro D. Salmaſio jam pridem reſpublica literaria exſpectat. Mihi vero hic paucula tantum delibaſſe ſufficerit; & quidem inter alia eminet aurea illa Alcorani, quamvis cetera ſtolidi & deteſtabilis, ſententia: عَسَّر لله اغا

Lib.4. de ben. cap.7.

Rom. 11.36.

Surat. Joſeph. Mech.

verſ.12. غَالِبٌ عَلَي أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ
النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ع *Deus triumphat in ſua cauſa, etiamſi id homines plerique ignorent.* Omnes fere Poëtæ Gentiles in hoc conſentiunt: quorum unum audiamus è multis:

Pind. Pyth. ode.12.

---Τόγε μόρσιμον οὐ πάρ-
φυκτον.
Fatale decretum inevitabile eſt.

Quocirca quidquid hic contra homines moliuntur, non injuria irridet vatum ingenioſiſſimus:

Tantumne aliquis ſibi poſſe videtur,
Fata quoque ut ſuperet.

In Eurip. Supp.

Nec id modo perſpexêre; verum aliquando altius penetrant, ut Adraſtus ille apud Erupidem:

Ὦ Ζεῦ, τί δῆτα τοὺς ταλαιπώρους βροτοὺς
Φρονεῖν λέγουσι; σοῦ γὰρ ἐξηρτήμεθα,
Δρῶμέν τε τοιαῦθ', ἂν σὺ τυγχάνῃς θέλων.
O Iupiter, quidnam miſeros homines
Dicunt ſapere? ex te enim pendemus,
Et talia facimus quæcunque tu vis.

Sed examuſſim ad ſcopum noſtrum collimat graviſſimus ille Lyricorum Simonides.

Ὦ παῖ, τέλος μὲν Ζεὺς ἔχει βαρύκτυπος
Πάντων ὅσ' ἐστὶ, καὶ τίθησ' ὅπη θέλει.
Νόος δ' ἐπ' ἀνθρώποισιν οὐκ ἐφημέροις
Ἐστ', ἀλλ' ἐφημέριοι βροτοὶ δὴ ζώομεν,
Ὅπως ἕκαστον ἐκτελευτήσῃ Θεός.

Quæ Buchananus ſic vertit.

Penes tonantem eſt exitus rerum Iovẽ,
Fili, arbitratu cuncta qui gerit ſuo:
At mens hominibus nulla momenta-
neis
Eſt, in diemque vivitur mortalibus,
Prout quidque Numen ſingulis finive-
rit.

Neque mirum, cum peſtis bellique tempore nunquam non invitis pectoribus divina ſe ingerat providentia, ſi vim caſu majorem rerum motibus intervenire animadverterint. Id paſſim teſtantur melioris notæ hiſtorici, qui, dum accuratius eventuum cauſas obſervant, ultro in partes veniunt. Non te latet quid olim hac de re ſenſerit Græcorum antiquiſſimus, cujus verba hæc ſunt: Ξεῖνε, ὅ, τι δεῖ γενέσθαι ἐκ τοῦ θεοῦ, ἀμήχανον ἀποτρέψαι ἀνθρώπῳ: *O hoſpes, quod divinitus contingere debet, homo à ſe nulla arte avertet.* Et auguſta ſane oratione rem

Herod. 9.

Niceph. Greg. lib. 7. rem expressit rerum Ecclesiasticarum scriptor eximius: τῆς θείας οὐ συμμαχούσης προνοίας τοῖς τῶν ἀνθρώπων βουλεύμασί τε καὶ πράγμασι, πονηρὸν αὐτοῖς ἀπαντᾷ τὸ τέλος, καὶ σφόδρα τοῖς ἐννοήμασιν ἐναντιώτατον. οὔτε γὰρ βουληφόρος ὁ βουληφόρος, οὔτε ἀνδρεῖος ὁ ἀνδρεῖος, ἀλλὰ τά τε σοφὰ βουλεύματα πρὸς ἄσοφον τελευτῶσι πέρας, καὶ τὰ γενναῖα καὶ ἀνδρικώτατα πράγματα, ἄνανδρόν τε καὶ μάλα αἰσχρὰν τὴν ἧτταν καρποῦνται. *Vbi divina providentia non commilitat consiliis actionibusque hominum, malus iis exitus obvenit, & cogitationibus valde adversus. Nam tunc neque vir consultus, consultus est; nec fortis; fortis sed etiam sapientissima consilia insipienter desinunt, & generosa maxime ac fortia facta turpem & infamen exitum consequuntur.*

Quin & ea, quæ passim apud hujus generis autores occurrunt, nullo studio, nullaque prudentia humana, vel minimam circumstantiarum à Deo præfinitam, eludi posse demonstranti. Lib. 8. Ut Livius narrat, Alexandrum Epiri regem, tametsi omnia præcavere studeret, ne ad locum sibi (uti præmonitus erat)

erat) fatalem accederet, tamen effugere non potuiſſe, quo minus ibidem morti occumberet: eoque hanc ſententiam, ceu vulgo notam, orationi interſerit: *Vt ferme fugiendo in media fata ruitur.* Haud multum abludit quod de Macrino ſuo commemorat Herodianus, qui, poſtquam nihil non ad celerem hujus Imperatoris perniciem vergere perſpexerat, ita concludit: Ἐχρῆν δὲ ἄρα Μακρῖνον ἐνιαυτοῦ μόνου τῇ βασιλείᾳ ἐντρυφήσαντα, ἅμα τῷ βίῳ καὶ τὴν ἀρχὴν καταλῦσαι. Quod interpres ejus elegantiſſimus ita reddit. *Sed ita ſcilicet fato datum fuerat, ut uno duntaxat anno princeps Macrinus in diliciis abſumpto ſimul cum vita imperium amitteret.* Ultimam lineam libet afferre è divinis hiſtoriis, à quibus nullum provocandi jus eſt. Locus eſt de Propheta regio perquam eximius Actor. 13. 36. Δαβὶδ μὲν γὰρ ἰδίᾳ γενεᾷ ὑπηρετήσας τῇ τοῦ Θεοῦ βουλῇ, ἐκοιμήθη, καὶ προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ. Quæ doctiſſimus interpres ſic vertit, *Nam David quidem poſtquam ætate ſua inſervivit Dei conſilio, obdormivit, & appoſitus eſt patribus ſuis.* Unde recte elicimus,

cimus, vitæ noſtræ terminum eſſe propria ſua periodo divinitus circumſcriptum; ac proinde à nutu ſummi Numinis, in quantum certo futurus eſt, totum ſuſpendi. At quis forte excipiet, vocem γενεὰν eſſe πολύσημον, & ſępe aliud quam ętatem hominis ſignificare. Fatemur quidem aliâs aliter eam accipi: hic tamen id, quod volumus, deſignare, ex ipſo contextu luce clarius evincitur, quia de vita Davidis, morte ac ſepultura loquitur Apoſtolus. Ad majorem vero hujus rei evidentiam conferre licebit alia S. Scripturæ loca, in quibus ſpatium vitæ noſtræ proprie denotat, ut Actor. 14. verſ. 16. nec non Actor. 8. verſ. 33. ubi reſpondet Hebræo דור, Jeſaiæ 53. quod hic & alibi non raro ſonat ſeculum, ſive ſeriem temporis conſtitutam: & à Græcis 70. interpretibus vertitur γενεά. Verum hic tempus aliquod commune, ſeu ἀόριστον non indicari, reſtrictio hęc ἰδία ſatis perſpicue oſtendit. Hinc itaque manifeſtum eſt, fruſtra mortales, quod Deus decrevit, irritum facere conari. Quoniam vero id potiſſimum controvertitur, an

ab

ab æterno omnia futura, tam contingentia, quam neceſſaria, prædeterminarit, & ſic quidem, ut, quæ ſemel voluit, ipſe immutare nequeat: juvat hic mentem noſtram aliquanto latius explicare. Ne vero præ nimia ſedulitate tædioſæ prolixitatis rea peragar, uni tantum Scripturæ loco, qui inſtar omnium erit, preſſo, ut ajunt, pede inſiſtam. Is occurrit Jeſaię 46. ubi Deus noſter ſic loquitur. *Ego ſum Deus, & nullus ultra Deus, neque quidquam mihi ſimile eſt. Quia annuncio à principio poſtrema, & ab exordio ea quæ nondum facta ſunt, qui dico, & conſilium meum ratum eſt, & quidquid volo facio.* Quis non videt, hæc tria velut ἁλύσει ἀλύτῳ inter ſe connecti, & divinæ præſcientię certitudinem, & decreti ἀμεταβλησίαν, & exequutionis ἐξουσίαν? Quicunque hic aliquid laxat, totum amittit: quippe totidem ſignis diacriticis ab idolis ſe vult diſcerni unicus ille opifex rectorque univerſi. Quanta igitur foret audacia: ne dicam ſacrilegium, ſi quis decretum à præſcientia, exequutionem vero à decreto ſejungere moliatur?

Olim

Olim de virtutibus moralibus asseruit Philoſophus, eas ſcilicet in modum coronæ ſibi invicem inſeparabiliter eſſe innexas: id multo magis de divinis exiſtimandum eſt. Unde enim præſcientiæ certitudo, ſi decretum hic nullum agnoſcimus? An à cauſarum, ſive apoteleſmatum contingentium μελλουσία? An quidquid contingens eſt antequam exiſtit, plane incertum eſt, & in neutram partem determinatum: ſiquidem id quod nondum eſt, ſe ipſum determinare non poteſt. An igitur ab ipſa præſcientia? At illa, juxta hanc opinionem, non magis certitudinis futurorum, quam noſtra ſcientia rerum præteritarum, & jam actu exiſtentium, cauſa eſt. Enimvero quantum à divina diſcrepet noſtra ſciendi ratio, egregie
P.1.qu. 14.art. 8. declarat Aquinus: *Res naturales ſunt mediæ inter ſcientiam Dei, & ſcientiam noſtram. Nos enim ſcientiam accipimus à rebus naturalibus, quarum Deus per ſuam ſcientiam cauſa eſt. Vnde ſicut ſcibilia naturalia ſunt priora quam ſcientia noſtra, & menſura ejus, ita ſcientia Dei eſt prior quàm res naturales, & menſura ipſa-*

ipsarum. Sicut aliqua domus est media inter scientiam artificis, qui eam fecit, & scientiam illius qui ejus cognitionem ex ipsa jam facta capit.

Recte igitur cum B. Augustino magno illo Ecclesiæ tibicine *illum Deum colimus, qui naturis à se creatis & subsistendi, & movendi initia finesque constituit, qui rerum causas habet, novit atque disponit.* Et ut idem alibi loquitur: Qui *secundum illam voluntatem suam quæ cum ejus præscientia sempiterna est, profecto in cœlo & in terra omnia quæcunque voluit, non solum præterita, vel præsentia, sed etiam futura, jam fecit.* *De civ. Dei lib. 7. c. 29.*

Nihilo levius peccat is qui mutabilitatem ejus Decreto adscribit: siquidem hic jure nobis vindicamus illud,

---διὸς ἐτελείετο βȣλή,

--- *Iovis est perfecta voluntas.*

Quod autem imperfectionem involvat voluntatis vertibilitas, utpote quæ aut inconstantiam animi, aut ignorantiam necessario præsupponat, manifestum est. Quomodo enim nisi ex cognitione boni antea ignorati, quod nondum voluerat, velle inciperet: vel ex improvi-

ſa, ſive rerum, ſive propoſiti ſui mutatione, quod ante voluerat, velle deſineret? Hinc Seneca de Natura Dei diſſerens non injuria quærit: *An majeſtatis diminutio ſit, & confeſſio erroris, mutanda feciſſe?* & continuo hac argumentatione concludit: *Neceſſe eſt enim ei eadem placere, cui niſi optima placere non poſſunt: nec ob hoc minus liber & potens eſt, ipſe enim eſt neceſſitas ſua.*

Natur. quæſt. lib. 1. cap. 1.

Huic optime reſpondet quod de ſimplici natura adſtruit Philoſophus: ἀεὶ μίαν καὶ ἁπλῆν χαίρει ἡδονήν. Tanta hujus veritatis ἐνέργεια eſt, ut Seneca vel ipſos adverſarios judices appellare non dubitarit: *Sapientis quoque viri ſententiam negatis poſſe mutari: Quanto magis Dei? cum ſapiens, quid ſit optimum, in præſentia ſciat, illius divinitati omne præſens ſit.* Quæſt. nat. lib. 2. cap. 36. Ad ſummam, quę pręclare admodum de numinis immutabilitate ratiocinatur magnus ille Plato, optimo jure huc transferimus: Πότερον (inquit) ἐπὶ τὸ βέλτιόν τε καὶ κάλλιον μεταβάλλων ἑαυτὸν, ἢ ἐπὶ τὸ χεῖρον καὶ τὸ αἴσχιον ἑαυτοῦ; Ἀνάγκη (ἔφη) ἐπὶ τὸ χεῖρον, εἴπερ ἀλλοιοῦται. οὐ γάρ

Plat. de Rep. lib. 2.

πȣ

που ἐνδεᾶ γε φήσομεν τὸν θεὸν κάλλους ἢ ἀρετῆς εἶναι. Ὀρθότατα (ἦν δ' ἐγὼ) λέγεις. Καὶ οὕτως ἔχοντος, δοκεῖ ἄν τις σοὶ, ὦ Ἀδείμαντε, ἑκὼν αὑτὸν χείρω ποιεῖν ὁπῃοῦν ἢ θεῶν ἢ ἀνθρώπων; Ἀδύνατον ἄρα (ἔφην) καὶ θεῷ ἐθέλειν αὑτὸν ἀλλοιοῦν. ἀλλ', ὡς ἔοικε, κάλλιστος καὶ ἄριστος καὶ ὢν εἰς τὸ δυνατὸν ἕκαστος αὐτῶν, μένει ἀεὶ ἁπλῶς ἐν τῇ αὑτοῦ μορφῇ.

Vtrum (inquit) *in melius & pulchrius mutatur vel in pejus & turpius ſe ipſo? Neceſſe eſt in pejus, ſi modo mutatur. Non enim indignum pulchritudinis & virtutis eſſe Deum dicemus. Rectiſsime loqueris. Verum cum hæc ita ſe habeant, crediſne, ô Adimante, tu, ſua ſponte aliquem, ſive Deum, ſive hominem, deteriorem ſe facere? Impoſsibile illud. Impoſsibile igitur, Deum mutare ſe velle. Sed, ut videtur, pulcherrimus optimuſque cum ſit Deorum quiſque, quoad fieri poteſt, omnes ſua in forma ſempiterna & ſimplici permanent.* Hic ſi quis eſſentiam magis quam voluntatem divinam ab autore intendi putet, non magnopere reſiſto: verum id mihi concedi velim, duo hęc unum idemque eſſe, nec in Deo revera diſtingui. Nam apud Chriſtianos extra omnem

dubitationis aleam eſt effatum illud S. Hilarii: *Quidquid in Deo eſt, Deus eſt: totum quod in eo eſt, unum eſt.* Sed næ ego hæc operoſe proſequor, cum Apoſtolus aperte teſtetur de Patre lumi-
Jac. 1. 17 num, quod apud eum non ſit παραλλαγὴ, ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα. Jam vero
Pindar. Ryth. Ode 11. Deum, quęcunque ſic decrevit, etiam potenter exequi, ipſi gentiles conſtanter aſſeverant. Noſti illud pindari,

Θεὸς ἅπαν ἐπὶ ἐλπίδεσι τέκμαρ ἀνύεται.

Deus omnem pro votis exitum peragit.

Omnia huic regimini ſubeſſe, ſumma pariter & infima, neçeſſaria & voluntaria, tam perſpicue ex utraque Theologia probatum eſt à noſtris heroibus, ut ſatius fuerit hac opera ſuperſedere, quam ad faſtidium uſque eadem, ut ajunt, oberrare chorda. Quomodo autem Deus regat agentia κατὰ προαίρεσιν: an tanquam cauſa moralis ſeu αἴτιον (uti vocat Philoſophus) συμβουλευτικόν: an vero tanquàm cauſa Phyſica, ſcio in ſcholis quam graviſſimas moveri quæſtiones. Mihi vero optime hanc litem di-

dijudicare videtur magnus iste Mirandulanus comes, quando inquit: *Certe non solum præcognovit Deus voluntates nostras, sed & præordinavit. Nec cum id Gregorius Nyssenus, Damascenusque negant, videntur aliter negare, quam ut admoneant, cætera quidem per voluntatem divinam, electiones nostras per illam cum nostra etiam voluntate disponi: ita tamen, ut non modo cogitationum nostrarum eventus, sed & ipsæ cogitationes, ipsa consilia, ipsa proposita, nec regum tantum, ut scriptum est, sed omnium corda, in manu Dei sint, qui solus omnia moderatur, & nunc in his, quæ nec ad vitium attinent, nec ad virtutem, inclinans voluntatem quo libitum illi, si sic decreti alicujus sui exigat absolutio, nunc virtutes in nobis, sed & nobiscum, inchoans, & perficiens inchoatas, nunc à virtutibus ad vitium motos, permutans ad justitiam, vel admovens virgam pædagogi pro misericordia, vel comminuens hallucinatus pro justitia, omnia semper, aut bona, aut occasiones certe faciens bonorum.* Fatemur quidem nulli mortalium pervium esse, quomodo scilicet arcana illa & mirabilis divinę

In Astrol. lib. 4. cap. 5:

providentiæ vis ita voluntates hominum ſuaviter potenterque flectat, ut libere ac ſponte ſua id ipſum quod Deus decrevit, eligant ac proſequantur. Verum quis dicat mentem humanam menſuram eſſe rerum, nec ideo pro veris recipi debere, quia captum noſtrum, cujus anguſtias vel in minimis ſcientiarum experimur, excedunt? Quemadmodum in montem altiſſimum aſcenſurus, hoc magis ſollicite viæ, quantumvis difficili, inſiſtit, quo periculoſius infra ſe videt præcipitium: ita nos quoque, dum errorum exitialium ſyrmata nexuſque deprehendimus, cum primis veritati adhæreſcamus, ne ab abyſſo hujus myſterii abſorbeamur, ut præclare in ſua epiſtola præfatus eſt vir nobis amiciſſimus D. Colvius. Hactenus ea ſum proſecuta, quæ magis religionem tangunt: nunc quomodo inter hanc Theologiam, & inter Medicinam conveniat, pauciſſimis attingam. Non intempeſtive hic mihi in mentem venit graviſſimi illius Philoſophi, qui binas rei cuilibet anſas eſſe affirmat, multumque intereſſe utrum hanc, vel illam

illam primo arripias. Etsi vero nostra sententia ab hac parte, qua nobis eam objecisti, durior quibusdam videtur: tamen ne hic quidem adeo incommoda est, ut non multis nominibus cæteras antecellat. Atqui statuit, nullam curam, aut scientiam, quidquam valere adversus ea quæ Deus fieri decrevit. Sit ita sane, nec tamen hinc, vel utilitatis aliquid, vel existimationis decedit medices professoribus. Scimus enim illorum esse officii, non ut occulta Dei consilia eludere laborent, sed ut vim morbi frangant, dolores deleniant, viresque naturales refocillent; etiam tum maxime, quando mortem certo imminere vident. Porro ipsa conscientiæ lege constringimur, ut suam quisque vitam, ceu depositum aliquod pretiosissimum devinitus sibi concessum, omni studio & industria conservet. Huc spectat egregium illud monitum Ciceronis: *Piis omnibus retinendus est animus in custodia corporis: nec injussu ejus à quo ille est datus, ex hominum vita migrandum est.* *In somn. Scip.* Adhæc experientia passim testatur, cujuslibet ætatis ac temperamen-

ti ęgrotos, post omnem curam à medicis, etiam peritissimis, adhibitam, in fata concedere. Jam vero quid medicinæ interest, utrum nudam Dei præscientiam, an cum decreto conjunctam; voluntatem ejus immobilem, an potius, ob περιστάσεων περιπέτειαν, mobilem statuamus, cum interim & ars medici fine suo excidat, & morientis semper idem sit terminus? Nec ideo adspernamur Hippocrates, Æsculapios, Galenos, quod eos Apollinis, sive idoli cujusdam vice, ut olim mos erat Gentilibus, non adoremus: sed multo pluris à nobis fiunt, quando illos tanquam organa, vel potius συνεργοὺς ipsius vitæ sanitatisque autoris, veneramur. Deinde ut ut res evenit, nunquam non benigne de iisdem judicabimus. si enim feliciter; in eorum opera & dexteritate peculiarem Dei manum favoremque agnoscimus: sin vero secus; scimus quam vere dixerit Nazianzenus, Θεοῦ μὴ διδόντος μηδὲν ἰσχύει πόνος. Unam tantum sollicitudinem nobis reliquit, ut quam nobis imposuit, provinciam curemus sedulo ante rerum eventum,

post

post vero in hoc uno secure acquiescamus, quod ille sic voluit, qui nisi optima velle non potest. Audiamus, obsecro, divinam illam Epicteti vocem; Ἀεὶ μᾶλλον θέλω τὸ γινόμενον· κρεῖττον γὰρ ἡγοῦμαι ὃ ὁ θεὸς θέλει, ἢ ἐγὼ προσκείσομαι, διάκονος καὶ ἀκόλουθος ἐκείνῳ συνορμῶ, ὀρέγομαι, ἁπλῶς συνθέλω. *Semper magis volo quod Deus vult, quam quod ego. Adjungar & adhærebo illi, velut minister & assecla: cum illo appeto, cum illo desidero, & simpliciter atque uno verbo, quod Deus vult, volo.* Hic unica halcyonia curarum æstibus; hic animorum per ancipitia fluctuantium statio tutissima: hic denique terminus in quo mente & calamo acquiesco. Vale vir eximie, cum lectissima tua conjuge, liberisque carissimis, & nominatim cum illa filiola quam sapientiæ ac linguarum studiis te nuper initiasse accepimus. Deum Opt. Max. ex animo precamur, ut annuere velit laudatissimo huic instituto; aliosque ad tui imitationem incitare: quo plures umbratilis hujus vitæ brevitatem scientia ac virtute pensare discant. Ultrajecti VI Id. Feb. cIↃ IↃ CXXXIX.

EPISTOLÆ

Aliquot de eodem Problemate, inter excellentissimam Virginem

ANNAM MARIAM A SCHURMAN, *ET* D. ANDREAM RIVETUM, S. S. Theol. Doctorem.

Viro Clarissimo

D. ANDREÆ RIVETO, S. D.

QUOTIES mecum cogito, Vir Reverende, in quantum me tua devinxerit humanitas, quamque apud alios de me senseris honorificè, nihil gratius fateor, neque felicius obtigit unquam, quam à cultura etiam tenui, tam uberes fructus. Atqui jam mirari desinet, quęnam ad tanta mihi concilianda bona impulerit ratio, quicumque eas in te novit virtutes ac colit; cumque vagæ hac tempestate stellæ & caducæ plerumque sint, converterim me ad unicum hoc amicitiarum firmamen-

mentum. Nec tamen adeo ſeculi hujus ignara ſum, ut credam malevolorum exiſtere neminem, qui vana oſtentandi ingenii ſpe, huc me adductam fuiſſe aſſeveret: ſed Deus mihi teſtis eſt, quam ob inſtitutum vitæ genus habuerim ſcopum longè ab ejuſmodi ambitione averſum. Hæc quanquam feram levius, quorum aliter conſcia mihi ſum, gaudeo tamen te nullum reliquiſſe ſcrupulo locum: quippe qui, pro animi in me candore, tam benignè interpretatus es omnia, ut ſpem certè hactenus quam in uno magnam conceperam, fefelleris nunquam. Hinc igitur, augeſcente nimirum fiducia, fas amplius non puto te quicquam ſtudiorum meorum vel nugarum potius, celare. Annus nunc, aut circa eſt, ex quo libellum conſcribere Gallicè (quod nempe virginibus quam maximè probari linguę illius lepos ac elegantia ſolet) conatus aliquis fuit: in quo optimam otio noſtro fruendi rationem iiſdem perſuadere (licet ab effectu magis quam à viribus) contendam. Quoniam verò præter ordinem in partibus ejus excul-
tum

tum eſt nihil, neç alio loco imagines inventioneſque quam umbræ aç tenebræ habendæ ſint, nondum eum cenſui cenſura tuæ dignum, ut tantæ nimirum lucis minimè capacem. Neſcio tamen quo occulto Genii ductu ad te, utique ducem ſuum & auſpicem futurum properet, imò aliquando, ſi Deus faverit, per omnia obſtacula perventurus. Illum intereà intimis venerabor precibus, ut diu incolumem te cum tuis omnibus ſervet, ſingulorum exemplo, atque omnium, hoc eſt Eccleſiæ ſuę ornamento. Vale vir candidiſſime, & me inter amantes ac colentes tui haud poſtremam cenſe. Trajecti XII. Idus Jan. Anno cIↄ Iↄ cXXXII.

Tibi, ac perinde optimo cuique placere ſtudens.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

AN-

ANNÆ MARIÆ A SCHURMAN, PROBLEMA PRACTICUM.

NUM Fœminæ Christianæ conveniat studium Literarum?

Nos *affirmativam* tueri conabimur.

Pręcognita hęc præmittimus. Primo, ex parte Subjecti; deinde etiam Prædicati.

Voces subjecti omnis ambiguitatis sunt expertes; nam *Christianam* fœminam cum dico, intelligo professione atque reipsa talem.

Voces Prædicati sunt primo studium Litterarum.

Studium inquam (ut cæteras ejus significationes pręteream) hic sumitur pro sedula atque alacri animi applicatione.

Litterarum vocabulo intelligimus cognitionem linguarum, & historiarum,

rum, Diſciplinas omnes; tum ſuperiores, quas facultates; tum inferiores, quas ſcientias philoſophicas appellant. Solam Theologiam Scripturariam, propriè ſic dictam, excipimus: quippe quam omnibus Chriſtianis convenire extra controverſiam ponimus.

Secundo, occurrit vox an *conveniat*, hoc eſt an expediat, aptum ſit, ac decorum?

Vocibus ita diſtinctis, res ipſæ diſtinguendæ ſunt.

Sunt enim *fœminarum* aliæ ingenioſę, aliæ verò ſtupidiores; aliæ iterum inopes, alię locupletiores; alię denique negotiis ſeu curis domeſticis magis, alię minus, involutæ.

Studia litterarum diſtinguuntur vel in *Vniverſalia*, quando nempe omnibus Diſciplinis ſimul operam damus; vel in *particularia*, quando unam aliquam linguam, aut ſcientiam cum facultate quadam addiſcimus.

Limitationes itaque adhibemus.

Primò, ipſius *Subjecti*; ut fœmina noſtra ingenio ſaltem mediocri ſit prædita,

dita, & ad diſcendum non prorſus inepta. Secundò, ſit mediis neceſſariis inſtructa; nec obſtet omnino res anguſta domi. Quam exceptionem ideò hic affero, quia paucis contingit ea felicitas, ut parentes habeant qui eas ipſi erudire, aut velint, aut poſſint: nec abſque ſumptibus præceptorum opera hac in regione conduci queat. Tertiò, ut ea ſit temporum & ſortis ejus conditio, ut à vocatione generali ſive ſpeciali, nimirum exercitiis pietatis, ſive rei familiaris negotiis aliquando ei vacare liceat. Quod ut conſequatur facile, præſtabit partim in ætate puerili à curis negotiiſque immunitas, ac libertas: partim, in provectiori ætate vel cælibatus, vel miniſterium ancillarum, quæ etiam matronas locupletiores à negotiis domeſticis magna ex parte liberare ſolent. Quartò, Finis ei ſit, non vana gloria, & oſtentatio; aut inutilis quædam curioſitas; ſed præter finem generalem, Gloriam Dei, ſcilicet, & animæ ſuæ ſalutem; ut & ipſa tanto melior evadat ac felicior; & familiam (ſi id ei muneris incumbat) erudiat ac dirigat, & toti etiam

De puellarum eruditione quæ partim apud divites extraneos, partim domi erudiebantur, legendi *Liv. lib. 3. Plin. Epiſt. 17. lib. 1. Athen. lib. 1. Plut. lib. de Educ. liber. Gordia. l. 15. de negot. geſt. Fornar. ad Caſſiod.*

etiam Sexui, quantum fieri potest prosit.

Limitationes Prædicati.

Studium Litterarum sic limito, ut omnes quidem honestas disciplinas, sive universam ἐγκυκλοπαιδείαν, ut vocant, Christianæ fœminę (tanquam proprium ac universale hominis bonum seu ornamentum) convenire omnino arbitrer: sed ita tamen ut pro dignitate, ac natura cujusque scientiæ, sive artis; nec non pro ipsius puellæ seu fœminæ captu, ac sorte, singula suo ordine, loco ac tempore sibi invicem inter discendum succedant, aut commode conjungantur. Imprimis verò ratio habeatur istarum scientiarum, sive artium quæ proximam habent cum S. S. Theologia atque virtutibus moralibus connexionem, iisque primario ministrant; quo in genere esse putamus Grammaticam, Logicam, Rhetoricam; cum primis autem Logicam, quam clavem omnium scientiarum non nemo disertè nuncupavit: deinde Physicam, Metaphysicam, Historiam, &c.

&c. nec non Linguarum præſertim Hebraicę ac Græcæ notitiam : quæ omnia ad faciliorem ac pleniorem S. Scripturæ intellectum, (ut nihil jam de aliis autoribus dicam) nos promovere poſſunt. Cætera, nempe Mathematica (quo etiam refertur Muſica) poëſis, &c. Pictura, & ſimiles quaſi liberales artes egregii cujuſdam ornamenti ſive oblectamenti vicem obtineant. Denique illa ſtudia quæ praxin ſpectant juriſprudentiæ forenſis, rei militaris, artes perorandi in Templo, Curia, Academia, velut minus propria aut neceſſaria non admodum urgemus. Interim tamen à Scholaſtica, ſive Theoretica (ita loqui liceat) iſtarum rerum, præ cæteris autem nobiliſſimæ Diſciplinæ Politicæ cognitione fœminam excludi nequaquam concedimus.

Limitamus verbum quod *conveniat*, ſive expediat ſtudium litterarum, non tanquam proprium, ſeu requiſitum, præciſe ad ęternam ſalutem neceſſarium : nec quidem tanquam bonum, quod ad eſſentiam ipſam faciat beatitudinis hujus vitæ : ſed ut officium ſeu

medium quod plurimum ad ejuſdem integritatem conferre queat: Atque adeo per rerum pulcherrimarum contemplationem ad amorem Dei, & æternam ſalutem tanto facilius promovere.

Sit igitur Theſis noſtra.

FOeminæ Chriſtianæ convenit ſtudium Litterarum.

Cui confirmandę argumenta hæc adferimus primo ex parte Subjecti: deinde etiam, Prędicati.

I. *Argumentum ex proprio Subjecti.*

Cuicunque naturâ inditâ ſunt principia, ſeu potentię principiorum omnium artium, ac ſcientiarum, ei conveniunt omnes artes ac ſcientiæ: Atqui fœminis naturâ inditâ ſunt principia ſeu potentiæ principiorum omnium artium ac ſcientiarum.

Ergo Fœminis conveniunt omnes artes ac ſcientiæ.

Propoſitio probatur: quia cui conveniunt

niunt principia ſeu potentię principiorum, ei convenit notitia concluſionum, quæ ſua natura ex iiſdem educuntur.

Aſſumptio probari poteſt, tum ex proprio formæ hujus Subjęcti, ſive rationis humanæ: tum ex ipſis actibus ſeu effectis, ſiquidem fœminas actu ſcientias & artes quaſlibet addiſcere manifeſtum eſt: actus verò nulli ſine principiis eſſe poſſunt.

II. *Argumentum à proprio Subjecti.*

Cui naturâ in eſt ſcientiarum artiumque deſiderium, ei conveniunt ſcientiæ & artes:

Atqui Fœminæ naturâ ineſt ſcientiarum artiumque deſiderium. Ergo.

Majoris ratio patet, quia Natura nihil facit fruſtra.

Minor probatur, quia quod ineſt toti ſpeciei; ineſt etiam ſingulis individuis. Atqui omnis homo (ut exſerte ſtatuit Philoſophus *Metaphyſic. lib.* 1. *cap.* 2.) naturâ ſcire deſiderat.

III. *Argumentum à proprio ſeu adjunćto externo.*

Quemcunque Deus creavit vultu ſublimi, & in cœlum erecto, ei convenit rerum ſublimium ac cœleſtium contemplatio ac cognitio.

Sed Fœminam Deus creavit vultu ſublimi, & in cœlum erecto. Ergo.

Pronaque cum ſpectent animalia cætera terram,
Os homini ſublime dedit, &c.

IV. *Argumentum.*

Quicunque maxime indiget ſolidâ ac perpetua occupatione, ei ſtudium Litterarum maxime convenit:

Atqui Fœmina maxime indiget ſolida ac perpetua occupatione. Ergo.

Majoris conſequentia probatur: quia nihil perinde omnes animi motus in ſe intendit, & (ut magnus inquit *Eraſmus*) nihil ita totum puellæ pectus occupat, ut ſtudium, quò ipſi tanquam ad Aſylum, quacunque occaſione confugere licebit.

In Epiſtola ad Budeum ubi de inſtitutione filia-

Minor probatur duplici hac ratione.

1.Cui-

1. Cuicunque propter imbecillitatem ac inconſtantiam ingenii ſive temperamenti, nec non innumeras mundi illecebras maximum eſt à vanitate periculum, illa maxime indiget ſolida ac perpetua occupatione: *rum Thomæ Mori differit.*

Atqui Fœminę propter imbecillitatem, &c. Ergo.

Majorem iterum probare licet: quia contraria contrariis optime curantur: nec quicquam vanitati validius reſiſtit, quam ſeria ac perpetua occupatio.

Minorem extra controverſiam eſſe putamus; cum vix ulla quamvis heroica virtus, ſeculi ac juventutis Sirenas, niſi circa res ſerias ac ſolidas occupetur, ſuperare poſſit.

2. *Ratio* qua probatur *Aſſumptio*, ſive *Minor* IV. Argumenti.

Quicunque abundat otio, is maxime indiget ſolida ac perpetua occupatione:

Atqui Fœminæ, quibus ſplendidior ſors eſt, ut plurimum abundant otio. Ergo.

Majoris conſequentia iterum probatur, primo quia otium per ſe eſt tædio-

diosum, imo onerosum ; ita ut merito dixerit divinus Nazianzenus, Μεγίστη πρᾶξις ἡ ἀπραξία. 2. quia Otia dant vitia. Nam

Homines nihil agendo male agere discunt.

V. *Argumentum.*

Cui contingit vita tranquillior ac liberior, ei convenit studium Litterarum.

Atqui Fœminis passim contingit vita tranquillior ac liberior. Ergo Fœminis passim convenit studium Litterarum.

Majoris ratio manifesta est, quia nihil est tam amicum studiis, ac tranquillitas & libertas.

Minorem probamus hoc argumento: Cuicunque, ut plurimum, sibi ipsi vacare, & à curis negotiisque publicis immunem esse contigit, ei contingit vita tranquillior & liberior:

Atqui Fœminæ (præsertim in cælibatu) ut plurimum contingit sibi ipsi vacare, &c. Ergo.

VI. *Argumentum.*

Cui convenit ſtudium ſcientiarum principalium, ei & convenit ſtudium ſcientiarum inſtrumentalium ſive adjuvantium.

Atqui Fœminę Chriſtianæ convenit ſtudium ſcientiarum principalium &c. Ergo.

Conſequentia *Majoris* valida eſt; quia.

Cui finis convenit, ei quoque conveniunt media ligitima, quibus ad finem iſtum conſequendum facillime promovemur:

Sed ſcientię inſtrumentales, ſive adjuvantes ſunt media legitima, &c. Ergo.

Minor probatur eò, quod fœminæ Chriſtianæ convenit ſtudium, ſive aſſidua ac ſeria meditatio verbi divini, notitia Dei, ejuſque operum pulcherrimorum inſpectio, ut quæ ad omnes Chriſtianos ex æquo pertineant.

Quemcunque domi potius apud ſe quam foras apud alios, oblectationem quęrere oportet, ei convenit ſtudium Litterarum:

Atqui fœminæ domi potius apud ſe,

quam foras apud alios, &c. Ergo.

Major eſt veriſſima, quia ſtudia hanc prerogativam obtinent, ut ſemper comitem habeant voluptatem, quamvis alios inſuper comites non habeant: unde juxta Grecum Proverbium ſapiens dicitur, αὐτοπροαίρετος καὶ αὐτοπαθής.

Minoris ratio nihilo obſcurior eſt; quia Apoſtolus vult fœminas eſſe, *οἰκουρὺς* Tit. 2. 5. Deinde experientia ipſa teſtatur, quarum lingue, aures, oculi ſæpius peregrinari, & foris delicias aucupari ſolent, earum fidem, diligentiam, imo pudicitiam à pleriſque in dubium vocari.

VII. *Argumentum à genere Prædicati ſeu ſcientiæ.*

Cui convenit omnis virtus in genere, ei & conveniunt ſcientiæ & artes:

Atqui Fœminæ convenit omnis virtus in genere.

Ergo Fœminæ conveniunt ſcientiæ & artes.

Major patet ex diviſione virtutis, in intellectualem & moralem, ſub qua, priori inquam, ſcientias & artes complectitur Philoſophus. *Mi-*

Minor probatione non indiget, ſiquidem virtus (ut ait *Seneca*) nec cenſum nec ſexum eligit.

VIII. *Argumentum à Fine ſcientiarum.*

Quidquid intellectum hominis perficit & exornat, id fœminæ Chriſtianæ convenit.

Atqui ſcientię & artes intellectum hominis perficiunt & exornant. Ergo.

Majoris ratio eſt; quia omnibus creaturis convenit ſui ipſius ultima ac ſumma perfectio, ad quam omnibus viribus eas contendere oportet.

Minor probatur; quia ſcientiæ & artes ſunt habitus, quibus potentiæ naturales intellectus humani perfeciuntur.

Bonum additum bono (ut ait Philoſophus in topicis) *facit majus bonum.*

IX. *Argumentum.*

Quæcunque ſuâ naturâ ad majorem Dei amorem, ac reverentiam in nobis excitandam conferunt, ea conveniunt fœminæ Chriſtianæ:

Atqui ſcientiæ & artes ſuâ naturâ ad majorem Dei amorem ac reverentiam excitandam conferunt. Ergo.

Majoris veritas luce clarior eſt; quia omnibus hominibus convenit amor Dei perfectiſſimus, & ſumma reverentia: adeo ut hîc in exceſſu peccare nemo poſſit.

Minor probatur hoc Argumento:

Quidquid Deum ac divina opera cum gradu eminentiori nobis ſpectanda ac cognoſcenda exhibet, id ſuâ naturâ ad majorem Dei amorem ac reverentiam in nobis excitandam confert:

Atqui ſcientię & artes Deum ac divina opera cum gradu eminentiori nobis ſpectanda ac cognoſcenda exhibent. Ergo.

Majorem iterum probamus tali argumento:

Quidquid revera eſt pulcherrimum, optimum ac perfectiſſimum, id quanto magis cognoſcitur, tanto magis diligitur, ac reverentia ſeu celebratione dignius habetur:

Sed Deus, omniaque ejus opera ſunt pulcherrima, optima, &c. Ergo.

Minor item probari poteſt, ex fine ſeu effectis ſcientiarum, quarum nulla eſt quæ non ad faciliorem magiſque diſtin-

ſtinctam Dei, ac divinorum operum cognitionem quamplurimum conferat.

X. *Argumentum.*

Quicquid nos præmunit contra hæreſes, earumque inſidias detegit, id Fœminæ Chriſtianæ convenit:

Atqui Scientiæ, &c. Ergo.

Majoris ratio evidens eſt; quia nemo Chriſtianorum in hoc communi periculo ſuum officium negligere debet.

Minor probatur; quia ſanior illa Philoſophia eſt velut lorica, & ſepes (ut Clementis Alexandr. verbis utar) Dominicæ vineæ, ſeu doctrinæ Servatoris: vel (quæ ſimilitudo magno Baſilio placuit) cum Euangelio collata; eſt inſtar foliorum quæ ornamento ac *præſidio* ſunt ipſius fructibus. Nimirum rectâ ratione ratio notha ſive currupta, quâ hæreſes potiſſimum nituntur, facillime revinci poteſt.

XI. *Argumentum.*

Quæcunque prudentiam docent abſque ullo famę ac modeſtię detrimento, ea Chriſtianę Fœminæ conveniunt.

At-

Atqui ſtudia Litterarum prudentiam docent abſque ullo famæ &c. Ergo.

Major eſt in confeſſo ; cum nemo ignoret honorem fœminei ſexus eſſe tenerrimum, nec ullius fere rei eam magis indigere, quam Prudentiæ : deinde quam difficilis res ſit atque aleæ (quod dicitur) plena , ex ipſo uſu ſive experientia prudentiam haurire.

Minor probatur, quia ſcripta doctorum virorum non tantum præclara pręcepta, ſed & exempla pulcherrima nobis depromunt , & quaſi manu nos ad virtutem ducunt.

XII. *Argumentum.*

Quicquid facit ad veram animi magnitudinem , id fœminæ Chriſtianæ convenit.

Atqui Studium Litterarum facit ad veram animi magnitudinem. Ergo.

Majorem probo , quia quo quiſque ſuâ naturâ ad vitium puſillanimitatis eſt proclivior, hoc magis virtutis oppoſitę ſubſidio indiget. Sed fœmina ſuâ naturâ &c. Ergo.

Minor probatur , quia ſcientia animos

mos hominum erigit, & iis rebus, quæ vulgo timeri, aut impotenter affectari ſolent, larvam detrahit.

XIII. *Argumentum.*

Quicquid eximia atque honeſta voluptate animum hominis perfundit, id fœminæ Chriſtianę convenit:

Atqui ſtudium Litterarum eximia atque honeſta voluptate &c. Ergo.

Majoris ratio probatur; quia nihil eſt naturæ humanæ magis conſentaneum, quam eximia ac honeſta voluptas, quæ ſimilitudinem quandam divinæ lætitiæ in homine repræſentat: quod & magnifice deprædicat Ariſtot. 7. Ethic. 13. his verbis. Voluptas natura divinum quid eſt inſitum mortalibus.

Minor probatur, quia nulla eſt voluptas (ſola ſupernaturali illa Chriſtianorum excepta) neque ingenua mente dignior, neque major iſtâ, quæ ex ſtudio Litterarum conſequi ſolet, quod cum exemplis, tum rationibus variis facile eſt evincere.

XIV.

XIV. *Argumentum ab opposito.*

Cui non convenit inſcitia ſeu ignorantia ; ei convenit ſtudium Litterarum :

Atqui fœminæ Chriſtianæ non convenit inſcitia, &c. Ergo.

Major confirmatur hoc argumento: Quicquid per ſe non tantum eſt cauſa erroris in intellectu , ſed vitii in voluntate ſeu actione , id fœminæ Chriſtianæ non convenit.

Atqui inſcitia ſeu ignorantia per ſe eſt cauſa erroris &c. Ergo.

Εἰ τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ, σκότος ἐστὶ, τὸ σκότος πόσον; *Mat.* 6.

Majoris ratio iterum oſtenditur. Primo, reſpectu erroris in intellectu ; quia ignorantia ſeu inſcitia in intellectu (qui animæ oculus dicitur) nihil aliud eſt quam cæcitas & caligo, quæ omnis erroris cauſa exiſtit. Secundo , oſtenditur reſpectu vitii in voluntate ſeu actione ; quia. Quidquid per ſe reddit homines ſuperbos , feroces, &c. Id eſt cauſa vitii in voluntate ſeu actione :

Atqui ignorantia ſeu inſcitia per ſe reddit homines ſuperbos, &c. Ergo.

Majoris ratio eſt evidens.

Mi-

Minor probatur; quia quo quisque se minus noverit, eo magis sibi ipsi placebit, aliosque contemnet: Et qui, quantum nesciat, nescit, is pulchre sapiet sibi. Deinde (ut de ferocitate subjiciam.) Nihil est intractabilius inscitiâ, quod Erasmus non semel expertus testatur: &, ut divini Platonis sententiam hic referam, ὁ ἄνθρωπος παιδείας μὲν ὀρθῆς τυχὼν, θεώτατον ἡμερώτατόν τε ζώων γίγνεσθαι φιλεῖ. μὴ ἱκανῶς δὲ ἢ μὴ καλῶς τραφὲν, ἀγριώτατον μὲν ὁπόσα φύει γῆ. 6. de Legib. Adde quod ingenuas didicisse fideliter artes, Emollit mores nec sinit esse feros.

Denique, ostendi potest periculum inscitiæ respectu vitii, ex ipsius vitii, ac virtutis natura; Cum enim ad omnem actionem virtutis requiratur tanta ἀκρίβεια, ut eam omni ex parte ad normam rectę rationis respondere sit necesse, ad plenam vitii rationem vel minima ἀταξία, quæ sponte ignorantiam sequitur, sufficere potest.

Testimonia & exempla hic brevitatis causa omitto.

RE-

REFUTATIO ADVERSARIORUM.

PRæcognita hæc, præmittenda esse putamus.

Primò sunt quidam adversariorum qui nescio quibus præjudiciis quasi exoculati, non limitant nostrum subjectum: sed putant ex thesi nostra sequi, nullum neque ingeniorum, neque sortis delectum esse habendum, quo minus illi conveniat prædicatum.

Sunt præterea, qui non alium studiorum finem videntur agnoscere, quam aut lucrum, aut gloriam inanem: quod

Arist. lib. 1 Metaphys. cap. 2.

est πρῶτον ac satis prudendum ψεῦδος; quasi prorsus supervacaneum sit, διὰ τὸ φεύγειν τὴν ἄγνοιαν philosophari.

Sunt denique, qui studia convenire fœminæ non utique negant: sed tantum eminentiorem scientiæ gradum; quos forte divexat æmulatio, aut certe metus, ne aliquando eveniat illud: πολλοὶ μαθηταὶ κρείττονες διδασκάλων. Et alterum illud antiquissimi Poëtæ:

Vos etenim juvenes animos geritis muliebres,
Illa virago viri.

THESIS ADVERSARIORUM.

FOeminæ Christianæ (nisi siqua forte peculiari quodam motu sive instinctu ad id fuerit divinitus excitata) non convenit studium Litterarum.

I. *Argumentum ex parte subjecti.*

Cuicunque est ingenium imbecillius, ei non convenit studium Litterarum; Atqui Fœminæ est ingenium imbecillius. Ergo.

Majorem probabunt, quia ad studium Litterarum requiritur ingenium firmum ac validum: nisi frustra laborare velimus: aut in periculum incidere ἀῤῥωστίας τῆς διανοίας. *Minorem* in confesso ponent.

Respondemus ad *Majorem*; limitatione nostra tales eximi, quæ ob imbecillitatem ingenii ad studia sint prorsus ineptę, quando mediocria saltem ingenia hic requiri statuimus: deinde dicimus non semper heroica ingenia ad studia præcise esse necessaria: siquidem & doctorum virorum numerum ex mediocribus passim colligi videmus.

Ad *Minorem* respondeo ; non esse illam absolute veram ; sed collatè tantum ad sexum masculinum. Nam etsi fœminæ cum excellentioribus illis viris (qui sunt velut ἀετοὶ ἐν νεφέλαις) non possint ingenio comparari : tamen res ipsa loquitur, non paucas tales reperiri, quæ non sine fructu ad studia admitti queant. Sed

Quin è contrario inferimus.

Quicunque minus ingenii dexteritate pollet, ei maxime convenit studium Litterarum.

Atqui fœmina minus ingenii dexteritate pollet. Ergo.

Majorem probamus, quia

Quicunque naturæ donis minus est instructus , ei maxime conveniunt ea media ac subsidia , quibus istis defectibus mederi possit :

Atqui studia Litterarum sunt ea media ac subsidia, &c. Ergo.

II. *Objectio.*

Cuicunque animus ad studia non inclinat, ei non conveniunt studia :

Atqui fœminis animus ad studia non inclinat. Ergo. Ma-

Majorem probant, quia nihil agendum eſt invitâ (ut ajunt) Minervâ.

Minorem probabunt ex ipſa conſuetudine; quia rariſſimè fœminæ ad ſtudia animum applicant.

Reſpondemus ad majorem, dicendum fuiſſe; Cuicunque omnibus legitime tentatis mediis animus ad ſtudia non inclinat, ei non conveniunt ſtudia: Alioqui negatur conſequentia.

Ad minorem dicimus; non poſſe quemquam de noſtra erga ſtudia inclinatione rectè judicare, priuſquam nos optimis rationibus ac mediis ad ſtudia capeſſenda inſtigaverit: ſimulque eorum dulcedinis guſtum aliquem dederit; quamquam interea exempla nobis non deſunt, quæ contrarium verum eſſe evincunt.

III. *Objectio.*

Quemcunque deſtituunt media ad ſtudia Litterarum neceſſaria, ei non conveniunt ſtudia Litterarum:

Atqui Fœminas deſtituunt media &c. Ergo.

Major non eſt controverſa.

Minorem probare conantur, quia non dantur hodie Academię & Collegia in quibus ſeſe exercitare queant.

Sed conſequentiam hanc negamus: ſufficit enim ut ſub ductu Parentum, aut privati cujuſdam præceptoris ſe domi exercitent.

IV. *Objectio.*

Quorum ſtudia fine ſuo proprio excidunt, ei parum conveniunt ſtudia.

Atqui Fœminis ſtudia fine ſuo proprio excidunt. Ergo.

Major probari poteſt, quia finis eſt cujus gratia omnia fiunt.

Minorem probant eò, quod ad munia publica Politica, Eccleſiaſtica, Academica &c. rariſſimè, aut nunquam promoventur.

Reſpondemus ad *Majorem*, fœminas in ſpeculativis ſcientiis fine ſuo nequaquam fruſtrari: in practicis verò, (quas modo commemoravimus) etſi non primarium, ſive publicum illum finem; tamen ſecundarium, ut ita dicam, magiſque privatum conſequuntur.

V. *Objectio.*

Cuicunque ad vocationem ſuam excolendam pauca ſcire ſatis eſt, ei non convenit ἐγκυκλοπαιδεία, neque ſublimior ſcientiæ gradus: Atqui fœminæ ad vocationem ſuam excolendam pauca ſcire &c. Ergo.

Majoris conſequentiam probant; quia ſupervacua, aut à vocatione ſua aliena agere nemini convenit.

Minorem probabunt; quia ſcilicet fœminæ vocatio arctis omnino limitibus includitur; nimirum vitæ privatæ. ſive œconomicæ terminis.

Omiſſa *Majore.*

Ad *Minorem* reſpondemus, ambiguitatem eſſe in vocibus, primo *vocationis*: nam ſi hic intelligunt vocationem vitæ privatæ, quæ publicis muniis opponitur, dicimus eadem ratione omnibus etiam viris vitam privatam degentibus ἐγκυκλοπαιδειαν ſeu ſublimiorem ſcientiæ gradum denegari; cum tamen graviſſima Plutarchi ſententia de omnibus & ſingulis, cujuſcunque ſtatus hominibus jure pronuntiet, Δεῖ

τὸν τέλειον ἄνδρα καὶ θεωρητικὸν εἶναι τῶν ὄντων, καὶ πρακτικὸν τῶν δεόντων. Sin vocationem intelligunt ſpecialem, quæ aut rei familiari, aut curis œconomiæ inſervit; dicimus univerſalem illam quę ad omnes, qua aut Chriſtiani, aut ſaltem homines ſumus, cum primis pertinet, per iſtam neutiquam excludi. Imo auſim aſſerere, virginem poſtremę huic potiſſimum vacare poſſe ac debere; utpote quæ à prioris iſtius impedimentis ut plurimum liberior eſſe ſolet. Ἡ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου. 1. Cor. 7. v. 34. Secundò, ambiguitas eſt in vocibus, *ſatis eſt*: cui tollendæ ſuffecerint quæ ſupra, ſub limitatione vocis. *An conveniat*, de neceſſitate ſtudii Litterarum, diximus.

Stat igitur Theſis noſtra.

Fœminæ Chriſtianæ convenit ſtudium Litterarum.

Unde conſectarium hoc elicimus.

FOeminas optimis ac validis rationibus, Sapientum teſtimoniis, ac denique

nique illustrium fœminarum exemplis, posse ac debere ad hoc vitæ genus amplectendum excitari; imprimis autem eas quæ otio, aliisque mediis ac subsidiis ad studia Litterarum prę cęteris sunt instructæ. Et quia præstat ab ipsa infantia melioribus studiis mentem imbui: igitur ipsos parentes primariò instigandos, atque sui officii seriò admonendos esse putamus.

Excellentissimæ & Eruditissimæ Virgini,

ANNÆ MARIÆ A SCHURMAN,

P. S.

Nobilissima virgo. Si laudes tuas apud alios deprædicaverim, feci quod debui. Neque enim est ingenui & candidi pectoris, intus premere & apud se solum admirari, quod aliis si innotescat, & honorificum est ei cujus dotes laudantur? & aliis utile esse potest, tùm ut exemplo ad honestam æmulationem incitentur; tum ut Deo adscribant grati; quod sexum etiam vestrum ornaverit tali splendore literarum

& bonarum artium: documento præsentibus & posteris, non ingenii aut judicii defectu plerasque fœminas talia non tractare, sed quod animum ad ea applicare nolint, vel non liceat per alias & humiliores occupationes, nec etiam expediat multas hoc vitæ genus eligere, sufficiatque si nonnullæ ad id speciali instinctu vocatæ, aliquando emineant, maximè hoc tempore, quo plerique adolescentes viri, studia potins profitentur, quam seriò colunt, & solo nomine contenti, rem ipsam contemnunt: quos certè, à talibus, qualis tu es, argui juvat, & rubore perfundi. Hæ me causæ moverunt, ut ea quæ modestia tua penè occultat, in aperto ponerem, quantum in me fuit, quod etiam data occasione, facturus sum. Addo, quod mihi præterea in ea re consulo, qui certè glorior, non immerito, quod tali ingenio, tali pietate puella, ultrò amicitiam meam ambierit, & me tam benignè ad hanc communicationem provocarit. Quo beneficio ita me sentio commotum, ut de facie hactenus ignotam, affectu tamen paterno prosequar, cujus effectus utinam aliquando possim producere! Dabitur, si Deus voluerit, occasio, ut præsens præsenti cor

ape-

aperire poßim , & vultum contemplari quem tam elegans ornat ingenium. Addo, tam candidum, & de ſe tam modeſtè ſentiens; quam virtutem hactenus non audivi quemquam tibi ereptam velle. Me quod attinet, exiſtimavi te potius in defectu peccare, quam in exceßu, niſi defectum etiam illum ad perfectionem facere exiſtimarem. Reddidi tuos verſus Gallicos Principi Eliſabetha, quos, me præſente, legit & laudavit, promiſitque ſe, manu ſua, gratias acturam. Opuſculum autem quod in eadem lingua meditaris, rogo ne patiaris diutius à me deſiderari: Legam avidißimè. Et ſi quid ſit in lingua quæ mihi eſt materna, tibi adſcititia, de quo monenda ſis, agnoſces candorem meum & παρ'ρησίαν. Quamvis non exiſtimem cenſura opus eſſe, poſtquam ſpecimina vidi ſtyli tui, quæ mihi admodum placuerunt. Non dubito quin intellexeris me, poſt bimeſtre Hagam migraturum, quò nova me occupatio vocat, & in qua mihi repueraſcendum, ſed cum magno puero, quem ſi virum dare poſſim Patriæ & Eccleſiæ, operam meam non malè collocatam putabo. Sive ibi vi-

vam sive alibi, habebis me semper dum vivo.

Virtutum Tuarum, in primis eximiæ pietatis & modestiæ tuæ admiratorem,

Lugd. Batavor. Kalend. Martii CIƆ IƆ XXXII.

ANDREAM RIVETUM.

Viro Clarissimo, & Patri in Christo Venerando,

D. ANDREÆ RIVETO,

S. P.

NIHIL mihi gratius accidere potuisset, (Vir reverende & in Christo venerande Pater,) quàm quod intelligam te quantulumcunque nobis in neptem vestram conferre per nostram mediocritatem licuit, animo tam benevolo complecti. Quòd si rem ipsam per se pensitare velles, parum id profecto fuit: sin verò affectus nostri propensitatem, nihil utique accessit quod non antiquo amicitiæ nostræ jure vobis deberi existimem. Libellos quibus Bibliothecam meam exornare voluisti, hilari, ut par erat, fronte, accepi; munus sanè mihi pergratum, sive ad personam donantis oculos con-

convertam, ſive ad ipſum argumentum, hoc eſt triumphi tui materiem. Quid referam? nihil prorſus ad manum eſt quo redhoſtire valeam, etiamſi maximè velim: niſi fortè putetur is qui gratiam habet, retuliſſe. Inſuper non minus beneficium arbitror, quod cum omnibus meis ſtudiis juvandis, tum & dubiis gravioribus ſolvendis operam tuam polliceri non dedigneris. Magni certè, prout decet, facio tuum judicium: quod ubi non ſatis percipio, anceps hęreo, & quaſi ſuſpenſo pede cogor incedere. Illud autem in re non levi (ut quę officium ac conditionem virginei ordinis maximè tangit) jam dudum avidè deſidero, nec quicquam mihi antiquius aut glorioſius fore cenſeo, quam ut ſententia & quaſi reſcripto tuo, mea confirmetur opinio. Sin verò aliter ſentis, non me pudebit ſecus edoctam receptui canere. Dubitandi autem mihi, quid hac in re in univerſum ſtatueres anſam præbuêre tuæ olim ad me datę literę, in quibus poſtquam de me meiſque ſtudiis multa, ut ſoles, amanter ac honorificè deprædicaſti,

casti, ita scribis: *Nec forte expediat multas hoc vitæ genus eligere; sufficere si nonnullæ ad id speciali instinctu vocatæ aliquando emineant.* Quòd si hic matronas rebus œconomicis implicitas, aut quascunque alias rei familiari necessario consulentes intelligimus, protinus assentior: si autem ingenio præditas puellas liberaliusque educandas, quales ætas nostra producit quamplurimas, difficiliùs accedo. Movet me ingens scientiarum admiratio, seu legis communis æquitas, ut in nostro sexu rarum esse non feram, id quod omnium votis dignissimum est. Nam cum sapientia tantum generis humani ornamentum sit, ut ad omnes & singulos (quoad quidem per sortem cujusque liceat) extendi jure debeat, non video, cur virgini, in qua excolendi sese ornandique sedulitatem admittimus, non conveniat mundus hic omnium longè pulcherrimus. Nec causa est, quare ab ejusmodi mutatione sibi metuat Respublica, siquidem literarii ordinis gloria nihil officit dominantium Luminibus. Imò contra, omnes ad unum consentiunt,
cum

eum tandem ſtatum fore florentiſſimum, qui plures ſubditos, non tam legibus, quàm ſapientiæ parentes habiturus ſit. Adde quod neque virtuti, neque ipſi eruditorum choro ſuus honos conſtare, aut dignitas poteſt, niſi pars potior ſit eorum, qui non tam cæca admiratione, quàm vera æſtimatione decus & ſplendorem literarum ſuſpicere norunt. Sed ne in propylęo diutius hęream, ad ipſum controverſiæ ſtatum accedo; quo bene conſtituto univerſa rei pateſcet veritas. Quæſtio eſt igitur principalis: Num virgini, hiſce temporibus potiſſimum, conveniat literarum bonarumque artium ſtudium? Mihi quidem cur affirmativa magis allubeſcat, haud levibus adducor argumentis. Etenim, ut à jure civili telam ordiar, memini me legiſſe aliquando, teſte Ulpiano, fœminas ab omnibus officiis civilibus ſeu publicis remotas eſſe. Qua autem æquitate hoc ſancitum ſit jam non operoſe diſquiram, ſaltem, non obſcurè inde puto probari, otium in quo degimus laudatum eſſe legitimumque. Hinc videlicet nobis larga temporis copiá,

copia, & Musis amica quies ; maximè verò cum speciali quadam prærogativa nobis contingat liberior ab operibus necessitatis vacatio, tum à curis negotiisque domesticis immunitas. Verùm enimverò amplum hoc & inane vitæ spatium, ubi per luxum & negligentiam defluit, ubi nulli rei bonæ impenditur, fit omnibus vitiis opportunum. Egregiè Basilius, ἀργία κακουργίας ἀρχή. Et quoquo modo hanc Charybdim evitemus, nunquid paulatim effœminatur animus, & in similitudinem otii & pigritiæ, in qua jacet, solvitur ? Quid igitur ? Ecce viam inter scopulos aperit sublimioris animi cultor Seneca. Quando, inquit, soli omnium otiosi sunt (hoc est otio suo optimè fruuntur) qui sapientiæ vacant, soli vivunt, neque enim suam tantum ætatem benè tuentur, omne ævum suo adjiciunt. Non enim otium à rebus optimis, sed in otio res optimas quærere oportet : Sic neque molestiam, neque fastidium nobis creabit altior in recessu tranquillitas. Duæ quippe res (ut ait Cicero) quæ languorem afferunt cęteris, sapientem acuunt,

acuunt, otium & ſolitudo. Atqui ſolent objicere, colum & acum tractare mulieribus ſatis amplum Lyceum eſſe. Fateor quidem non paucis ita perſuaſum eſſe, nec non ævi noſtri κακόηθες iis paſſim aſtipulari. Sed Lesbiam hanc Regulam non recipimus, rationis nimirum vocem quærentes, non conſuetudinis receptæ. Quo enim jure, quæſo, hæc nobis in ſortem cecidêre? Divino an humano? Nunquam probabunt hos limites, vel fatales eſſe, vel οὐρανόθεν præſcriptos, quo in ordinem cogeremur ſcilicet. Nam ſi ab antiquitate teſtimonium petimus, contrarium evincent tum omnis ævi exempla, tum etiam maximorum virorum authoritas; Uti non minus lepidè quàm eruditè oſtendit nobiliſſimum Gornacenſium decus in libello quem inſcripſit, *L'egalité des hommes & des femmes*. Sed ne quod dicitur actum agam, hiſce recenſendis ſuperſedebo: Sufficit mihi perſpicuis verbis adſtruere, majora nos non decere modo, verùm etiam in hoc vitæ genere expectare. Neque enim generoſiores indoles tam arctis cancellis

lis ſeſe coërceri: neque ſemper altioris ingenii acumina, infra naturam ſuam ſe deprimi patiuntur. Mihi ſanè, ſi hæ leges Draconis obtinere deberent, non adeo mirum videri poſſet, nonnullas aliquando mundi blandientis illecebris abripi ob vilioris hujus penſi contemptum. Accedit quod nullus honos, nulla dignitas, nullum denique virtutis præmium, quibus animę non degeneres ad laudabilia ſectanda potiſſimum impelli ſolent, hic nobis ſpem ſui relinquat. Fruſtra jactamus noſtram quam à majoribus accepimus nobilitatem, ſiquidem mox eandem ignava involvit obſcuritas. Hinc eſt, quod in hiſtoria legenti longiſſimo ſæpe temporis tractu, noſtri nominis monumenta non magis comparent, quàm navis per mare tranſeuntis veſtigium. At, inquient, unde vobis gloria? Unde immortalitas? Nunquid etiam ab otio? Quidni? Sed ab otio ſcientiarum lumine illuſtrato. Nobis enimverò non tam armatæ, quàm togatę Palladis præſidio clareſcere decorum eſt. Cæterùm ubi vera Philoſophia mentis noſtræ ſolium occupa-

cupavit, nullus vanis aut vagis animi fluctuantis agitationibus usquam patet aditus: Quod & insignis omnis politioris literaturę patronus Erasmus, ubi de Educatione filiarum Thomæ Mori disserit, hisce verbis disertè notavit: Nulla res, inquit, sic totum puellæ pectus occupat ut studium. Quomodo enim mundi hujus choragium, exemplorum speciosam authoritatem & seculi impotentis vanitatem, non tutò sperneremus, cùm ex alto sapientiæ fastigio hæc terrena despicimus? Deinde, cum non minus ad officium, quàm ad fœlicitatem omnium pertineat, ad primigeniæ nostrę originis perfectionem (à qua nęmo nostrum non defecit) contendere, utique allaborandum est, ut in suprema mentis nostræ Regia imago illius qui lux & veritas est, magis ac magis relucere incipiat. Quamvis autem Theologiam (ut quæ intellectum maximè perficit) hic utramque paginam facere non inficior: tamen nescio quomodo mihi tantæ Reginæ majestatem non satis perspexisse videntur ii, qui eam solam incomitatamque incedere volunt.

Etenim quando rerum naturalium volumen introſpicimus, quis non videt quàm pulchra inter ſe harmonia conveniant utriuſque hujus ſcientiæ partes? quantum altera alteri ſubſidii adferat, quantum luminis? Nec quicquam nos morari debet quod quidam tam anguſtis lineis hoc ſtudium includunt, parum noſtra intereſſe exiſtimantes. Num hæc mundi machina ex atomis confluxerit? Num ex chao informi emerſerit? Num corpora quædam cœleſtem ſortiantur naturam, quædam terrenam? Num ſuprema mundi moles in gyrum volvatur, an verò vertigine laborent ii, qui non ſupremam ſed infimam circumagi contendunt? Num Sol occidens immergatur Oceano? Num & antipodibus lumen ſuum debeatur? Num terra figuram acceperit quadratam, vel rotundam? Num denique univerſus hic orbis horizonte terminetur? An verò oculorum noſtrorum acies? Tales voces quæ in dedecus noſtrum vulgò jactantur, ſi nobis eſſent audiendæ, etiam per nos liceret, Deum omnium conditorem, qui ad pul-

pulcherrima ſua opera illuſtranda, cognoſcenda, celebrandaque nos in hoc Theatrum introduxit, ſuo fine fruſtrari. Neque enim natura nobis uſque adeò noverca fuit, ut inſpectione ſui nobis interdicere voluerit. Quorſum alioqui nobis indidiſſet illud, quod omnibus hominibus ineſſe affirmat Philoſophus ſciendi deſiderium? Quorſum ſtaturam dediſſet erectam, niſi ut in contemplationem ſui oculos & mentes quoque noſtras erigeret? Utique ſtipites eſſemus, non homines; hoſpites, non incolæ hujus mundi, ſi ad tam pulchra, tam auguſta, in quibus æternę divinitatis refulget Majeſtas, non afferremus animum excitatum, & velut divino amore accenſum. Nec eſt quod putemus nos officio egregiè defungi, modo hæc aliquoties quaſi per tranſennam aſpiciamus. Ita enim non ut cognoſcamus, videmus, ſed hoc ipſo nos non videre oſtendimus, quod ulterius cognoſcere non cupimus. Nihil oculis noſtris ſubjicitur homine mirabilius, Nihil animæ domicilio pulchius: At quantulum illud eſt quod ſola cuticula, aut

externa tantum ſpecie æſtimatur? Quam miſere nobis erubeſcendum ad tam præclaros Ethnicorum hymnos, quibus illi paſſim dum altius naturam rimantur, & rimando propius ad primam omnium cauſam accedunt, laudes ſummi opificis decantare ſolent. Præterea quotieſcunque ad ſanctarum literarum ſidus animo convertimur, quis negabit nos tot exemplis ſanctorum hominum, qui hinc Deum ſuum celebrandi materiam arripuerunt, ad ejuſdem gratitudinis præſtationem obligari? Cæterùm, ut nihil jam in genere dicam de hiſtoriarum ſtudio, quod hodie fere in gynæceis & magnatum aulis obtinet, tantum obiter luſtrabimus num & privato cuique conveniat rerum publicarum notitia? Ad praxim quidem uſumque Reipublicæ illam directè conferre facilè conceſſerim: tamen propter theoriam fructuſque peculiares, qui inde ad ſingulos redundant, eam nemini negligendam eſſe putamus. Præeunt & hic nobis ſancti Codices, nec præeunt tantum, ſed nos eo manu ducunt. Ibi temporum ſeries per Monarchiarum conne-

nectuntur periodos ; Ibi maximorum populorum tum ortus, tum interitus, vel deſcribantur , vel prænuntiantur: neque mirum , cùm ſtupenda Dei judicia quæ nos jugiter obſervare par eſt, ſplendidiori in materie appareant ; cumque hæc univerſa in unius hominis ætatem incidere nequeant, ſi Deus hoc ſtudium omnibus cordi eſſe voluerit, an non & cytharas noſtras excitabis admirandi hujus regiminis contemplatio? in quam regius Pſaltes tota mente defixus , nuſquam non exclamat. מַה־גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יְהוָה מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ Forſan hic objiciat aliquis, Totum hoc nihil aliud eſſe, quam vitam commendare monaſticam , vel ſpeculatione ſola officii noſtri terminos circumſcribere. Verùm ſic ratio poſtulare videtur , ut prius nobis ipſis , quantum ad noſtri ipſius fœlicitatem ſatis ſit , proſpiciamus : deinde proximo. Fruſtra enim aliis vacandi partes ſibi deſumet is, qui ſibi ipſi nunquam rectè vacavit. Fruſtra aliis conſilio, aut factis prodeſſe ſataget , qui ſibi ipſi prodeſſe nequit; Fruſtra denique ad converſationem civilem , ſive ὑψηλοτέ-

ρης Chriſtianorum πολιτείας vinculum adſpirabit, qui domi ſuæ peregrinus eſt. Quænam obſecro temeritas foret ignorantiæ, aut vulgi opinionibus ſuperſtruere velle totam illam οἰκονομίαν moralium virtutum : immo ſi caſum excipias, omnis ævi exempla docent, tantis Divis, niſi magna & ſolida ſcientia inſtructus accedat, fœliciter litare neminem. Illa nimirum nos præparat, diſponit, redditque idoneos ad bene agendum, & ad molimina præclariorum facinorum mentem attollit. Rurſum nihil virgini utilius, nihil magis neceſſarium quàm turpe ab honeſto, noxium ab innoxio, decorum ab indecoro diſcernere. Verumtamen id ipſum quanta rerum peritia, quanta dijudicandi dexteritate indiget? Atqui cum hujuſmodi prudentiam uſu diſcere non ex uſu noſtro, neque ſatis tutum ſit, utique ad hiſtoriam nobis confugiendum eſt, ὥσπερ ἐν ἰσόπτρῳ κοσμεῖν καὶ ἀφομοιοῦν πρὸς τὰς τῶν ἄλλων ἀρετὰς τὸν βίον. Nos inquam, quibus, ubi vel è ſequiore ſuſpicione labes cœpit adhæreſcere, cum bona fama in gra-

tiam

tiam redire licet nunquam: adeo nimirum puellis cura incumbit, non tam declinandi mala, postquam irruêre; quam, ne obruant aliquando, præveniendi. Denique ut jam silentio prætercam artes scientiasque(ut vocant)instrumentales, (quippe quæ principales tanquam pedissequæ reginam suam necessario sequuntur) non possum, quin verbulo attingam, quibus in deliciis nobis esse debeat πολυγλωττία, prę-sertim si ad usum, non ad ostentationem habeatur. Linguæ enim, fidi custodes sunt, immo interpretes eorum quæ nobis sapiens reliquit vetustas: quæ ubi in suo idiomate nobis loquitur, genuinam animo exhibet sui imaginem, & mira quadam gratia ac lepore sensum nostrum afficit: quod jure merito in omnibus versionibus, quantumlibet optimis, desideramus. Quam porro jucundum, quamque frugiferum sit ex ipsis fontibus doctrinam cœlestem haurire, explicare, probare, si apud te perorare vellem, nihil aliud esset qnam, quod in proverbio dicitur, ἡλίῳ τὸ φῶς δανείζειν. Sed ut colophonem tandem

his imponam, unum exemplar, quod ſemper animo meo obverſatur, hic afferam. Unum, inquam, exemplar Principiſſæ incomparabilis Joannæ Grayæ: cui nulla gens, nulla ætas (cum omnium pace dixerim) parem ſuppeditabit. Michael Angelus, Florentinus, qui vitæ neciſque ejus hiſtoriam plenè ac patheticè deſcribit in colloquio, quod ipſi cum Fecknaimo, vicinæ mortis nuntio, interceſſit, hæc inter alia notavit: illam ſcilicet poſthabitis, quas prætereà inſignes à Deo acceperat, dotibus, & ſanguinis nobilitate, & formæ decore, & florentis ætatis juventa, quibus cætera gloriam ac gratiam in hoc mundo ſibi comparare potuiſſet, magno animo pronuntiaſſe, ſibi nihil in omni vita tam gratum fuiſſe, quàm quod trium linguarum, quas eruditorum vocant, notitiam haberet. Quod ſi voluptas ſive oblectatio, quæ nobis ab illa re obvenire in hac vita poteſt, veræ fœlicitatis nomine venire debeat, ſe fateri eam ſibi in bonarum literarum & prçſertim ſanctæ Scripturç ſtudio obtigiſſe. Et licet in fœmina hujuſmodi ſtudia

dia non pauci magnopere vituperent, ſe tamen ob magnum animi ſolatium, quod inde tandem percepiſſet, & etiamnum intus perſentiſceret, illorum ſententiam à ratione diſſonam judicare. En voces cygneas, non ſub umbra ſcholarum, ſed ſub poſtremum glorioſiſſimi Martyrii actum prolatas, quas oraculi vice quis, obſecro, non veneretur? Et hæc quidem de rebus minimè ludicris apud te garrire non dubitavi, freta nimirum paterni tui erga me amoris indulgentia. Sed abrumpo, ne nihil non dicere voluiſſe, aut tuarum occupationum prorſus immemor fuiſſe videar. Vale multis nominibus mihi chare pater, & conjugi tuæ dilectiſſimæ meis verbis ſaltem impertiri ne graveris. Trajecti, VIII. Idus Martii, cIↄ Iↄↄ XXXVIII.

Quæ à nutu tuo tota pendet

ANNA MARIA à SCHURMAN.

No-

Nobilissimæ & in omni virtutum genere excultissimæ Virgini,

ANNÆ MARIÆ A SCHURMAN

S. P.

DIssertatio tua elegantissima pro tuo sexu, & ingeniorum muliebrium ad omnes liberales artes & scientias capessendas aptitudine, virorum ingenia adæquante, forsan & superante, me aliquandiu suspensum tenuit. Ab una parte pudebat vadimonium deserere, & causam nostram indefensam relinquere. Ab altera ingratum erat ei adversari, cui potius manum dare animus esset, à qua etiam vinci jucundum & suavissimum, præsertim cum id agas summa cum modestia, nec tamen quicquam omittas eorum quæ ad causam tuam faciunt, oratione disertissima & argumentis densa. Occasio tibi enata est ex meis verbis in quadam Epistola, in qua cum institutum tuum laudarem, & profectum admirarer, non patiebar id commune fieri, quod tibi & paucis aliis proprium existimabam. Noluisti ergo ferre ut inter

ter admiranda referrem quod in te videmus. Plurium hoc esse voluisti, ut in turba lateres, & nihil tibi singulare tribueretur. Multum vales ad persuadendum, sed hic tamen frustra es: Neminem qui te novit in sententiam tuam es pertractura. Sed hoc etiam est modestiæ tuæ, quod aversos à tuis virtutibus cupis omnium oculos, ut in alias plures se convertant. Ignosce mihi, si dicam rem verba tua non secuturam, nec si à nobis obtineas quod moliris, posses in sententiam tuam pertrahere mundum muliebrem. Itaque aut sola pugnabis, aut cum paucis, ab aliis omnibus deserta, quarum nec ingenia, nec mens ad talia inclinat. Dices voluntatem deeße non facultatem, quod etiam in viris accidit. In quibusdam non negarem, sed tamen si mores & studia sequuntur temperamentum corporis, certum est autorem naturæ, ita efformasse diversos sexus, ut significaverit se ad alia destinasse viros, ad alia mulieres. Non ignoras qua ratione sagax Ithacus à filiabus regis hospitis Achillem, quantumvis indutum amictu muliebri, discreverit. Non dicam cum veteri Poëta, dedit natura τοῖς ἀνδράσι φρόνημα, γυναιξὶν οὐκ εἶχε.

εἶχε. *Neque tam iniquus sum sexui vestro, nec ita Deo injurius: sed hoc certum mihi videtur, civilem prudentiam ut plurimum aliam esse debere à muliebri, & descriptionem mulieris fortis & strenuæ, quam Spiritus Dei per Salomonem laudat, ita institutam esse, ut à studiis earum longè distent, quæ ei maximè laudanda tribuuntur. Hypothesis mea quam ponis hæc fuit,* nec fortè expediat multas hoc vitæ genus eligere, sufficit si nonnullę ad id speciali instinctu vocatę, aliquando emineant. *In quo Nempe in studiis Philologicis Philosophicis & similibus, ubi agitur de variarum linguarum peritia, & de tota illarum disciplinarum congerie quam ἐγκυκλοπαιδείαν appellant. Ego etiamnum in mea sententia persto, nec expedire, neque è re esse. Iam multum est quod protinus, ut ais, assentiris, si matronas intelligam œconomicis rebus implicitas, aut quascunque alias rei familiari necessario consulentes. Certè quibus id incumbit, maximam vestri sexus partem faciunt: reliqua præ his exigua est portio. Nec etiam puto te velle, omnes quæ à necessaria rerum domesticarum cura sunt exemptæ ad literarum*

rum ſtudia idoneas eſſe. Itaque, ſi quod ſcripſi tantum ſpectes, nulla erit inter nos controverſia, aut perexigua erit, etiamſi quæſtio agitetur, quam poſtea principalem ſtatuis. Num virgini, hiſce temporibus potiſsimum conveniat literarum bonarumque artium ſtudium? Niſi Virginis nomen indefinitè poſitum univerſaliter intelligas, vel communiter accipias. Alioquin id de nonnullis facilè conceßi, ad id ſpeciali inſtinctu vocatis. *Quid ſi addam id etiam me concedere de quamplurimis, vel expetere? Sed vellem id ſtudium prius limitari quouſque procedere deberet, quibus in artibus & ſcientiis ſubſiſtere, qua ratione inſtituendum eſſet & promovendum, ut etiam in eo locum habeat, ne quid nimis. Vellem præterea, muliebrium ſtudiorum finem conſtitui, quo poſito ea ſeligerentur quæ ad eum finem eſſent idonea vel neceſſaria. Nam cum extra controverſiam poſitum ſit, ſexum fœmineum ad munia Politica & Eccleſiaſtica, maximè ad publicè docendum non eſſe idoneum, cur de ea eruditione acquirenda laborarent virgines, quæ ad eos fines ſpectat à quibus arcentur? Niſi fortè paucas excipias, quæ in nonnul-*
lis

lis populis ad successionem regnorum, ubi mascula proles deficit, admittuntur. Docere (ait Apostolus) mulierem non permitto, neque authoritatem habere in virum: sed esse in silentio. Id si mulieribus injunctum sit, virgines maximè decere non ibis inficias, proinde, nec eis opus esse exacta eruditione quæ spectat rationem bene dicendi, si usum respicias; nisi fortè id objicias, quod etiam facis, ad id profuturam bene dicendi artem, ut de aliorum qui praxin illam exercent, industria judicent. Sed apud quos illud enim judicium premere debebit præ honesto pudore. Idem dicam de arte disserendi: mihi enim id facile dabis, non satis convenire cum omnibus moribus virgineis argutias captare, & inter disputantium greges contentionis funem ducere: Sufficiat si naturali solertiæ usus aliquis, & experientia accedat tam ex communi conversatione, quam ex publica in Ecclesiâ institutione, in qua eis non denegatur λόγος ἀκοῆς. Quod autem ex eo infers, eas ad disciplinas vel aptissimas esse, vel saltem iis commodis abundare, quæ viris non suppetunt; quia in otio honesto versantur, exemptæ civilibus curi id mihi non videtur e-

vin-

vincere quod intendis. Primò, quia si spectemus eam ætatem quæ ad discendum est aptissima, virilis sexus est in pari gradu usque ad μέτρον ἡλικίας, *antequam non admovetur publicis curis. Secundò, quia in tali otio non debent educari virgines, ut possint semper vacare ingenii culturæ; habent enim & illæ quod agant domi, quamdiu sunt sub parentum potestate, ita ut non possint illud otium sibi adscribere., de quo Seneca, otium sine literis mors est & vivi hominis sepultura. Nec tamen omnes ad colum & fusum damnare vellem, ita ut graviores curas nunquam admitterent, quamvis id non sint dedignatæ Principes olim fœminæ, sive apud Græcos, sive apud Romanos, sive Ethnicos, sive Christianos. Non existimo tibi non lectum fuisse elegantem* Ludovici Vivis de *fœmina Christiana libellum: Perpende sodes lib.* I. *cap.* III. *totum de primis puellarum exercitamentis: ibi videbis in laude semper fuisse positum, si non solum matronæ, sed potissimum virgines, etiam Regiæ, se occuparent in iis opificis, quæ manuum operationem requirunt, etiam judice Spiritu sancto. Nec ideo tamen in aliud illud extremum*

imus,

imus, quod nec ille fecit, qui quartum caput adnectit de doctrina puellarum, in quo eleganter & solidè quæstionem illam pertractat; Quænam eruditio sequiori sexui conveniat? Mihi enim non succensibus, quamvis reluctante Gornacena, si cum Apostolo censeam, τὸ γυναικεῖον σκεῦος ἀσθενέστερον, si in Vivis sententiam pedibus eas, facilè inter nos conveniet, nec vobis invidebimus Sempronias, Cornelias, Lælias, Mutias, Cleobulinas, Cassandras, Hortensias. Non Christianas Enonias, Paulas, Albinas, Pellas, Zenobias, Valerias, Probas, Eudocias. Non Grayas, non Olympias Moratas, & quascunque veteribus addere volueris, quæ nostra, aut patrum nostrorum memoria, sexum vestrum decoraverunt: Dummodo id constet apud omnes raras esse aves in terris: non quòd fortasse plures esse non possint, sed quòd neque sit ex usu, neque è republica; quodque in viris commune esse debet, in fœminis, si spectemus Reipubl. & Ecclesiæ commodum, sit minus frequens & prodigii instar, quale id fuit olim, quod mulieres visæ sunt in armis stare & viris occurrere in acie, atque dimicare. In populo Dei raræ fuerunt Deboræ,

&

& Iaëles: nec satis fœliciter cessit Ioannæ Lotharingæ hæc palæstra, quam vivicomburio addixerunt Angli, quantumvis Aurelianensibus nostris velut altera Pallas colatur, cujus tamen pudicitia, etiam inter ejus adoratores in ambiguo est. Sed id genus vitæ asserendum non suscepisti, sat scio. Aliud est quod moliris & convenientius, fateor. Sed priusquam persuadeas, vellem ut mihi institueres collegia mulierum eruditarum, in quarum Academiis virgines illæ, quas his studiis addiceres excolerentur. Vt enim sint omnes αὐτοδιδάκτοι, vel parentes domi habeant, qui id in se suscipiant, quod tibi fœliciter contigit, non facile ipsa admittes. Nec tamen deceret eas virorum scholas, mixtim cum pueris frequentare. Ipsa mihi hoc ipsum concedes, quantumvis literarum bonarum studium & linguarum, præsertim earum in quibus verbum suum nobis consignavit Deus, maximo sint adjumento iis qui verum Spiritus sensum eruere debent, non cuivis tamen dari ex ipsis fontibus immediatè haurire, nec eo quosvis pollere judicio, ut possint ambiguas voces, vel phrases ita distinguere, & aptissima seligere. Multis salu-

 brius

brius eſſe, ſi rivis ſint contenti, quibus ſæpe id evenit, ut quæ in vulgari ſua lingua habent ab aliis parata, dum humiliter & demiſſè, invocato Dei nomine, legunt attentè; eos ſenſus inveſtigent & eliciant qui linguarum peritiſsimos latuere. Non tamen id propterea dico, ut laudes earum imminuam, quæ uſque adeò tecum profecerunt, ut codices ſacros ſua lingua loquentes poſsint intelligere. Sed ne ea quibus uteris argumenta ſcrupulum injiciant earum animis, quæ deſperant ſe paria vobiſcum facere poſſe. Opera Dei magnifica, de quibus Pſaltes, celebrari poſsunt ab omnibus, quamvis pauci ſint qui cœlorum rotatus, planetarum aſpectus, & ſtellarum influxus, aut ſimilia ad unguem noverint. Imo ſæpe accidit, ut qui in talibus maxime verſati exiſtimantur, à Deo deflectere videas, ut naturæ omnia tribuant: Et contra, qui ſimplici aſpectu utuntur admirabilia Dei opera attoniti celebrent, & in eorum autore toti acquieſcant, quando doctiſsimi quique in talibus fruſtra ingenia ſua fatigant, & poſt longas diſquiſitiones vento paſcuntur, de quorum ſapientia illud ſapientiſsimi regis interpretor, בְּרֹב חָכְמָה רָב־כָּעַס וְיוֹסִיף דַּעַת יוֹסִיף מַכְאוֹב. *Sed*

tu

tu veram illam quæris & ambis, quæ in Dei timore & mandatorum ejus obſervatione conſiſtit, à qua abſit, ut vel te, vel alias ullas ſic animatas deterream vel avocem, qui nihil magis in votis habeo, quam ut apud nos frequens ſit illud à Propheta prædictum, & initio prædicationis Euangelicæ ex parte impletum. προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν. *Gaudeo te in iis eſſe, & talem mihi filiam contigiſſe ex voto meo & conſenſu ſuo, quam ego*

Et affectu verè paterno amplector, & ea obſervantia colo quam ejus virtutes merentur,

Haga-Com. XVIII. *Mart.* CIↃIↃCXXXVIII.

ANDREAS RIVETUS.

Viro Clariſſimo, & Reverendo in Chriſto Patri meo,

D. ANDREÆ RIVETO,

P S.

QUOD tot tantiſque negotiis occupatus, tam copioſè ad nugas meas reſpondere dignatus ſis, Vir Reverende & in Chriſto Venerande Pater, vel imprimis humanitati tuæ debeo. Prima quidem fronte nonnihil me perculit tua ſententia, ut quæ

causæ nostræ non parum videbatur adversari: verum omnibus penitus perspectis, intellexi eam quoad summam, quam optime cum votis meis convenire. Interim tamen non levi dolore me affecit, quod videam meæ in scribendo obscuritatis vitio, aut fortè distinguendi imperitia accidisse, ut longè diversum à mea mente impresserim animo tuo sensum. Quasi scilicet invidiosæ ac vanæ assertioni de nostri sexus, cum vestro collati præeminentia adeò impensè faverem, ut illam apud te (cujus pretiosissimo tempori, vel tantillum detrahere penè religio est) otiosè ventilare auderem. Nam ita te accepisse percipio totum quem contra morem hodiernum institueram controversiæ statum. *Num virgini hisce temporibus potissimum conveniat literarum bonarumque artium studium.* Hic, vocem *potissimum* sic interpretaris, quasi eam non comparatè usurparim ad occupationes, sive curas hodiernę consuetudinis receptas: sed collatè ad sexum vestrum: adeoque fœminas quam viros ad studia aptiores esse contenderim. Quæ si sta-

tua-

tuatur hypothesis, non modo diluta & insulsa videri, quæ pro mea thesi adduxerim argumenta, sed & novæ ac fastuosæ vanitatis meritò insimulari queant. Tantum verò abest, ut hoc cum virginali modestia, aut saltem innato mihi pudore congruere arbitrer, ut vel perlegere pigeat tractatum cætera insignem *Lucretiæ Marinellæ*, cui titulum fecit, *La nobilta é l'excellença delle Donne con diffetti e mancamenti de gli huomini.* Nobilissimæ Gornacensis dissertatiunculam: *De l'egalité des hommes & des femmes*, uti ab elegantia ac lepore improbare minimè possum: ita eam per omnia comprobare nec ausim quidem, nec velim; licet ad sapientum testimonia, quæ illa nobis exhibuit, brevitatis causa provocarim. Ego sanè si quæ in nostro ordine virtutes prædicari jure debent, eas partes vobis egregiis virtutum præconibus deferri maximè cupio. Siquidem nobis solius conscientiæ theatrum abundè sufficere par est. Scopus autem quem hic intendi non alius omnino fuit, quam ut tuum de otio nostro quàm optimè impendendo

judicium diſtinctè exactèque cognoſcerem. Idque quo facilius aſſequerer, è tuis verbis, quæ problematicè propoſueras, *nec forte expediat, inquiens, plures tales eſſe*, occaſionem arripui: non ut eorum quicquam impugnarem, ſed ut in genuinum animi tui ſenſum accuratius inquirerem. Subjeci inſuper meam, quam ęquo conſentaneam putavi opinionem, aut potius in mei ſimiles affectum. Argumenta denique varia mentem noſtram illuſtrandam, non alio fine attuli, niſi ut pro tui judicii acrimonia diſpiceres, nunquid tibi contra ſolitas ignorantiæ voces, ac tyrannicas conſuetudinis leges valere viderentur. Hæc pauca latius perſequenda eſſe cenſui, ut de animo meo, quem tibi ſcio pro omni ratione ſufficere, luculenter conſtaret. Bina quę mihi legenda indicaveras, *Ludovici Vivis* capita cum præcedentibus magna cum voluptate relegi, ubi revera tam concinna tamque pręclara Chriſtianæ fœminę inſtituendæ norma pręſcribitur, ut digniſſimam eam judicem, quę hodie virginum ſtudiis quam arctiſſimè adhibeatur. Quocir-

circa magnopere mihi gratulor, eum nobis contigisse sententiæ tuæ interpretem, cujus authoritatem ut alias facio plurimi, sic & in hac causa libentissimè amplector. Vale charissime Pater, & ut nuper redintegrata tua valetudine, diu perfruare, summum numen veneror ac precor. Ultrajecti 1638. pridie Idus Martii.

Quæ te intimo animi sensu diligit ac colit

ANNA MARIA à SCHURMAN.

Nobilissimæ

D. ANNÆ MARIÆ à SCHURMAN,

Virgini Incomparabili,

JOHANNES SMITH,

S. D. P.

DUm exspecto cui litterarum curationem rectè commendarem, hebdomas altera & tertia abiit, tardiusque quam volebam fidem de tribus Annis libero: Tarditatis usuram Epigramma pendo, & tamen festinatum illud, quod a-

liquando si Musæ favent in Elegiam fluet.

De concupiscentia formatâ cum adsensu, plurima Gentilium & clarißima loca ad manum sunt: de informi suggestionis & delectationis, sequentia ut nunc in calamum veniunt adscribo : (dendi

Apud Senec. de Benefic. l. 7. c. 21. Pythagoricus reprehendit suam non red-
(Debiti mortuo creditore) tacitam voluptatem.

Tibul. l. 3. El. 4. Nec cor sollicitant facta nefanda meum
Fessique senectus Longa Patris. (nos.

Stat. Sylv. 3. Cui Pater est vivax, qui Matris digerit an-
Quæ quia non liceat non facit, illa facit.

Ovid. Fast. 2. Amor. 35. Ut jam servaris benè corpus, adultera mens est.
Prętorem decet non solum manus, sed ut oculos abstinentes habere.

Plut. in Pericle. Num dixi cum formosum aut formosam viderem : Utinam.

Arrian. Epict. Ὄμμασιν ἀδίκοις οἶδὲ τὴν Ελένην.

Libani. Respondit Pythia vates:

Juven. Sat. 13. Non impunitum quondam fore, quod dubitaret
Depositum retinere ?
Nam scelus intra se tacitum qui cogitat ullum
Facti crimen habet ?

Proper. l. 2. El. 34. Qui videt is peccat ?
Ovid. Ut vidi, ut perii?

Ve-

Vereor tamen ut iſta tibi ſi de prima ſuggeſtione quæras, poſſint ſatisfacere, pleraquè enim omnia curatius ſpectanti ut quod res eſt fatear, ad delectationem, aliqua etiam longius eunt. Mihi nunc ſatis fuerit, tibi Virginum doctiſſ. quo quo modo teſtari quam te colam, ſtudiiſque tuis benè cupiam. Ita cum Nobiliſſ. Fratre benè vale & ingentia Dei dona, quod ſedulo facis, feliciter exſuſcitata. Scrib. Noviomagi. IV. Idus VIII^bris A. CIↃ IↃC CXXXVII.

Aut fallor, aut, quod dum hæc ſcribo in mentem venit, Anna Eraſmo memorata, noſtras quoque ſeu Belgica fuit: Veriæ Selandici oppidi Marchionibus vernaculum Borſeliorum cognomen olim fuit: Unde Eraſmus Annam iſtam Verſalem & Veraniæ Principem nominavit. Et illa ergo in numerum venit, unumquè Belgium litteratas nobis Annas ſufficit quales univerſus orbis alibi non vidit. Fave.

V. C.

D. JOHANNI SMITH

S. P. D.

ANNA MARIA
à SCHURMAN,

MULTIS nominibus mihi gratissimæ fuerunt tuæ litteræ, Vir Reverende, quibus prolixè fidem tuam, quam mihi ex sola humanitatis tuæ exuperantia oppigneraras, liberare voluisti. Nam, ut jam omittam quam insignem in me meaque studia spirent affectum, quem ego semper velut auram quandam cœlestem avido pectore haurire soleo, perjucundum mihi fuit memoria repetere altiusque tecum rimari, quousque naturali intellectus lumine detegatur prima illa concupiscentiæ *ἀταξία*. Memini me aliquando præter eximias istas quarum mihi copiam fecisti sententias, ejusdem notæ nonnullas inter legendum observasse, sed una instar omnium erit quæ apud Philosophorum Principem in calce lib. 7. Ethicorum exstat, ubi universalis

niverſæ naturę humanæ corruptelam aliquam deſignare videtur: ὥσπερ (inquit) ἄνθρωπος εὐμετάβολος, ὁ πονηρός καὶ ἡ φύσις, ἡ δεομένη μεταβολῆς. E quibus certè apparet clariſſimam ſubinde lucem fulgetri inſtar ſub obſcura nocte coruſcantis irradiaſſe Ethnicorum animos: cujus ductu mirum eſt quam ſagaciter vitiorum latebras perſpexerint. Sed dum omnia exactius perpendimus fatendum eſt, quod & tua confirmat ſententia, horum neminem in ſummo apice non deficere. At quemadmodum noſtra Religio efficaciſſima malis remedia ſolet afferre, ita ejuſdem maximè proprium eſt ad primam uſque originem & quaſi punctum, unde ſeries ſeu proceſſus malorum ducitur penetrare. Cæterum haud mediocri voluptate animum meum perfudiſti, quod tot Annas noſtri ęvi patriique ſoli illuſtriores oculis meis viſendas exhibueris, quę cum mihi ſint ejuſdem nominis vinculo conjunctæ, fieri nequit, quin per reflexum quendam inde nonnihil ad me quoque ſplendoris reſultet. Accedunt tum lepida atque elegantia no-

bilium

bilium Virginum carmina, tum & præclara aliorum de iisdem testimonia: Quod autem me simul egregio huic ordini adscribere, & suavissimæ Musæ tuę calculo non infimas mihi tribuere dignatus sis, id totum urbanitati & favori erga me tuo acceptum fero. Uti verò hanc gloriam minimè promerita sum hactenus, ita maximè per conscientiam recusare deberem, nisi modestiæ esse putarem te duce ad sublimiora contendere. Vale, Vir amicissime, cum iis omnibus qui tibi sunt cari. Frater meus te quam officiosissime resalutat. Ultrajecti, v. Idus Decemb. cIↃ IↃ CXXXVII.

Nobiliss. atque ante alias Clariss. Virgini,

D. ANNÆ MARIÆ à SCHURMAN,

IOHANNES SMITH,

S. P. D.

SI quæ unquam mihi litteræ, certe tuæ, Virginum Clarissima, gratæ fuerunt, in illis te video tam supra famam ferri, quam ista olim de

te

te mihi ſupra fidem ire videbatur. Quanquam enim tua modeſtia ab ambitione, & ego meopte ingenio ab aſſentatione alieni ſimus, non poſſum tamen quod res eſt, diſsimulare, me in iis omnifarium obſervaſſe elegantiarum ſpecimen. Ante alia tam doctè & graviter diſſertatiunculam claudis quæ nobis fuit de naturali cognitione qua Ethicorum nonnulli primorum concupiſcentiæ motuum pravitatem detexiſſe videntur, ut non videam quid potuiſſet aut brevius dici aut plenins. Sunt vere ut tu loqueris fulgetri inſtar iſtæ ſtricturæ, (σπινθῆρες) quæ nec ubique, nec ſemper, ſed rariuſcule ſtrictimque in cœca preſsorum fere pectorum nocte emicant, tantumque à noſtræ Religionis ſole abſunt, quantum terra diſtat à cœlo. Ejus ordinis eſt & ſententia quam tuo indicio debeo Principis Philoſophi, cujus in hoc genere mentio, mihi aliam in mentem revocat ejuſdem Philoſophi, de verecundia in rebus divinis tenenda, Senecæ cum elogio l. 7. Quæſt. Natural. c. 30. memoratam; Apud quem Senecam, ut in noſtro argumento vicem referam, in Præfatione l. 3. earundem quæſt. & hanc legis nuper

mihi

mihi omissam : Quod est præcipuum? (*in rebus humanis*) Non admittere in animum mala consilia; puras ad cœlum manus tollere. *Quid ab Ethnico exspectes magis eximium? Præterea ut de litteris tuis simpliciter dicam, illud manus, linguæ mentisque tuæ in iis dedisti exemplum, ex quo pene uno adumbrationem seu deformationem tui tentare ausus fui, versibus quos vides male politis, qui nupero epigrammati adjecti elegiam facient, cujus nuper spem, an verius metum tibi injeceram. Animum mihi hic addidit summa ista quam cum non ficta pietate litteræ eædem spirant, & modestia in admittenda quam mereris laude, & humanitas, qua me etiam in amicorum numero censere dignata es. Ego humanitatem istam tuam exosculor, mihique ejus nomine gaudeo, serio daturus operam, ut qua possim ostendam, non alium Schurmanniani nominis magis aut observantem esse, aut studiosum. Quando nunc aliter studia tua juvare non possum, sedulo Deum Opt. Max. precor, qui tibi dedit supra sexum ire, pluriumque nunc in oculis & ore versari, idem ingentia quæ pro admiranda benignitate in te contulit dona foveat, perficiat*

ficiat, coronet, detque porro non offenso pede sic ad sublimiora tendere, ut quod facis plausum pro celeusmate habeas. Nequamque det semper in omnibus servare mentem & constantem erga nos affectum. Bene vale Alpha Virginum, dulce & grande decus nostrum. Scrib. Noviomagi. Propridie Cal. Apriles Iul. A. CIↃ IↃC XXXVIII.

Viro Clarissimo

D. JACOBO LYDIO,

S. P.

ANNA MARIA à SCHURMAN,

CItius equidem ad humanissimas tuas literas respondissem, Vir Ornatissime, nisi aliud ex alio, & præsertim illustris cujusdam virginis afflictissima valetudo nos impediisset hactenus; ut jam taceam, quod à scribendo me deterrere posset, vel sola rei, de qua scribis, difficultas. Certè nimis prolixè interpretatus est nostræ Theologiæ facultatem communis noster amicus D. Colvius, quando autor tibi fuit, ut à no-

nobis efflagitares loci hujus difficillimi explicationem, in qua haud mediocriter etiam ſummi, uti video, Theologi deſudarunt. Mirabilis hîc judiciorum diſcrepantia eſt, adeo ut non injuria dixeris, quod capita, tot ſententię. Quæ quidem meditandi nobis anſam præbent, verum ſeorſim ab iis ſentiendi libertatem non tollunt. Ego verò, quanquam arbitror tutiſſimum fore ignorantiam hîc ingenuè profiteri, tamen, quia per veſtram expectationem id nobis non licet, ſaltem aliquid in medium afferam; cumque in tanta caligine & acutioribus & hebetioribus ingeniis eadem penè ſors ſit, malim aliorum exemplo propriam dicere ſententiam, quàm alienæ ſuffragium noſtrum commodare. Illud autem inprimis hîc tenendum exiſtimo, Apoſtolum ad probandam reſurrectionem mortuorum graviſſimis uti argumentis, quorum ſingula urgeat acriter, nec non ſingulis pro pondere cujuſque immoretur. Poſtquam igitur argumentatus eſt à ſtatu exaltationis Chriſti, putamus eum commoda tranſitione deſcendere ad ſta-

ſtatum humiliationis miniſtrorum ejus: qui, dum propagandis Eccleſiis perpetuo invigilarent, maximis ea tempeſtate perſecutionibus & calamitatibus obruebantur, ut hæc miſerrima Apoſtolorum conditio graphicè deſcribitur 1.Cor.4.verſ. 9. Nec parum huic connexioni favere videtur particula ἐπεὶ, quę non niſi relatè ad antecedentia hîc ſumi poteſt. Eſt autem in his verbis: Τί ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν ejuſmodi deductio ad abſurdum: Si mortui non reſurgunt, fruſtra tot tantoſque labores ſubeunt perferuntque pro mortuis, id eſt pro fidelibus, quos ſic appellat juxta ipſam Corinthiorum ſententiam, quo aliud inde abſurdum poſſit elicere, ut mox pluribus dicemus. Conſequentia optima eſt; quoniam nulla foret harum perpeſſionum retributio, nulla ſpes gloriationis in die ſive adventu Chriſti: cujus gratia aliàs tantopere delectatur Apoſtolus Philipp. 2. v. 16. & 2. Cor. 1. 14. & 4. 14. Atqui hoc abſurdum, ergò & antecedens. Fortè dicat aliquis; ſatis amplum præmium eſt propagatoribus

Ecclesiarum, si animæ beatorum immortalitate fruantur. Sed facile id refutatur, ex vers. 18. & 19. hujus capitis; præcipuè verò argumento Servatoris nostri, Matth. 22. 31. unde colligimus, tunc agi de composito sive de toto homine, cum de resurrectione corporis disceptatur: quippe utriusque partis essentialis æterna salus eadem opera aut asseritur aut negatur. Reliquum est ut ostendamus huic expositioni neque analogiam fidei, neque phraseologiam Scripturæ, neque ipsum denique contextum adversari. Primum ad verba *οἱ βαπτιζόμενοι* & *βαπτίζονται* quod attinet, satis obvium est ea per metaphoram pro gravissimis afflictionibus usurpari, Matth. 20. 22. & Luc. 12. 50. Nec desiderare hîc poterit verbale *βάπτισμα* quod alias adjici solet; quia ex more linguæ sanctæ Ellipsis quandoque est nominis conjugati; quod & præter alios observat sapiens Aben Esra ad Psalmum 13. vers. 4. ubi sic inquit, השמות בכח הפעלים hoc est, *Nomina continentur potentia in verbis*. Verba enim textus sic habent: פֶּן־אִישַׁן הַמָּוֶת pro שְׁנַת הַמָּוֶת quemad-

admodum eadem phraſis integra occurrit Jer. 51. 39. Eſt & frequens hæc tranſlatio in S. Literis, præſertim in V. T. ut ſcilicet per aquas & demerſiones, hoſtes eorumque perſecutiones patheticè deſignentur, ut videre eſt Pſalm. 124. Thren. 3. verſ. 54. Apoc. 12. itemque Pſalm. 69. ubi Sel. Jarchi verſ. 2. exponit מים per האומות, & Chaldeus ſic περιφράζει, טמעית בגלותה היך במיא דמצולתא id eſt, *Demerſus ſum in captivitatem tanquam in aquam profunditatis.* Nec non verſ. 15. פצא יתי מן גלותא דמתילא לטינא ולא אטמוע אחסצי מן סנאי דדמין לעומקי מוי : quæ ſic vertere liceat : *libera me à captivitate, quæ ſimilis eſt luto, ut non ſubmergar : redime* me *ab oſoribus meis, qui ſimiles profunditatibus aquarum.* Sequitur ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, quod jam interpretati ſumus, *propter Eccleſiam* ſeu *electorum cauſa.* In hac ſignificatione ſæpiſſimè ſumitur vocula ὑπὲρ, ut 2. Cor. 1. 6. Epheſ. 3. 13. aliiſque locis ferè innumeris. Electos vero vocat *mortuos* per Ironiam ſcilicet, quia, juxta erroneam adverſariorum opinionem, pro mortuis revera erant habendi. Nec ab ejuſmodi figura

abludunt iterata hæc verba, τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, quaſi ingeminaret: Quis velit tanta facere aut pati pro mortuis. Quid autem vetat eos appellare *mortuos*, qui numquam ſunt reſurrecturi; cum Chriſtus *viventes* dicat Abraham, Iſaac & Jacob, eo quod aliquando ſint certo revicturi? Matth. 22. Accedit quod ſubjectum principale hujus capitis ſint *mortui*; prædicatum autem eos eſſe reſurrecturos. Quocirca inſolens videri non debet, hanc dictionem τῶν νεκρῶν hic quoque retineri. Præterea articulus τῶν cujus rationem haberi volunt viri doctiſſimi, optimè huic expoſitioni reſpondet. Aliud enim eſt νεκρῶν, qua voce intelliguntur quivis mortui; aliud τῶν νεκρῶν, quod de certis quibuſdam mortuis accipi ſolet. Deinde, non obſcurum eſt cum fide Chriſtiana minime pugnare, quod pro aliorum ſalute multa dicantur pati Verbi Divini miniſtri: ut ſatis præclarè hoc oſtenderunt quotquot commentatores Orthodoxi à Pontificiorum commentis vindicarunt verba Apoſtoli Coloſſ. 1. 24. cum quibus conferri poſſunt ea loca, 2. Corinth.

rinth. 1. verſ. 6. Philip. 1. 14. & 2. Tim. 2. verſ. 9. 10. nec non Epheſ. 3. verſ. 1. Coloſſ. 4. 3. Act. 21. verſ. 28. & 24. 5. ubi aut de utilitate conſolationis, aut de exemplo conſtantiæ, aut etiam de cauſa impulſiva ſeu occaſione harum perpeſſionum ſermo eſt. Denique, univerſo ordini ac diſpoſitioni hujus argumentationis bene congruit, ut Apoſtolus circa finem maximè illuſtria, atque toto quaſi orbe conſpicua exempla proponere ſtatuatur; primum quidem in genere omnium cœleſtis veritatis antiſtitum, tum Apoſtolorum in ſpecie, quando ſequenti verſu ſubjicit: Τὶ καὶ ἡμεῖς κινδυνεύομεν πᾶσαν ὥραν; poſt & ſui ipſius verſ. 31. 32. Ut jam nihil dicam de anaphora in particula τί, quæ continuationem ejuſdem argumenti non raro inferre conſuevit. Nimia fortè facilitate & temeritate hanc ſcribendi provinciam ſuſcepimus, modumque epiſtolæ, pręter morem noſtrum, exceſſimus; ſed id dandum fuit amicis, quorum hortatu extra territorium jus dicere auſæ ſumus. Vale. Ultrajecti prid. Kal. Majas cIɔ Iɔ cxL.

Viro Clarissimo

D. JOHANNI CLOPPENBURCH.

S. P. D.

NEc tuo, ut opinor, Vir Reverende, nec meo quidem satisfecerim desiderio, nisi ad doctissimas tuas literas pro modulo nostro responderem, simulque amicitiam tuam tam humaniter, tam candidè mihi oblatam, serio amplecterer. Quod autem à me postulas ut de eximia in locum illum difficilimum 1. Cor. 15. animadversione tua judicium faciam, id merito singulari tuæ modestiæ acceptum debeo. Neque enim tantum mihi sumo, ut stylo decretorio tecum agere in animum inducam meum: Præsertim vero cum facilius sit in tanta judiciorum discrepantia, de propria sententia dubitare, quam alienæ per omnia assentiri. Tametsi non possum non magnopere mirari haud mediocrem ingenii tui ad investiganda τὰ ἀπόῤῥητα sagacitatem: tamen, quia eorum, quæ juxta tuam explicationem necessario præsupponuntur, non æque evidens ubi-

ubique demonſtratio eſt, non verebor quidquid etiamnum huic menti caliginis obverſatur, liberius expromere. Primum non ſatis ſolidè, ſaltem ex hoc capite, probari poſſe exiſtimem nonnullos ex illis quingentis fratribus, quos obdormiviſſe prædicat Apoſtolus verſ. 6. Martyrii coronam conſecutos fuiſſe. Deinde verſum 11. intelligendum eſſe de iiſdem ſive viventibus adhuc; ſive jam mortuis, abnuere videtur ipſa ſeries, & orationis contextus verſ. 7. 8. 9. 10. & 11. Ubi non agitur de Martyribus illis vita modo defunctis, ſed de Apoſtolis tum temporis, cum S. Paulus hæc ſcriberet, reſurrectionem Chriſti annunciantibus. Idem fere dixerim de verſu 15. quando ibidem, ex falſa hæreticorum hypotheſi, Apoſtolos potius, quam alios quoſlibet criminis ψευδομαρτυρίας argui vero conſentaneum eſt. Poſtremo exempla mihi nunc quidem non occurrunt, quibus certò evinci queat verba & Phraſin Apoſtolicam ultro admittere hanc interpretationem, Nimirum Τί ποιήσουσι οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν nihil aliud denotare quam quoſdam,,

„ Christianorum olim & tunc temporis „ Baptismum recepisse; commotos scili- „ cet exemplo istorum Martyrum , qui „ hanc veritatem proprio sanguine ob- „ signaverant. Plura non addam , nec quicquam pro thesi mea , aut contra eam nunc allatura, siquidem ea vel hoc tantum nomine abunde jam mihi placet quod egregiæ meditationi atque adeo sanctissimæ inter nos necessitudini contrahendi ansam præbuerit.

Nobilissimæ & Incomparabili Virgini,

ANNÆ MARIÆ

à SCHURMAN,

FRIDERICVS SPANHEMIVS,

S. P. D.

QVam me affecerit elegantissima & eximio ingenio tuo dignissima Elegia, quam pro tuâ comitate mihi inscripsisti, verbis apud te satis testari non possum, ita infra affectum meum omnia subsidunt. Sive enim inventionis acumen, sive sermonis Romani castitatem, sive venæ tuæ falicitatem simul & ubertatem

tem, ſive etiam argumenti ſanctitatem mecum expendam, ſingula ita tibi gemina eſſe video, ut nunquam te felicius alibi expreſſeris. Quamvis enim manus tua etiam erudita ſit, & mira omnium artifex, plus tamen ingenio tuo debes, cui nihil inacceſſum eſſe video. Accedit ad reliqua decora tua accuratum illud judicium tuum, quo noſti pretioſum *diſcernere* à vili, *& ſpretâ ſive Philologorum amœnitate, ſive Philoſophorum ſubtilitate, te totam curis ſacris addicere, & illam ſapientiam primam ducere, quæ hominem non doctiorem duntaxat, ſed & meliorem facit. Hæc ſtudia jam olim Lætas, Paulas, Marcellas, Blæſillas, Principias, & alia id genus ſexus tui, & veteris ævi ornamenta totius poſteritatis admirationi commendavêre. Et ſanè hoc demum verè ſapere eſt, illi virtuti operari, quæ ſola ſibi ſufficit, & extra quam nihil vel magnum datur, vel diuturnum. Meritò itaque excelſam iſtam mentem tuam ſupra caduca omnia attollis, & maturè cœlo ſuo, unde orta eſt, infers. Reperies in his ſtudiis tranquillitatis tuæ compendium, & aliquando felicitatis. Multùm revera Deo debes, quod mentem tanti bo-*

ti boni capacem tibi dedit, & reliqua dona eximia, quæ largâ manu tibi concessit, ut rorem illum cœlestem olim, in aureo vase *collocavit. Quod decus tuum, quò rarius est, eo magis ad tui commendationem facit, & te in exemplum proponit iis, qui nonnisi ad sacrorum contemptum proficiunt in profanis, nec si sapere putant in humanis, niti spernant divina. Alia tibi mens, Virgo Nobilissima, quæ cætera bona speciosa esse nosti, ista solida, illa caduca, ista perennatura, quando reliqua omnia spolium Temporis erunt, & vel nobis peribunt, vel nos illis. Sinceram hanc tuæ virtutis æstimationem apud te depono, & sacris nostris gratulor, quod illa sola intimâ admissione digna esse censeas. Et quia semel erga me liberalis fuisti, & ingenium tuum eximio munere mihi probasti, ausim à te exigere symbolam aliam, ut compendio mihi exponas, quid tibi super ligatione Sathanæ, & millenis illis annis videatur, quorum meminit Spiritus S. Apoc.* XX. 2.3. *Quamvis enim multa hic habeamus eruditè & operosè pertractata ab aliis, avidè tamen exspecto, quam lucem à tuâ luce in his tenebris & loco isti & nobis polliceri debeamus.*

mus. Mitto interea ad te ἀποσπασμάτιον novum operis inchoati, non quod tanti ſit, quod ad te mitti debeat, ſed quia id à te deſiderari ex Nobiliſsimo fratre intellexi, Vale, Nobiliſsima & fama tua digniſsima Virgo, & nobis faveri perge. *Scripſi Lugd. Batav. Non. Mart.* CIƆ IƆ CXLIV.

Viro Clariſſimo

D. FRIDERICO SPANHEMIO

S. P. D.

ANNA MARIA

à SCHURMAN.

ITa ſané, Vir Reverende, ſuperioribus tuis, quibus tàm benignè ac honorificè de meis ſtudiis pronunciabas, animum meum erexeras, ut, cum me ſimul ad difficillimam hanc διατριβὴν invitares, tanto vehementius altioris ſapientiæ deſiderio accenderer, quanto me longius ab illius faſtigio abeſſe intelligerem. Verumenimverò ubi in rem præſentem deventum eſt, tantæ molis negotium eſſe comperio, ut aliquandiu in ancipiti fluctuatione hæſerim;

rim; an tibi aliud quicquam respondendum esset præter vulgatum illud Simonidis: *Quanto diutius considero, tanto mihi res videtur obscurior*. Nec mirum, siquidem tot Theologorum corypheos (quod tibi omnium optime notum est) altum hoc tentasse constat: qui tametsi scopulos sollicitè caverint, tamen certam stationem, in qua mens nostra requiescat invenire non potuerunt. Attamen, cum ego in hoc exercitii genere non docentis, sed discentis, potius personam sustineam; non verebor paulò liberius ac confidentius in hoc ἄπορον τῆς θείας γραφῆς inquirere; eo nimirum consilio, ut sicubi forte mihi detur veritatem quasi per transennam, conspicere, genuinum ejus sensum à falsa opinionis specie, tuo aliquando suffragio confirmata, clarius discernere possim: sin vero inscia in errorem aliquem incidero, sat erit me tibi, tanquam Aristarcho meo, medicam manum offerendi, atque adeo meliora suggerendi occasionem obtulisse. Missis autem iis, quæ ab aliis eruditè atque operosè pertractata sunt, compendio mentem

meam

meam exponam. Quæris itaque (ut rem ipſam aggrediar) quid mihi videatur ſuper *ligatione Sathanæ*, & *millenis illis annis*, quorum meminit Spiritus S. Apoc. XX. 2. 3. Dicam breviter, me *per hanc ligationem* nihil aliud intelligere quàm, *furorem illum & machinationes Sathanæ, quibus antea gentes ſeduxerat & incitaverat ad fideles crudeliter perſequendum, arctius & peculiari modo inhibitum iri, adeoque primum horum ſcelerum autorem ſive inſtigatorem amplo quodam atque illuſtri temporis intervallo pœnas in abyſſo daturum.* Inhibitionem hîc dico, quæ relativè opponatur illi ſeductioni, quę verſ. 3. innuitur his verbis: *ἵνα μὴ πλανήσῃ τὰ ἔθνη ἔτι.* Cujus initium cap XII. 13. & deinde ejus continuationem ac progreſſum cap. XIII. 4. 14. &c. XVI. 14. XIX. 19. (quibus addi poſſunt loca quæ idem præſignificant, IX. 2. XI. 7. &c.) obſervare licet. Favet cum primis huic expoſitioni particula ἔτι, quæ vim relativam habet ad præcedentia; nec parum eam ſtabiliunt, qui iterum poſt ſolutionem ſubſecuturi ſunt eventus verſ. 8. & 9. quibus ultima-

ma omnium ſcelerum periodus tandem finienda eſt. Quod autem Sathanas *magna catena* ligandus dicitur, hoc ipſo (meo judicio) perſpicuè denotatur, eum per efficaciſſimam Euangelii ſeu Redemptionis noſtræ prædicationem atque invictam Chriſti potentiam tanquam vinculis arctiſſimis conſtrictum iri. Propoſui quàm breviſſimé meam ſententiam. Verum quo nonnihil planius illam explicem, non poſſum non ipſum exordium ſinguloſque hiſtoriæ hujus articulos aliquanto accuratius perpendere. Quemadmodum autem non ineptè divinum hoc ſcriptum cum eruditiſſimo Pareo Drama Propheticum appellarim: ita in eo tres illuſtriores quaſi actus, qui univerſam hanc Satanæ Tragœdiam abſolvunt, diſtinctè & ordine conſiderandos eſſe arbitror. Etenim cum ille cap. XII. 3. 4. ſub figura Draconis in cœlo comparuiſſet atque, tertiam partem ſtellarum, quas cauda ejus trahebat, in terram abjeciſſet; imò & genuinum ac novum Eccleſiæ partum devorare contendiſſet, mox à Michaële devictus, in terram projectus

ctus eſt. Quæ omnia haud obſcurè primum actum conſtituunt, in quo perſecutio quædam Sathanæ primaria, & paulo poſt inſignis ejus pœna velut à primo hoc gradu inchoata, continetur. Secundus qui hunc excipit, incipit verſ. 13. ubi quia non ita directè & ἀμέσως ac antea Eccleſiæ propagationem (cujus tutelam Deum ſuſcepiſſe viderat verſ. 5.) neque impedire neque extirpare poterat, mulierem ſive Chriſti Eccleſiam, aliâ viâ aggreſſus eſt: Primò concitatis in eam gentibus, vel (ut cum Propheta loquar) ἐκβαλὼν ὀπίσω τῆς γυναικὸς ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ὕδωρ ὡς ποταμὸν &c. deinde potentiam ac thronum ſuum concedens utrique Beſtiæ; quarum furor & ſævitia in ſanctos, præſertim poſterioris (quæ cap. XVII. 6. eorum ſanguine inebriata eſt) non una in imagine, ſimul cum divinæ vindictę triumphis, aliquoties à cap. XIII. uſque ad verſ. penult. c. XIX. (ut de horribili ſeductione Orientis taceam) ſpectanda exhibentur. Poſtea verò cap. XX. verſ. 2. 3. exitus, ſeu finis ſecundi actus, qui argumentum noſtræ meditationi præbuit, demum ſub-

ſubjicitur, ubi ulterior quidam gradus pœnæ ac coërcitionis Sathanæ graphicè depingitur. Tertius & poſtremus actus totius Tragœdiæ ſequitur verſ. 8. & 9. quando à carcere ſolutus, novas iterum turbas in terris concitat, tandemque æternis ſuppliciis afficiendus, in Orcum detruditur. E quibus non temere puto concludi, primarium hujus dramaticæ repræſentationis ſcopum eſſe, ad conſolationem atque excitationem fidelium per ejuſmodi figuras, quæ oculos maxime mentemque feriant, altius eorum animis imprimat hunc potentiſſimum ac capitalem ipſorum hoſtem non tantum ligatum eſſe illis caliginis catenis, quarum Scriptura meminit II. Petr. II. 4. Jud. verſ. 6. aut poſtremo tantum judicio damnandum ac plectendum eſſe: ſed etiam illud Apoſtoli Rom. XVI. 20. *ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης συντρίψει τὸν Σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν ἐν τάχει.* in hoc ſeculo magis ac magis adimpleri; ac conſequenter pœnas ejus quotidiè ingraveſcere; & quo longius liberiuſque graſſatus, atque in Chriſtum ejuſque membra acerbiora molitus

litus fuerit, fore ut hoc diutius arctiusque constringatur, donec tandem justissima Sanctorum omnium, atque imprimis Martyrum causa, quæ perpetuo in conspectu Dei est, atque instar sanguinis Abel, vindictam poscit & clamat (ut ex cap. VI. 10. videre est) ab omnibus hostium persecutionibus vindicetur. Si quis igitur quærat, quibus temporibus hæc Prophetia ad amussim respondeat: Non facilè hic quicquam firmiter asseverandum esse existimo; præsertim cum non exiguam dubitationem habeat, annon potius eam ad res futuras, quàm ad res præteritas referri oporteat. Est enim verissimum hoc Irenæi effatum lib. IV. 43. *Omnis Prophetia priusquam habeat efficaciam, ænigmata & ambiguitas sunt hominibus. Cum autem venerit tempus, & evenit id quod prophetatum est, tunc prophetiæ habent liquidam & certam expositionem.* Porrò quod de plerisque divinis prophetiis à magnis quibusdam viris rectè statuitur, eas nimirum non semper uno aliquo eventu aut definito tempore simul ac semel exhauriri: sed non raró pręcedere

ea, quæ imaginis cujusdam, & (ut ita dicam) præludii rationem habent respectu earum rerum, in quibus illustriori quodam modo adimplendæ sunt: id quoque in Apocalypsi, cujus prophetiæ lumen atque ἐνέργεια sese per omnes Nov. Test. ætates diffundit, vel imprimis obtinere verisimile est. Atque ideo (ut alias opiniones jam satis erroris convictas præteream) non possum pedibus ire in sententiam doctissimorum quorundam Interpretum, qui non tantum hanc ligationem Satanæ superioribus seculis prorsus alligant, sed etiam præcisè mille annorum terminis circumscribunt. Præterea cur hanc prophetiam nondum τὸ τελευταῖον impletam esse censeam, ratio est, quod hi Martyres sive Confessores, quibus vers. 4. throni & judicium ac regnum tribuitur, eâ potissimum constantiæ laude celebrantur, quod οὐ προσεκύνησαν τῷ θηρίῳ οὔτε τῇ εἰκόνι αὐτοῦ. καὶ οὐκ ἔλαβον τὸ χάραγμα ἐπὶ τὸ μέτωπον αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τὴν χεῖρα αὐτῶν quæ omnia inter διακριτικὰ signa secundæ Bestiæ, hoc est, Antichristi, numerari luce clarius est ex cap. XIII. 15.

15. 16. cap. XIV. 9. & cap. XV. 2. Quæ cum ita ſint, rectè colligimus, hunc triumphum fidelium, quem ratione temporis cum ligatione Satanæ commetiri oportet, ut patet ex vocula relativa *τὰ* verſ. 4. non poſſe habere locum, niſi poſt ſtabilitam Antichriſti tyrannidem: quia hæc expreſſè ab eo deſcribitur cap. XIII. v. 15. *Καὶ ποιεῖ τοὺς μὴ προσκυνοῦντας τῇ εἰκόνι τοῦ θηρίου, ἵνα ἀποκτανθῶσι.* Adde quod verſ. 3. *μικρὸς χρόνος* à ſolutione Satanę uſque ad diem noviſſimum ſuperfuturus dicitur, nempe ad amplum temporis ſpacium quo ligandus erit, comparatum. Jam verò non exiguum foret intervallum, ſcilicet 571. annorum, ſiquidem ſolutionem Satanæ cum eximiis quibuſdam Theologis ab initio pontificatus Gregorii VII. inchoare velimus: vel certè plus quam trium ſeculorum, ſi à Johanne XXII. aut Bonifacio VIII. ejuſdem initium ducendum ſit. Nec omittendum eſt, Eccleſiam Dei etiamnum pro mora finis orare: quoniam plenitudo Gentium, quæ Rom. XI. & alibi prædicitur, nondum intravit, neque univerſalis Judæo-

 rum

rum conversionis, quæ sanè non videtur parvi temporis negotium, ulla adhuc indicia comparent. Reliquum est, ut rationes afferam, quare minus mihi placeat, hunc numerum definitè ac propriè interpretari. Primò me movet propheticus hujus libri stylus: cui adeo proprium est uti verbis impropriis, maximè quando de tempore futuro agitur, ut magis is qui propriè, quam qui impropriè hæc explicat, à proprio ac genuino eorum sensu recedere putandus sit. Argumento sunt omnia, quæ mihi quidem occurrêre, exempla c. II. v. 10. IX. 5. 10. XI. 2. 3. 9. XII. 6. XIII. 5. &c. ubi numerum definitum pro indefinito poni palam est. Non ignoro hic objici posse Gen. XVIII. 10. XV. 13. 14. II. Reg. IV. 6. Jer. XXV. 12. XXIX. 10. &c. sine ullo verborum involucro certum tempus apertè pronunciari: Verum non esse eandem ubique rationem manifestum est. Isti enim textus, quia nudam exhibent promissionem, quæ certis personis aliisque circumstantiis in specie adaptatur, nullam obscuritatem aut figuratæ dictionis velamen

lamen admittunt; has autem propheti-
as, quæ magis historicè & quasi δραμα-
τικῶς (ita loqui liceat) magisque in ge-
nere res futuras proponunt, velo tropi-
cæ locutionis tempora quoque futura
obumbrare, maximè rationi consenta-
neum est. Quod autem præcipuè hic
urgeri solet; eundem numerum sæpius,
& quidem aliquoties cum articulo hoc
loco iterari, quomodo satis sit omni
figuræ hinc removendæ nondum per-
spicio: id enim non eò pertinet, ut tem-
pus propius definiatur, sed ut vel ejus-
dem temporis ταυτότης vel συγχρονισμὸς
hujus ligationis atque earum rerum quę
v. 4. 5. & 6. interseruntur, clarius signi-
ficetur. Non multum ab his abludunt ea
quæ possunt notari c. IX. v. 5. cum v. 10.
& cap. 11. v. 9. cum v. 11. collatis: ubi ta-
men ejusdem numeri repetitione atque
etiam ipso articulo nihil aliud caveri
arbitror, quam nequis unum idemque
tempus, ejusque terminos discriminet
aut distinguat. Quid igitur, inquies, fu-
turisne seculis hęc melius adaptari pos-
se existimas? Decreta quia proferre ne-
queo, conjecturas tantum in re tam ar-
 duâ

duâ meas audire non dedignaberis. Placet itaque, peculiarem hanc Satanæ inhibitionem exordiri ab illo tempore, quo beneficio Reformationis (ut Theologi loquuntur) pertendentis veritas cœleſtis exhorrendis erroribus Papatus emergens, univerſo mundo illuxit, atque adeo regnum Satanæ quaſi ad Orcum relegatum eſt. Illo, inquam, ſeculo, cum Verbum Dei in omnium penè gentium idioma tranſlatum eſt, omniumquè mentes irradiare, atque ignorantiæ tenebras, in quibus ſub jugo Antichriſti detinebantur, diſpellere cœpit. Etenim dilucida hæcce intervalla, quibus doctrina Euangelica veluti poſtliminio reducta eſt, non ineptè, ni fallor, opponuntur iis temporibus, quibus non tantùm populo Chriſtiano nomine ſalutarium dogmatum & traditionum Apoſtolicarum inſulſæ paſſim ac turpiſſimæ fabellæ obtruſæ ſunt, ſed ipſa divina Scriptura tot falſorum gloſſematum nebulis obducta eſt, ut meritò juxta prædictionem c. IX. 2. Solem obſcuratum fuiſſe, atque ἐνέργειαν πλάνης, ut Apoſtolus loquitur 2. Theſſ. II.
v. II:

v. 11. Orbi immiſſam ſtatuamus. Quo autem Eccleſiæ ſtatu Satanam magnâ catenâ ligatum eſſe majori ratione affirmabimus, quàm cum viva & efficaci prædicatione Euangelii, cujus vi Luc. x. 18. fulguris inſtar è cœlo cadebat, poteſtas ejus mirum in modum infracta eſt? adeo ut tot apparitionum ac ſpectrorum copiæ, quibus antea homines miſerè infeſtabantur, carceri Tartareo penitus incluſæ videantur. Quando omnia illa ſigna ac prodigia mendaciſſima, quibus templa & compita perſonabant, ſicut tenebræ ad Solis ortum diſparuerunt. Quando thronus Beſtiæ magna ex parte obſcuratus eſt, nec amplius ei tantum licet, ut (quemadmodum olim conſueverat) Imperatores ac Reges pedibus ſuis ſubjicere, atque integra Regna anathemate ferire poſſit. Et, ne omnia commemorem, cum tanta rerum converſio facta eſt, ut Reges ac Principes, qui olim, dum confeſſores Jeſu igne & ferro perſequebantur, putabant ſe cultum Deo præſtare nunc cauſam eorum ipſi agant ac defenſionem purioris Religionis ſuſcipiant.

Quod si tamen vix sperandum est, ut sudum hoc Ecclesiæ divinitus concessum in tanta hostium crudelitate ac perfidia, aliquot secula duraturum sit, dicam saltem nobis fas esse hîc velut in typo quodam & viva imagine contemplari ea quæ postea suo tempore excellentiori gradu adimpleri debent. Habes hic epistolam satis verbosam; sed rerum admodum inanem. Optarim itaque, ut tibi felicius ingenium, cui hæc proposuisses, aut mihi aliud argumentum magis ad captum ingenioli mei accommodatum, obtigisset. Vale & salve Virorum amicissime, una cum Domina conjuge tuâ liberisque lectissimis. Ultrajecti IX. Calend. Octobr. cIↃ IↃ C XLIV.

Nimis crebra amicorum interpellatio in causa fuit, cur maturius hisce literis ultimam manum afferre non potuerim, quod ut benignè interpreteris, etiam atque etiam rogo.

Viro

Viro Nobilissimo

D. CLAUDIO SALMASIO

S. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

REdditæ mihi sunt postremæ tuæ Literæ, Vir Illustris, quibus munus geminum, quorum alterum vultus, alterum vero animi tui imaginem pulcherrimam repræsentat, adjungere voluisti. Quæ mihi sane eo fuêre gratiora, quo ea perfectiorem tui similitudinem gerere existimo. Maximas igitur tibi ago gratias, quod musæum meum juxta ac gynæceum egregiis his ornamentis condecorare dignatus sis. Postulas ut tibi, quid de hoc scripto sentiam, per literas significem. Ego revera, quamvis jus suffragii ambitiose non affecto: tamen quia veritatem in tanta luce posuisti, ut, nisi quis præjudiciis plane excœcatus sit, latere possit neminem, nolui committere ut hac in parte obsequium meum meritò desiderare queas. Quotiescun-

que vero omnes ejus partes propius considero, non video quî hunc fœtum adeo sublimis genii tui charactere insignitum, inficiari possis. Etenim sic veræ religionis negotium hic agitur, ut Pontificii eorumque patroni, aut in nostratium sententiam discedant; aut tanquam filii degeneres Sanctos Patres, quorum patrocinium aliâs prætexere solent, deserant necesse sit. Pro nostra nimirum causa venerandam antiquitatem militare evincis; nec aliter sacri illi Antistites aut semetipsos aut alii alios interpretantes introducuntur, quàm si veritatis triumphum etiamnum agere, post fata, gestirent. Numquam profecto in tam periculosos errores incidissent posteri, si meminissent dicti illius S. Hilarii, *Intelligentia dictorum ex causis sumenda est dicentis*: aut præclaræ Jurisconsultorum regulæ, *Prior & potior est mens quam vox dicentis*. Nunc autem frustra quærunt in obscuritate verborum præsidium, postquam genuinam veritatem vel inviti coguntur perspicere, cujus rei eximium plane exemplum ex Cyrillo, qui adver-

adverſariis imprimis favere videtur, in ipſo exordio proponis hiſce verbis, ταῦτα μαθὼν καὶ πληροφορηθεὶς, ὡς ὁ φαινόμενος ἄρτος, οὐκ ἄρτος ἐστὶν, εἰ καὶ γεύσει αἰσθητὸς, ἀλλὰ σῶμα Χριστοῦ, καὶ ὁ φαινόμενος οἶνος, οὐκ οἶνος ἐστὶν, εἰ καὶ γεῦσις τοῦτο βούλεται, ἀλλὰ αἷμα Χριστοῦ. Si verborum, ut ita dicam, corticem intueamur, quis non credat Tranſubſtantiationem, ut vocant, hic ad amuſſim delineari? verum perſpicuè demonſtras ſanctis viris, quando hunc in modum rhetoricantur, non aliam mentem fuiſſe, quam ut ejuſmodi emphatico dicendi genere à rebus terrenis & corporalibus ad cœleſtia & ſpiritualia cogitationes hominum traducerent. Qui enim de pane dicit, ut optime colligis, μεταλαμβάνων αὐτοῦ ὡς πνευματικοῦ, eumque πνευματικὸν ἄρτον ut alibi Baptiſma πνευματικὸν λουτρὸν appellat, myſticè & ſpiritualiter iſta intelligenda eſſe docet. Ut jam taceam, quod eandem prorſus mutationem, aut ſi nuda ejus verba ſpectes, etiam magis mirandam in Chriſmate (quod Chriſti θειότητος ἐνεργητικὸν poſt invocationem Spi-

Spiritus S. fieri pronunciat) quam in hoc pane agnoſcit: Eodem utique ſenſu quo Apoſtolus τὴν πέτραν πνευματικὴν appellat, hi, quos citas, Patres Baptiſma λουτρὸν πνευματικὸν & panem Euchariſtiæ ἄρτον πνευματικὸν nuncuparunt, quod manifeſte declarat S. Auguſtini contra Adamantum ſententia; *Petra erat Chriſtus, ſicut dicit Apoſtolus: bibebant enim de ſpirituali ſequente eos Petra, Petra autem erat Chriſtus. Notum eſt autem filios Iſraël petra percuſſa bibiſſe aquam in eremo, de quibus Apoſtolus cum hæc diceret, nec tamen ait petra ſignificabat Chriſtum, ſed ait petra erat Chriſtus. Quæ rurſus ne corporaliter acciperentur, ſpiritualem illam vocat, id eſt ſpiritualiter intelligi docet.* Imo tanta eſt optimæ cauſæ fiducia, ut etiam ipſum Concilium Tridentinum (quod quo recentius eſt, eo longius ab antiqua veritate deſcivit) in partes tuas advocare non dubites. Quicquid enim de mutatione ſubſtantiali ſtatuat, mox una vocula (qua utitur) *Sacramentaliter* funditus ſubvertit; ſiquidem hæc vox ſacramentis communis eſt, nec aliud in uno

quam

quam in alio denotare manifeſtum eſt. Itaque non alterius generis in hoc, quam in cæteris Sacramentis mutationem Patres antiquiores agnoſcere manifeſtiſſime probas. Nullum ſane dubitationi locum relinquit Theodoretus, qui omnium Græcorum (utpote cui latius ſeſe explicandi data eſt occaſio) interpres optimus cenſeri debet, in Dial. II. οὐδὲ γὰρ μετὰ τὸν ἁγιασμὸν τὰ μυστικὰ σύμβολα τῆς οἰκείας ἐξίσταται φύσεως, μένει γὰρ ἐπὶ τῆς προτέρας οὐσίας καὶ τοῦ σχήματος καὶ τοῦ εἴδους καὶ ὁρατά ἐστι, καὶ ἁπτὰ οἷα καὶ πρότερον ἦν. Nec tantum panem & vinum poſt ſanctificationem in Euchariſtia manere: verum etiam gratiam ſymbolis accedere, atque adeo Dominum illa corporis & ſanguinis ſui appellatione dignatum eſſe aſſirmat. Dial. I. τὰ ὁρώμενα σύμβολα τῇ τοῦ σώματος καὶ αἵματος προσηγορίᾳ τετίμηκεν, οὐ τὴν φύσιν μεταβαλὼν, ἀλλὰ τὴν χάρει τὴν φύσιν προστεθεικώς. Auguſtinus vero, qui Latinorum inſtar omnium ſit, quid hac de re ſenſerit ex iſta quam Epiſt. 23. ad Bonifacium, inter S. Baptiſmum & S. Cœnam inſtituit comparatione facile intelligitur:

Si-

Sicut ergo, inquit, *ſecundum quendam modum Sacramentum Chriſti corpus Chriſti eſt, ita Sacramentum fidei* (nempe Baptiſmus) *fides eſt*. Luce clarius eſt non mutari aquam Baptiſmi in fidem, ſed in *ſignum* ac *ſigillum* (ut de Sacramentis Scriptura loquitur) *juſtitiæ fidei*. Hanc porro reliquorum omnium mentem eſſe, licet nonnunquam ad morem illius ævi obſcurius hac de re diſſerant, ſolide demonſtras. Quanti autem momenti ſit criſis accuratior & exacta linguarum cognitio, in cæteris videre eſt, quando genuina vocis μεταστοιχειώσεως interpretatione oſtendis, nihil minus hoc vocabulo veteres (quibus nimirum in eadem aut ſimili materia μεταστοιχέιωσις, μεταχαρακτηρισμὸς, μετατύπωσις, μετασχηματισμὸς &c. ſynonyma ſunt) quam μετουσίωσιν ſignificare voluiſſe. Quod autem Grotius hîc nodum in ſcirpo quærit, & hunc vocem *tranſelementationem* vertit, quaſi nomen ſimplex στοιχεῖον, vel potius verbum στοιχειοῦν (unde recte judicas derivari) elementis ſolùm, corporibus ſcilicet naturalibus, conveniret, quis credat id tan-

tantam Literatorem ignorantia potius quam contendendi ſtudio feciſſe. Neque eum procul dubio fugit, ſacram quoque paginam Hebr. 5. 12. Gal. 4. 3. & 9. Col. 2. 8. ϛοιχεῖα cum pro rudimentis, tum pro umbris & figuris uſurpare. In hoc uno, ut optime notas, cardo rei vertitur, quod nimis σαρκικῶς de rebus divinis philoſophantur adverſarii, & (ut Scholaſtici loqui ſolent) τὸ materiale ſacrificii Chriſti, corpus videlicet & ſanguinem ejus naturalem magis, quam τὸ formale obedientiam ſcilicet & ſatisfactionem ejus pro peccatis noſtris attendant. Quam caliginem facile diſcutiet magnum illud Eccleſiæ lumen Auguſtinus, ubi ſenſum Servatoris noſtri Johan. 6. ſic exponit; *Niſi manducaveritis*, inquit, *carnem filii hominis & ſanguinem biberitis, non habebitis vitam in vobis, facinus vel flagitium videtur jubere. Figura eſt ergo præcipiens paſſioni Domini eſſe communicandum, & ſuaviter atque utiliter recolendum in memoria quod pro nobis caro ejus crucifixa & vulnerata ſit.* Nec eſt quod minus veram ac realem cum Chriſto communionem ſe habituros

ros existiment, si spiritualem tantum admittant; cum revera tanto magis veritatis ac(ut ita loquar)realitatis nomen mereantur spiritualia (ut ex Philosophiâ notum est) quanto proprius ad Dei essentiam & naturam, id est, primam veritatem accedunt. Per fidem Christum in cordibus fidelium habitare indicat Apostolus Ephes. 3. 17. Nec tamen ideo hanc ἐνοίκησιν veram ac certam esse dubitandum est. Hoc sensu verissime dixit Bernardus, *In Sacramento nobis exhibere veram substantiam carnis, sed spiritualiter*. Atque adeo (quod de jure Canonico merito nobis vindicas) *manducandum non carne & dentibus, sed interno spiritus affectu*. Etenim (Augustini effatum est Tractat. 10.in 1 Joan.*jam cœlo sedentem, manu contrectare non possumus, sed fide contingere*. Hujus autem unionis & modum & causam principalem præclare nobis S. Cyrilli verbis descripsisti. Ἕνωσις γὰρ ἡ πρὸς θεὸν οὐχ ἑτέρως ἂν ὑπάρξαι τισὶν, ἢ διὰ τῆς μετουσίας τοῦ ἁγίου πνεύματος, τῆς ἰδίας ἰδιότητος ἐντιθέντος ἡμῖν τοῦ ἁγιασμοῦ, καὶ εἰς τὴν ἰδίαν ἀναπλάττοντος ζωὴν τὴν ὑποπεσοῦσαν τῇ φθορᾷ φύσιν;

φύσιν; ὕτω δὲ πρὸς τὸν θεὸν καὶ πρὸς τὴν ἐκείνου μόρφωσιν ἀπανάγοντος τὸ τῆς ἐπὶ τούτῳ δόξης ἐστερημένον. Quod autem ad verba textus ſacri, *Hoc eſt corpus meum* &c. velut ad ſacram anchoram confugiunt, præter rationem faciunt. Illa enim noſtræ doctrinæ maxime conſentanea eſſe evincitur dicto illo Auguſtini vulgatiſſimo; *Non dubitavit Dominus dicere, Hoc eſt corpus meum, cùm daret figuram corporis ſui.* Accedit quod cum nuſquam non ſolenne atque uſitatum ſit ſacris literis ejuſmodi figuris rerum ſenſibilium cœleſtia nobis adumbrare; tum vero maxime in Sacramentis, quæ perquam eleganti commutatione idem vir ſanctus *verbum viſibile*, quemadmodum verbum Dei *Sacramentum audibile* appellavit. In his enim peculiari modo & quaſi hypotypoſi quadam (ut Rhetores vocant) paſſio Chriſti nobis repræſentatur, non tantum iis verbis & phraſibus, quę rem geſtam velut ob oculos ponunt, ſed & ejuſmodi ſignis & actionibus externis, quæ, dum vulnerum & ſanguinis ejus memoriam nobis renovant,

vant, vehementiusque affectus concitant, firmum meditationi ac fidei nostræ fulcrum præbere solent. Quo non injuria refertur illud doctoris gravissimi Theodoreti, ubi Christum ait nos voluisse μὴ τῇ φύσει τῶν βλεπομένων προσέχειν, ἀλλὰ διὰ τῆς τῶν ὀνομάτων ἐναλλαγῆς πιστεύειν τῇ ἐκ τῆς χάριτος γεγενημένῃ ἐναλλαγῇ. Quoquo autem hîc se vertant, arctissime undique constringuntur; sive enim ab antiquitatis simplicitate, sive à novitatis subtilitate auxilium petant, figuram verborum agnoscere coguntur. Verba Christi clara & perspicua esse calamitant, ideoque figuram non admittere. Quasi vero unum idemque sit figuratum esse & obscurum: cum è contrario, certe secundum αἰσθητικὴν seu popularem intelligendi formam, verissimum sit dictum Philosophi 3. Rhetoric. c. 2. τὸ σαφὲς καὶ ἡδὺ μάλιστα ἡ μεταφορά. In primis si usu communi recepta atque comprobata sit. Jam vero exquisitissimis exemplis eos docuisti, *communem & vulgarem loquendi rationem esse, ut quod pro aliqua re datur, aut vice ejus futurum est, nomine*

ne rei ipſius, cujus loco traditur, appelletur. Negant præterea teſtamentis figuratam locutionem convenire. At tropum negare non poſſunt in verbis proxime ſequentibus ejuſdem Inſtitutionis, Luc. 22. v. 20. τȣ̃το τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μȣ. Quo & optime refers illa Servatoris Joh. 19. 27. γύναι, ἰδȣ̀ ὁ ὑός σȣ. quibus ſine controverſia ultimam ſuam voluntatem declaravit. Huic veritati Jeſuita Salmero Tom. 9. tract. 15. præclarum præbet teſtimonium: *Subeſt*, inquit, *in his verbis duplex metonymia: Prima qua continens ponitur pro contento, id eſt poculum ſive calix pro vino, eo quod vinum in eo continetur. Altera eſt qua contentum in poculo id eſt ſanguis, ſub ſpecie vini, fœdus vel teſtamentum dicitur novum, cum ſit ejus Symbolum propter ſpecies.* Qua fronte, obſecro, aliis leges, quas ipſi non acceperunt, imponunt? Cur etiam una figura, quam ipſa comprobavit antiquitas, repudiata, inſolentes plures atque incommodas ipſi effinxerunt? Cæteras ut omittam, cur verbum ἐςὶ per *erit* aut *fiet*, aut ſi proprie ex illorum hypo-

 the-

thesi loqui velint per *transsubstantiabitur* interpretandum esse duxerunt? Annon ex Notationibus ad Script. vel etiam ex Indice Phras. eorum antistitis Emanuëlis Sa ad 1. Cor. 11. 25. didicisse poterant *esse* pro *significare* ibidem, & Gal. 4. v. 24. aliisque locis adhiberi? Nec mirum, cum lingua sancta atque olim etiam Syriaca (qua Servatorem locutum fuisse constat) ea voce quæ respondet verbo *significat*, prorsus fuerit destituta, ut liquet Genes. 41. 26. & 27. שבע פרת הטבת שבע שנים הנה: & Prov. 18. vers. 4. מים עמקים דברי פי איש: vel etiam Gen. 17. ubi de circumcisione dicitur זאת בריתי *Hoc fœdus meum.* Loco hoc *est* fœdus meum. Cujus phraseos ellipsin tum 72 Interpretes, tum N. Test. Scriptores plerumque (nam in altero institutionis membro sc. *Hic calix novum testamentum in sanguine meo* omittitur) per voculam ἐστὶ supplere consueverunt. Unde consequitur Christum dixisse, *Hoc corpus* meum, quod commode vertitur hoc *est*, sive (quod idem sonat) significat corpus meum. Quin etiam aliarum partium nonnulli primarii ordinis viri sen-

sententiam, quæ μετȣσίαν oppugnat, ut æquiorem & S. Scripturæ minime repugnantem, haut obscure commendant: quos inter nequaquam prætereundus est Cardinalis de Aliaco, qui 4.Sent.qu.6.art. 2. ingenue fatetur, *quod modus ille, qui ponit substantiam panis manere, est possibilis, nec repugnat rationi, nec auctoritati Bibliæ, imo est facilior ad intelligendum, & rationabilior quam aliquis aliorum*. Subodoratus est vir minimæ obesæ naris illam de Transsubstantiatione opinionem maximis incommodis laborare, nec *Bibliæ* (ut inquit) auctoritate fulciri. Quamobrem merito instas & urges quocunque modo illis libeat διαλεπτολογεῖσθαι hunc corporis Christi in Eucharistia existendi modum explicando, eos effugere non posse, quin aut inscii in nostrorum vestigia incidant, aut ipsa principia luminis naturæ evertant. Quidni? *cum* (uti infers) unicam *exigui crustuli substantiam converti in substantias innumeras totidem Christi corporum quot sunt atomi in crustulo, atque adeo in qualibet particula, vel puncti instar obtinente Christum indivisibilem &*

totum contineri affirment. Labyrinthus hic contradictionum est, nec ullum fere τῶν αἰδίων συμπερασμάτων primæ Philosophiæ relinquitur, quod non ex ima sede convellant necessario. Naturale videlicet Christi corpus veluti in atomo hærere, sine situ ac dispositione partium, sine loco, sine motu, nec ulla sui parte αἰσθητὸν esse. Unum idemque corpus, eodem momento (ut ipsi philosophantur) moveri localiter, & non moveri: actus vitales elicere & non elicere, mori denique simul & vivere. Idem & extra causas suas tot jam sæculis extitisse, & adhuc de novo fieri: Idem ex substantia Beatę Virginis per univocam generationem ortum esse, atque ex substantia panis, vi verborum (uti vocant) creantium à Sacerdote creari. In prima hujus Sacramenti institutione panem in crucifixum corpus Domini, & vinum in effusum ejus sanguinem, antequam aut illud crucifixum aut hîc effusus esset, substantialiter mutatum, atque ore Apostolorum perceptum fuisse. Quippe *cum Sacramentum sit* (ut inquit Augustinus) *corporis Christi illius sci-*

ſcilicet quod viſibile, palpabile, mortale, in cruce eſt ſuſpenſum; de Circæis profecto poculis guſtaſſe dixeris eum, qui hac μεταμορφώσει, ut recte appellas, orbi Chriſtiano primus illuſit. Magis etiam mirandum tot præſtantiſſima hominum ingenia, uni Pontifici Rom. ac Concilio Lateranenſi ſeſe omni recta ratione ſpoliandi, ſervi inſtar pecoris, poteſtatem feciſſe: tum vero maxime, quum ipſe Scotus, vir acutiſſimus ante illius decretum Tranſſubſtantiationem non fuiſſe dogma fidei (ne ſcilicet univerſam antiquitatem hæreſeos condemnet) ultro concedat. Quis autem non indignetur religionem Chriſtianam ob ejuſmodi ἀσύστατα ludibrium debere vel ipſis Ethnicis, Judęis & Turcis, ut nominatim Averrois exemplo declaraſti? Nec mirum cum ipſe Suarez diſp. 37. Metaph. Sect. 2. §. 4. ubi unum illud abſurdum de accidentis à ſuo ſubjecto ſeparatione ad ſanioris judicii normam revocat, apertè fateatur, *non poſſe ratione naturali ſufficienter probari contra Philoſophos, non repugnare ut accidens conſervetur ſeparatum à ſubjecto.*

Et rationem addit, *cum nec distinctio realis quantitatis à substantia ex sola ratione sufficienter demonstretur, & separatio ab omni subjecto nonnullis etiam Catholicis videatur impossibilis.* Atqui fidem non contra, sed supra rationem esse universa Pontificiorum Schola & præcipuè Thomas Aquinas contra Gentes constanter defendit: juxta illud S. Augustini axioma: *Fide credimus, ratione defendimus.* Atque adeo perinde illis ac nobis in confesso est, Deum non posse ea, quæ involvunt contradictionem? quia cum altera ejus pars & falsum necessario & (ut Metaphysici loquuntur) non ens inferat, illud divinæ veritatis objectum, hoc omnipotentiæ effectum esse repugnat. Quocirca etiam (quod sub finem indicas) non pauci nec infimi subsellii doctores Pontificii, quotiescunque vel paululum mentis oculos ad veritatis conspectum ausi sunt attollere, gravissimis dubiis hoc dogma exagitarunt. De Scoto notissimum est (quem vir Summus D. Plessæus contra Perronium ex sua non aliorum mente locutum fuisse luce clarius ostendit)
quan-

quando inquit; *multa videntur hic impossibilia implicari, scilicet sequendo principia Philosophorum.* quæ deinceps ipse minime solvit. Nec minus ancipitis animi fluctuatione circumagitur Durandus 4. Sent. dist. 11. quæst. 1. dum non assequitur, *quo modo talia accidentia possint nutrire, corrumpi, & quomodo ex iis possit aliquid generari, cum hæc omnia fiant ex præsupposita materia.* Et ibid. art. 14. *si autem iste modus (juxta quem panis & vinum manent in Eucharistia) esset verus de facto, multæ dubitationes quæ occurrunt circa hoc sacramentum (tenendo quod substantia panis non remaneat) essent solutæ. Dubitatur autem* &c. Quid igitur concludendum? *Sed quia hic modus*, ait, *non debet teneri de facto, cum Ecclesia determinaverit oppositum; quæ non præsumitur errare in talibus, ideo*, &c. Hic scilicet omnium errorum fons & unicum desperatæ causæ asylum est, Romano Pontifici cœcam utique præstandam esse obedientiam. Quod expresse testatur Bellarminus lib. 4. de Pontifice cap. 5. hisce verbis: *Si Papa erraret præcipiendo vitia, vel prohibendo virtutes, te-*

neretur Ecclesia credere vitia esse bona & virtutes eße malas: nisi vellet contra conscientiam peccare. Ejuſdem commatis ſunt quæ reperiuntur in Gloſſa 1. lib. decretal. Gregor. IX. tit. 7. ubi Doctores ſtatuunt: *Papam de nullo poße aliquid facere, & ſententiam quæ nulla est, facere aliquam: hæc quippe quia in his quæ vult, est pro ratione voluntas: nec est quod ei dicetur cur ita facis? ipſe enim poteſt ſupra jus diſpenſare; item, de juſtitia poteſt facere injuſtitiam.* O mirabilem ſuperſtitionis vim, & plus quam tyrannicum cathedræ Romanæ imperium! Longe ſane diverſo Spiritu actus Apoſtolus Eccleſiæ præpoſitis præcipit 1. Pet. 5. 2. Ποιμάνατε τὸ ἐν ὑμῖν ποίμνιον τοῦ Θεοῦ. μηδ' ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων. Et magnus ille Doctor Gentium ſingulis fidelibus 1. Cor. 10. 15. ὡς φρονίμοις λέγω. κρίνατε ὑμεῖς ὅ φημι. Quæ denique noſtræ cum Romana Eccleſia reconciliationis ſpes ſit, dum hæc decreta ad animam & ſanguinem uſque defendit, cum magno exiſtimationis ſuæ diſpendio expertus eſt tuus adverſarius. Exceſſi modum Epiſtolæ. Verum ita me ce-

cepit hujus operis elegantia, ut parum mihi visum fuerit legisse & relegisse tantum, nisi vel qualemcunque ejus imagunculam propria manu exprimerem. Quod si hoc institutum non habet omnes prudentiæ numeros, id non mediocri meo erga te, bonamque causam studio adscribas velim. Saltem facinus non prorsus illepidum (ni fallor) arbitrabere, virginem tuis præsertim armis instructam ausam fuisse belli aleam subire, & cum hoste de victoria contendere. Vale Vir incomparabilis, & Dominę conjugi tuę Matronę Nobilissimæ salutem à me perquam officiosam nuncies rogo. Ultrajecti XI. Kal. Jan. cIɔ Iɔ CXLVI.

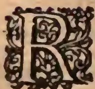
Viro Nobilissimo

D. CLAUDIO SALMASIO

S. D.

ANNA MARIA

à SCHURMAN.

Espondendi quidem studium, vir Illustris, non vulgare postulant &

& literæ tuæ doctissimæ, & munus, quod mihi obtulisti præstantissimum; sed tussis infestissima, quam & febricula subsecuta est, non sivit me officio, ut par erat, defungi. Et licet ob valetudinem egregium hunc tractatum, cujus sane optimam partem jure tibi vindicem, accurate perlegere non potuerim: tamen nolo te ignorare me non mediocrem ex eo voluptatem fructumque percepisse. Incredibile est quantopere delecter hoc argumenti genere, quo ad lucem cœlestem caligantibus oculis ex antiquitatis historia lumen accendis. Valde autem in cæteris mihi arridet tua de cruce & de Hyssopo sententia; illius minus difficilis, ut opinor, dijudicatio est, hujus vero, quamvis investigatio plus habeat incertitudinis, tamen nihil vidi opinione tua probabilius. Fruticescere hyssopum quibusdam in locis minime infirmam nobis fidem fecisti. Fateor quidem illud mihi dubitandi ansam præbuisse, quod viri docti nonnulli herbarumque scientiæ peritissimi inter humiles herbas recenseant, & non nisi humi serpentem hoc tem-

tempore in oriente reperiri affirment. Verum hunc ſcrupulum mihi exemerunt ea, quæ de univerſa plantarum de regione in regionum tranſlatione, atque obſcurata veterum Botanices cognitione (cujus exemplum balſamum, colocaſia, cinnamomum, aliaque id genus nobis exhibent) opportune monuiſti. Accedunt ſummi Medici, noſtrique dum viveret ſtudioſiſſimi Joh. Beverovicii rationes & auctoritas; qui & origanum Heracleoticum & hyſſopum noſtratem lignoſis ſurculis duorum pedum altitudinem ſuperare ſe hiſce in regionibus non ſemel vidiſſe confirmat, ita ut mirum videri non debeat, in Judæa herbam per ſe fruticoſam eo proceritatis excreviſſe ut baculi uſum præſtare potuerit. De calamo aromatico nihil prohibet nos idem ſtatuere, nempe altiorem atque alium fuiſſe olim, quam is qui noſtris temporibus notus eſt: ſed quia inter eum & hyſſopum major differentia eſt quam ut uno eodemque nomine comprehendi queant: eoque conſequi videretur (quod cum verbi divini perfectione omnimoda, ac

ac primæ veritatis ἀκρίβεια haut plane congrueret) unam plantæ ſpeciem pro altera poſitam fuiſſe ab Euangeliſtis, latiorem calami ſignificationem hic prę-ferendam arbitror. Libenter itaque accederem ſententiæ tuæ, quam tibi cum Origene (cujus librum M. S. vetuſtiſſimum apud te extare accepimus) communem eſſe ſcribis; niſi ipſe calami vocabulum hyſſopo adaptari duriuſculum eſſe cenſeres. Enimvero non parum eo conferunt quæ inter alia pag. 462. ex Plinio, viro, ut merito ais, dicendi peritiſſimo, attuliſti. Et quia, quod alibi recte notas, æque latè vox Gręca ac Latina patet, eodem non inepte referemus & ea quæ occurrunt Nat. Hiſt. lib. XVII.cap.XIV. ubi cujuſvis generis ſurculos ſubinde calamos appellat. Hæc tamen ſiquidem à communi uſu loquendi remotiora ſunt, confugiam ad alteram quam pag. 329. propoſuiſti conjecturam; meo ſane judicio longe optimam; *utrumque* ſcilicet & calamum & hyſſopum, *à diverſis Chriſto fuiſſe porrectam*, dicit enim Joan. cap.19.v.29. οἱ δὲ &c. nimirum *milites*

(de

(de quibus v. 24. quo articulus ſubjunctivus non obſcure reſpicit) implentes ſpongiam aceto & hyſſopo circumdatam ori ejus admoviſſe ; cui ſuffragatur & Lucas (quem eandem rem geſtam c. 23.v.36. quam hoc loco Joh. recenſere veriſimillimum eſt)ubi inquit ἐνέπαιζον δὲ αὐτῷ καὶ οἱ στρατιῶται &c. Matthæus vero cap.27.verſ.38. & Marcus cap.15. verſ.34. ἕνα αὐτῶν ſcilicet τῶν ἐκεῖ ἑστώτων (quem, quia juxta fidem Judaicam de adventu Eliæ edoctus erat , Judæum non militem fuiſſe haut injuria ſuſpicaris) impleta ſpongia aceto & calamo circumpoſita ei potum dediſſe commemorant. Deinde non unum idemque factum fuiſſe omnino diſſimilis arguit occaſio , quandoquidem Johan. narrat ad vocem Servatoris potum flagitantis διψῶ, quoſdam implentes ſpongiam &c. Matth. autem & Marc. ad verba voce magna clamantis, Eli Eli Lamaſabachtani ? quendam continuo concurriſſe &c. Porro diverſas actiones fuiſſe è diverſo agendi modo manifeſtum eſt; Lucas enim de militibus ait προσερχόμενοι &c. at Matth. con-

concitatiorem motum offerentis Christo acetum ita describit καὶ εὐθέως δραμὼν εἷς &c. Ad hæc Joh. mitius aliquod intervallum, ac gradum passionis Dominicæ remissiorem nobis repręsentat. Matth. & Marc. statum animi maxime turbati & in extremo dolorum angorumque paroxysmo constituti; quem revera exclamatio ejus tristissima tantum fuisse declarat, ut, si modo, quemadmodum in omni nostri Servatoris vita, ita hîc quoque naturę ordinem agnoscimus, non satis constet quî appetitui naturali sitis, ejusque curæ locum reliquisset; cum passim gravissima ejusmodi lucta spiritualis externorum omnium neglectum inducere soleat; cruciatibus nimirum animæ mala corporis vincentibus. Denique sat amplum (ni fallor) temporis spacium inter utramque hanc actionem intercessit. Nam ex ipso contextu orationis Luc. 23. vers. 36. (quem, ut modo dixi, cum Joh. 19. 29. convenire putamus) facile colligimus quod ista irrisio ac ludibria militum (ut & Chrysostomus in Matth. annotavit) miraculosas tenebras

bras præcesserint: quæ vero ab aliis describuntur, circa finem earum accidisse nullum dubium est. Quandoquidem prodigium illud terrorem aliquem improbitati, frænumque petulantiæ injecisse, nihilque fere tribus postremis illis horis gestum fuisse Euangelistarum altum docere videtur silentium. At forte aliquis objiciet Johannnem hæc verba, καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα, ita cum antecedentibus conjungere, quasi Christus cum iis simul vitam finivisset. Verum, si omnia diligentius perpendamus, patebit copulam καὶ orationem quidem non autem facta aut res ipsas, eo ordine ac tempore quo gestæ sunt connectere. Prȩterea neque ulla ratione hoc effatum Christi, τετέλεσται, ultimum fuisse probatur. Etenim cum consummationem potius divinarum prædictionum, quam rerum seriem aut terminum respiciat (quod ex verbis ἵνα τελειωθῇ ἡ γραφὴ palam est) de prȩteritis omnibus hactenus adimpletis, non item de futuris juxta prophetias adhuc adimplendis intelligendum est. Idque cum phraseologia

Scripturæ minime pugnare similis loquendi ratio ostendit præcedenti versu: εἰδὼς ὁ Ἰησοῦς ὅτι πάντα ἤδη τετέλεσται, πάντα videlicet eousque secundum Scripturas peracta. & cap. 17. v. 4. τὸ ἔργον ἐτελείωσα ὃ δέδωκάς μοι ἵνα ποιήσω. quæ certe pro extremis accipienda esse nemo affirmaverit. Statuendum igitur cum Origine in Matth. & cum Augustino de consensu Euangelistarum, Christi novissima verba fuisse vocem illam magnam cujus quidem mentionem faciunt Matth. & Marc. ὁ δὲ Ἰησοῦς πάλιν κράξας φωνῇ μεγάλῃ &c. Lucas vero, diserte exprimit, πάτερ εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου. Joh. autem qui pleraque à cæteris Euangelistis prætermissa recenset, hæc postrema, sicuti & proxime præcedentia, ab aliis commemorata, silentio præteriit. Hæc mihi vel maxime eo nomine placet interpretatio, quia hanc expeditissime τὴν ἐναντιοφανῆ conciliare posse existimo. Nulla enim in re majori cum religione quam in S. Literarum crisi (quæ in sola exemplarium collatione admitti debet) versandum est. Quare jure optimo p.

289.

289. juxta communem Theologorum nostrorum sententiam, earum integritatem ita defendis, ut arbitrio mortalium corrigendi aut mutandi æternum Dei verbum nihil juris esse contendas. Quamvis enim Librarii vacillanti ingenio calamoque eas ex ἀυτογράφῳ descripserint; tamen quoniam divinam providentiam in hujus libri custodia tutelaque mirabilem merito agnoscimus, de ejusdem incolumitate neutiquam dubitandum est. Et licet aliquando quædam nobis ἄλυτα videantur: eadem tamen alio tempore aut ipsi facile perspicimus, aut ab aliis perspecta deprehendimus: Ita scilicet supremo Numini visum est quædam in speciem contraria in verbo suo nobis proponere, ut etiam summa ingenia habeant in quo sese per omne ævum exerceant, simulque omne tædium nauseamque iis abstergeret, nec id tantum, sed ut rationem quoque humanam fidei imperio subjiceret. Redeo nunc ad tuam Epistolam, in qua utique probo ea quæ de verbo ποιεῖν eruditissime disseruisti. Nusquam illud eo sensu, quo id Pari-

ſienſis ille tuus amicus ſumendum putat, inveni apud Græcos Scriptores, quos mihi quidem hucuſque videre contigit. Audio illum apponere verſionem Græcam, ut vulgo Pontificiis perſuaſum eſt 70 Interpretum; quos ποιεῖν μοσχάρια & ſimilia pro ſacrificare non raro uſurpaſſe contendit. Atqui veriſſimum eſt eos iis in locis ubi nudam vocis Hebraicæ עשה tranſlationem reſpiciunt, aut genium ac proprietatem Græci ſermonis neglexiſſe, aut actum ſacrificandi directe ac proprie non deſignaſſe. Quinetiam nondum aſſequor, cum hæc vox Hebræis ſacrificare proprie ac per ſe non ſignificet, neque ipſi Græci interpretes eam uſpiam verbis θύειν, θυμιᾶν, θυσιάζειν, σφάττειν, ῥέζειν, aut vice verſa קרב זבח טבח שחט &c. verbo ποιεῖν converterint, qua ratione eos unquam hoc vocabulo τὸ θύειν exprimere voluiſſe probaturus ſit. Latiſſimam quidem interpretationem vocem illam Hebraicam recipere, vulgo notum eſt, ita ut non ſolum varia ac diverſiſſima pro ſubjecta (ita loqui liceat) materia, ſed etiam ut bene obſervas,

con-

contraria nonnunquam ſignificet: nuſquam tamen illud ſcriptum arbitror, ubi non æque aliam ac ſacrificandi notionem admittat : aut minus appoſite deſtruere, conficere, mactare, abſolvere, præparare &c. (quorum exempla Zephan. 3.19. Geneſ. 18. 30. & 18. 7. 8. 1.Sam.25.18. & alibi paſſim obvia ſunt) exponi queat, Omitto nunc quod neque Arabs neque Chaldæus Paraphraſtes verba, quæ proprie ſacrificare denotant pro עשה umquam reddiderint. Ut ut eſt, nihil hinc ſolatii Pontificiis exſpectandum eſt. Si enim Luc. 22.19. τοῦτο ποιεῖτε ad Chriſti corpus referri velint, obſtabit illis dogma de ſacrificio incruento : cum in Vet. Teſt. ποιεῖν μοσχάριον & ſimilia de animalibus tantum mactandis immolandiſque, quorum ſanguis effundebatur, dici conſueverint : ſin vero ad panem hæc referenda affirment, jam τὸ ποιεῖν, non inferret τὸ ſacrificare, quoniam nuſquam, ut recte ſtatuis, in veteri fœdere id genus oblationum transferri ſolet : Præterea nulla conſequentia eſt ; 70 Interpretes vocem Hebræam vertentes ποιεῖν

ubi ſcilicet de Sacrificiis agitur, τὸ ſacrificare intendunt; ergo & hîc Euangeliſtæ. A particulari quippe ad univerſale vitioſe proceditur. At quia nullo in loco Novi Teſt. hoc ſenſu reperitur, nec Arabs aut Syrus (cujus idiomate Chriſtum locutum fuiſſe volunt) illis quicquam favent, contrarium potius verum eſſe concludimus. Porro ipſa materia ac circumſtantiæ textus Luc.22.19. illorum expoſitionem plane reſpuunt, quandoquidem ad diſcipulos, qui tunc ſolummodo communicabant; non autem (ne quidem juxta eorundem mentem) ſacrificabant, hęc proprie dirigitur oratio. Et ſi hunc locum cum 1.Cor.11.26. diligenter conferamus, ſatis conſtabit hæc verba Domini, τȣ̃το ποιεῖτε, & finem, commemorationem ejus ſcilicet, & collectivè (ut quoque alias uſitatiſſimum eſt) univerſam cærimoniam & cum primis edendi bibendique actiones reſpicere: quod palam teſtantur illa verba verſ.25. Hoc facite quotieſcuuque biberitis, ad ad mei commemorationem. Huic autem explicationi maxime ſuffragatur ver-

versio Syriaca, quæ cum (ut optime nosti) pronomine fœminino ܗܳܕܶܐ more Hebræorum, utatur pro neutro demonstrativo, illud certe cum substantivo masculino ܦܰܓܪܝ construi nequit, sed ad integram Orationem extendi oportet. Ad extremum non parum Pontificiis obest quod Matth. & Marc. hoc præceptum Servatoris, in quo illi unicum Missæ fundamentum constituunt, omnino prætermiserint. Obliviscor iterum me scribere Epistolam, cujus prolixitatis cum meipsam jam tædium ceperit, non dubito quin te sit tantum non enecatura. Spero tamen me facile veniam abs te impetraturam, si deinceps ad frugalitatem animum revocavero. Si superior illa tibi rerum non prorsus inanis visa est, id tibi merito ferimus acceptum; qui nobis messem uberrimam, unde hoc veluti spicilegium collegi, antea suggesseras. Quare equissimum foret de eadem te, quicquid velles, statuere, nisi nimis benignis oculis nostra aspiceres; atque illius præsertim scripti argumentum tale esset, ut facile crabrones, quod

dicitur, irritare posset & ut nihil de studiorum polemicorum molestia dicam, non arbitror sexui atque ordini nostro satis tutum ac decorum esse in procaces ac malevolos homines styli mucronem convertere, funemque contentionis ducere; aut si quid adversariis concedamus, ex dignitate veritatis futurum. Nostris certe lucubratiunculis, si id tantum honoris consequantur, ut eas intra amicos Musæi tui parietes latere sinas, satis amplum Theatrum est. Dabitur aliquando, si Deo placuerit, præsentia tuâ fruendi occasio, cujus & nobis spem aliquam postremæ tuæ fecêre literæ; & hac præsertim ratione faciemus non exiguum sermonis epistolaris compendium. Vale Reipubl. literariæ decus incomparabile, Dominamque conjugem tuam nobilissimam mihi omni officiorum genere colendam salvere cupio. Ultrajecti, ipsis Kal. Mart. cIↃ IↃ CXLVII.

הָאֱלֹהִים

לעיר הגדולה דובלין" לבעלה כבודה

דורותאה, מוזר" לאלמנת האיש הנכבד
בז-חורים מוור" מעיר וטרכת"

לבעלתי כבודה שלום

שמעתי את-שמעך רעיתי בעלה כבודה וגלתי ושמחתי
לאחת הטובה אשר נשאו לנו השמים בימינו לחדש
את כבוד עמך כי אני אמרתי בבלי דעת גלתה החכמה
מקרב הנשים שבאנגלנד אחרי מות הגברת יוחנת'
גריה" ומלכה אלישבע" זל" אבל באה המכחה בלבך
ודעת לנפשך נעמה בך בחר יי" להיות לעטרת תפארת
לכל-הנשים. נחלה שפרה עליך ותמצאי את--מטמני
מכתרים על-כן בפעליך ששתי כבעל אור השמש לצאתו
ונכסף נכספתי לאהבתך ואמרתי בלבי אבוא נגד יקר
תפארתך בעשרת הדברים האלה לפי עניות דעתי לכרות
ברית מלח ביני ובינך נחד נא לסחור, ולקנות חכמה
ובינה כי טוב סחרה מסחר כסף ומחרוץ תבואתה.
ועתה אם מצאתי חן בעיניך הודיעי לי כל-חפציך וברוכה
את ליי הוד והדר לעמך מקק" וטרכת" בשנת המשיח
אם לח" דאב

רעיתך ואמתך חנתי מרים" שורמן

ANNA

Μελέτιος μητροπολίτης ἐφέσου, τῇ εὐγενεστάτῃ καὶ σοφωτάτῃ κυρίᾳ

ἌΝΝΑ ΜΑΡΊΑ

Εὐλογίαν παρὰ κυρίου τοῦ θεοῦ ἡμῶν, καὶ εὐχὴν παρὰ τῆς ἡμῶν ταπεινότητος.

Τὸ σεμνὸν σοῦ τῶν τρόπων, τό τε φιλόσοφον ἦθός σου, καὶ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν, πρὸ πάντων δὲ τὴν περὶ τὰ θεῖα μελέτην τε καὶ σπουδὴν παρ᾽ οὐκ ὀλίγων ἀκούσας, μάλιστά γε τὴν παρθενίαν σοῦ, πάντως ἐθαύμασα, Ἄννα Μαρία βελτιωτάτη παρθένε ὀλβιωτάτη καὶ σοφωτάτη· (καὶ αὐτῶν λαχοῦσα τῶν ὀνομάτων ἀξίων, ὥσπερ καὶ τῶν πραγμάτων) ἐξ ἀνατολῶν οὖν ἔγωγε (κατὰ θεοῦ συγχώρησιν ἴσως) ἐπὶ τὰ ὑμέτερα γεγονὼς ἑσπέρια, συνέβει (πρὸς τὰ ἄλλα), καὶ ταῦτα ὑπὸ πολλῶν καταμαθεῖν, περιτερήματα καὶ ἐπιτηδεύματα, ταῦτα μέγιστα ὄντα σοι κατορθώματα· ἐντεῦθεν εὐλαβηθεὶς τήν σοῦ ὑψηλὴν διαγωγὴν μικροῦ δεῖν καὶ ἰσαελικὴν πολιτείαν, πρῶτον μὲν εὐχὰς τῷ ὑψίστῳ ἀνεπεμψάμην θεῷ ὅτι θυγατέρες εὐσεβῶν ἔτι καὶ ἐν τέλει τοῦ κόσμου (ὥσπερ καὶ τὸ πρότερον) καταπαθῶν, καὶ ἐπ᾽ ἀρετὴν παρθενίας, καὶ οὐ μόνον σοφίας, βασιλεύουσι τε καὶ διαλάμπουσιν; εἶτα δὲ καὶ ἄξιον ἐδο-

ἔδοξέ μοι, εὐχὴν ἀποστεῖλαι σοι, τῶν σῶν χάριν ἀσκήσεών τε καὶ γυμνασίων, τοιούτων καὶ τηλικούτων ὄντων· Μενοῦνγε τοῦτό μοι αἴτιον τοῦ γράψαι σοι γέγονεν, ἵνα καὶ διὰ γράμματος τὴν σὴν ὁ ξένος ἐγὼ, ἐπαινέσω ὡς εἰκὸς σεμνοπρέπειαν· δι' οὗ (τῷ θεῷ εὐχόμενος ὑπὲρ τῆς σῆς ὑγιείας, καὶ εὐεξίας) τὸ χαῖρέ σοι κομίζω, ἅμα τε καὶ τὴν εἰρήνην παρὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν χριστοῦ σοι εὐαγγελίζω· οὕτω μὲν γὰρ ἡ λαμπρὰ τῆς παρθενοσόφου φρονίσεως σοῦ φήμη ποιῆσαι ἠνάγκασε καὶ διήγειρέ με. Εἰ δέ τις ἂν τοῦτο τολμηρὸν νομίζειεν γράφων, μὴ εἰδὼς, τὸ πρόσωπον, ἀλλ' ὅμως τοῦ καθήκοντος ἐκτὸς οὐκ ἔστιν· ἐγὼ γὰρ ἀρετὴν βουλόμενος ἐπαινέσαι, ἀσμένως ταύτην παῤῥησιάζομαι· ὦ παρθενία πρᾶγμα ἀγγελικὸν· (ἴδιον γὰρ τῶν ἀσάρκων·) ὦ σοφία κτῆμα θεῖον· (οὐκ ἀλλότριον γὰρ τῶν παρθένων·) τί γὰρ ἄλλο πρὸς θεοῦ εὐδαιμονέστατον τε καὶ χρησιμώτερον ἐν τῷ βίῳ, σεβασμιώτερον καὶ μακαριώτερον ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλ' ἢ τὸ φιλοσοφεῖν τοὺς φιλοῦντας τὰ θεῖα ἐν παρθενίᾳ καὶ εὐσεβείᾳ, ὅπως τὸ κατ' εἰ-

κόνα

κόνα θεοῦ διὰ τοιούτων τε, μήσωσιν ἀρετῶν θηρήσαντες, καὶ αὐτοὶ ὁμοιωθῶσι θεῷ τῷ ὑψίστῳ (κατὰ τὸ γεγραμμένον) οἵαν οὖσαν σύγε τυγχάνεις ὡς ῥόδον ἐν ἀκάνθαις, τὸν ὅσιόν σου νοῦν καὶ αὐτοπροαίρετον ὅλον πρὸς τὰ ὑψηλὰ καὶ ὑπερκόσμια ὅλως καθ' ὑποτάξας, ἔξω σαρκὸς ἤδη διατελοῦσα διάτε καμάτων σοφίας, καὶ πόνων παρθενίας, ἀμφότερα ἡ θεία σου εὐμοιροῦσα καὶ κατέχουσα ψυχή. Χαῖρε λοιπὸν κόρη εὐγενεστάτη, Μαρία συνετωτάτη τὴν ἀγαθὴν ἐξέλεξας μερίδα, ὡς ἡ ἄλλη ἡ παρὰ χριστοῦ μακαρισθῆσα μαρία. τὸν ἐκείνου ἀκούουσα λόγον. οὕτω γὰρ καὶ σὺ πάσης ὕλης γυμνωθεὶς βιωτικῆς, καὶ τὸν ποταμὸν Βαβυλῶνος τὴν ἀλλοτρίαν γῆν λέγω ταύτην φρονίμως ἀποστραφεὶς, ἐντὸς τοῦ κατὰ φιλοσοφίαν γέγονας βίου, τοῦ διαμένοντός τε ἀεὶ καὶ διαιωνίζοντος· ᾄδουσα τὴν ᾠδὴν κυρίου ἐν θεωρίᾳ, καὶ φιλοσοφοῦσα μόνον τὰ ἐπ' οὐράνιά τε καὶ βέβαια, εὖ οἰδοῦσά τ' ὅτι τὰ ἐπίγεια πάντα τε καὶ ἐν τῇ γῇ συρόμενα, ἄστατά ἐστι καὶ ἀβέβαια. Εὖγέ σοι τῶν μεγάλων ἀρετῶν καὶ ἀρίστων κατορθωμάτων, δι' ὧν ὡς ἐν καθαρῷ κατόπτρῳ καὶ τὴν

χριστοῦ μορφὴν ὁρᾷς. ὅθεν καὶ ὁ καρδιογνώστης αὐτὸς ὁ παντέφορος καὶ παντεπίσκοπος ὀφθαλμὸς, αὐτὸν σοῦ τὸν θεῖον ὃν πρὸς αὐτὸν ἔχοις ἔρωτα ἄνωθεν ἐπιβλέψας, χαρίσμασι τοιούτοις σε κατεπλούτισεν ἐν τῷ παρόντι καὶ κατεκόσμησεν, ὅτι καὶ ἐν τῷ μέλλοντί στέμμασι στεφανώσειε σε οὐρανίοις τῆς αὐτοῦ δόξης καὶ αἰωνίοις. σπεῦδε τοίνυν γρηγοροῦσα καλλίστη νύμφη νυμφίου τοῦ ἀθανάτου, ἵνα τὴν λαμπάδα σου, (ἥτις ἐστιν ἡ καρδία σου) εὐπαρασκεύαστον ἔχουσα, ἄσπιλόν τε καὶ ἄσβεστον, αὐτὸν σὺν τοῖς φρονίμοις περὶ ὕπαντήσης παρθένοις, εἰς τε τὸν θεῖον εἰσέλθης τῆς βασιλείας νυμφῶνα, καὶ κερδίσης αὐτὸν τὸν τοῦ αϊδίου φωτὸς καὶ αἰωνίου ζωῆς μαργαρίτην, τὸν γλυκὴν ἰησοῦν καὶ παντοδυνάστην δεσπότην, τὸν ζῶντα καὶ βασιλεύοντα εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων: Ἐρρωμένως μοι θύγατερ ἐν χριστῷ εὐσεβεστάτη διαβιώσοις.

Ἐν λαΐδα, α. χ. μ. ε. ἔτει τῆς ἐν σάρκου οἰκονομίας. μαρτίῳ δεκάτη ὀγδόη κατὰ τὸ παλαιὸν.

Υλτραιεκλῖνος ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος μητροπολίτης ἐφέσου ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης ἀσίας: &c.

ἌΝΝΑ

ἌΝΝΑ ΜΑΡΙΑ ΣΧΥ'ΡΜΑΝ
τῷ αἰδεσιμωτάτῳ καὶ σοφωτάτῳ κυρίῳ
Μελετίῳ, ἀρχιεπισκόπῳ τῆς Ἐφέσου, ἐν Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν χαίρειν.

Ἥδιστόν ἐστιν ἀκρόαμα ὁ ἔπαινος, εἴπερ ἐνδέχεται τῷ ἀληθεῖ συμφωνεῖν τῶν ἐπαινούντων δόξαν. ἐπεὶ δὲ ἐπλάνησέ σε, τῶν ἀνδρῶν ἀξιεπαινετώτατε, ἡ φήμη τῆς ἐμῆς περὶ λόγους διατριβῆς, εὐνοϊκῶς πρὸς ἐμὲ ὑπὲρ τὴν ἀξίαν διακείμενον, οὐκ ἂν δέον ἐμὲ τὸ ὑπερβολικόν σου τῶν ἐγκωμίων ἀποδέχεσθαι· οὐ γὰρ δυνάμεθά τι κατὰ τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. ὥσπερ δὲ πάντας τοὺς ἐγχωρίους τε καὶ ξένους τὴν σοφίαν καὶ περὶ Θεὸν εὐσέβειαν ἐν τῷ βίῳ ἐνδεικνυμένους μάλιστα τιμῶ, οὕτω μείζονα οὐκ ἔχω φιλοτιμίαν, ἢ τοιούτους, ὡς ἂν δύνωμαι, ζηλοῦν. θαυμαστὸν δὲ ὅσον ἥδομαι κατανοήσασα, ὅτι ἐμοῦ τῇ διαγωγῇ, καὶ περὶ τὴν φιλοσοφίαν, καὶ θεολογίαν ἀσχολουμένῃ ἐπεψήφιζας παρθενείᾳ· οὐδὲν γὰρ ἔδοξέ μοι τῇ πειθοῖ σου πρὸς σοφίαν καὶ ἀρετὴν εἶναι ἀγωγότερον· κατὰ τὴν παροιμίαν τοῦ βασιλέων σοφωτάτου, דִּבְרֵי חֲכָמִים כַּדָּרְבֹנוֹת וּמַשְׂמְרוֹת נְטוּעִים׃ Προσέτι κατὰ τὸ σὸν μέρος, πυνθά-

πυνθάνομαι περὶ τοῦ κοινοῦ ἡμετέρου φίλου Ἀδόλφου Βορσίου, ὅτι μετὰ τοῦ μακαρίτου Κυρίλλου κύδιστον ἔργον ἐπεχείρησας, ὀρθοδόξοις τε καὶ θείοις ἐπιτηδεύμασι διαφωτίζειν τὰς ανατολικας ἐκκλησίας διατεινόμενος. Δίκαιον μὲν ἐστιν ἡμᾶς τούτοις πανλάπασι συναγωνίζεσθαι, ἐπειδήπερ καὶ ἡμῖν πρῶτον ἀπὸ τῶν ἀναλολῶν τὸ φῶς τοῦ εὐαγγελίου ἐπεφάνη. εὖγε δὴ, ὦ ποιμὴν ἐπιμελέστατε, καὶ τὸ λοιπὸν, ὡς εἴωθας. εὐψύχως εἰς ἐκεῖνον τοῦ ἀρχιποιμένος Χριστοῦ ἰέναι διατέλει. ὅστις δώσει σοὶ (καθάπερ ἐπηγγείλατο) τὸν ἀμαράντινον τῆς δόξης στέφανον. ἔρρωσο, καὶ ἐν τῇ εἰς ἐμὲ εὐνοίᾳ ἔμμενε. ἐν Ουλτραϊέκτῳ α. χ. μ. ε. ἔτει ἀπὸ τῆς θεογονίας, μεσοῦντος θαργηλιῶνος πέμπτῃ ἡμέρᾳ.

ἌΝΝΑ ΜΑΡΙΑ ΣΧΎΡΜΑΝ

τῷ εὐδοκιμωτάτῳ κυρίῳ Ἰωάννῃ Βέβερωίκῳ εὖ πράττειν.

Μάλιστα δὴ θαυμάζω πῶς ἂν οἷός τ' ἦς τὸν Φοῖβόν τε καὶ τὴν θεμίδα εἰς τοῦτο φιλίας τε καὶ ὁμονοίας συναρμόσαι, ὥστ' ἐν νῷ διαιρεῖσθαι τὴν ὑπηρεσίαν τὴν σὴν μὴ

ἐπι

ἀφθόνως ἔχειν πρὸς ἀλλήλους· ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ ἔοικας τῇ ἰατρικῇ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, δοῦναι σεαυτόν. πάντα γοῦν τρόπον οὐδέν σε μιᾶς τινὸς πόλεως, τοῦ δὲ κόσμου ἐπέδειξας πολίτην, πάντοτε περὶ τὸ καθόλου καὶ περὶ τὸ κοινὸν μᾶλλον, ἢ τὸ ἴδιον συμφέρον σπουδὴν ποιησάμενος· αὕτη μὲν αἰτία ἐστὶ τοῦ μὴ λήγειν σε τοὺς φίλους λαμπροῖς εὐεργετοῦντα δώροις. εἰ καὶ μέγιστον τῶν δυσχερημάτων εἶναι τῆς πολυδωρίας καταλέγουσιν οἱ τὴν ἠθικὴν φιλοσοφήσαντες, ὅτι οἱ πολλάκις χάριν δεξάμενοι πρὸς τὸ λαμβάνειν προθυμότεροι καθίστανται· σύγε δήπου εὐτύχημα κτᾶσθαι νομίζεις, ἐὰν αὖθις καὶ πλείω ὑποσχόμενος ἡμῶν τὰς ὀρέξεις ἐγείρῃς εἰς τοσαύτην τῶν μελλόντων ἐπιθυμίαν, ὅσης ἂν ἡδονῆς τὰ παρόντα κατασχόντες ἀπολαύομεν· ἐγὼ μέντοι ὁμολογῶ οὕτως τοῖς προσκειμένοις οὐδέποτε ἀρκεῖσθαι, ὥστε μὴ ἐφίεσθαι ἀκορέστως ὧν σὺ ἡμῖν πρὸ τοῦδε χρηστὰς παρέσχες ἐλπίδας. ἔμοιγε δὲ τῇ κηπείᾳ ὑπερφυῶς τερπομένῃ οὐδὲν δοκεῖ ἥδιον εἶναι, οὐδὲν χρησιμώτερον τῆς βοτανικῆς παραδόσεως· ἥνπερ καί συ πρὸ πολλοῦ ἀποξενωθεῖσαν τῆς πατρίδος κατάγειν εἰς ἑαυτὴν γῆν ἐπιχειρηθεὶς, σαφῶς μὲν πρὸς ἡμᾶς δηλώσεις, ὅτι τῶν ἑκάστοις χωρίων ὑπάρχει τὰ πρὸς τὴν ὑγίειαν ἐπιτήδεια,

δεια. ἔῤῥωσο. ἐν Οὐλτραϊέκτῳ, ἐλαφηβολιῶνος ὀγδόῃ φθίνοντος μηνὸς, ἔτει ἀπὸ τῆς θεογονίας τεσσαρακοστῷ ἕκτῳ πρὸς τοῖς χιλίοις καὶ ἑξακοσίοις.

ἌΝΝΑ ΜΑΡΊΑ ΣΧΎΡΜΑΝ
Τῇ τιμιωτάτῃ καὶ σοφωτάτῃ Κυρίᾳ.
Βαθσύᾳ Μάχιν εὖ πράττειν.

ΕἸ καὶ ἐνδεεστέραν ἔγωγε τῆς προσδοκίας τῆς σῆς συγγράψω ἐπιστολὴν, βούλομαι δήπου μᾶλλον ναυαγῆσαι τῆς ἐμῆς παιδείας εὐδοκιμίαν, ἢ τοῦ καθήκοντος ἀμελῶς ἔχειν. ὑπερήσθην γὰρ ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως τῶν γραμμάτων σοῦ. ἐξ ὧν κατιδεῖν ἐστὶν, ὅτι τῆς εὐγλωττίας τῆς Ἑλλήνων ἥψω οὐκ ἀκροθιγῶς. ὃ μὲν οὖν ἀξιοθαυμαστότερον ἐστὶ, διὰ τό σε πολλαῖς τε μερίμναις τῶν οἰκονομικῶν σπουδῶν διακολυθεῖσαν, σπανίως τῇ φιλοσοφίᾳ ὡμιληκέναι, καὶ μηδέπω τὰς Μούσας σοῦ ἐν μέσῳ τῶν ὅπλων πολυηχήτων ἀφώνους γενέσθαι. ὥσπερ δήπου τοιαύτην περὶ τὰ καλὰ διατριβὴν περὶ πλείστου ποιῶ, οὕτω οἷόν τε ἐπαινῶ σε μάλιστα, ὅτι τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἔπεισας τῇ θεολογίᾳ, τῶν ἐπιστημῶν ἐπιστήμῃ, λατρεύειν. τὸ λοιπὸν σοὶ δὲ ὑπὲρ οὐδενὸς

οὐδενὸς οὕτω σπουδαστέον, ὥστε ὑπὲρ τοῦ τὸ τάλαντόν σου δανείζειν, ἐν τῷ παιδεύειν τὸ κοράσιον τὸ βασιλικόν. ἵνα τὴν Ἐλισάβετ τὴν πάνυ (ἧσπερ τι ὁσίως καὶ δικαίως βασιλευούσης, ἡ νῆσος ὑμετέρα πάλαι ἄριστα ἔπραξε) παλίμβιον ἡμῖν ἀποδεικνύουσα διατελῇς. Ἔρρωσο καὶ ἐμὲ φιλοῦσαν σε ἀντιφίλει. Ἐν Οὐλτραϊέκτῳ α. χ. μ. ε. ἔτει ἀπὸ τῆς θεογονίας πυανεψιῶνος ἔκτῃ ἱσταμένου μηνός.

ἌΝΝΑ ΜΑΡΊΑ ΣΧΎΡΜΑΝ
τῇ εὐδοκιμωτάτῃ Κυρίᾳ Βαθσούᾳ τῇ Μάχιν εὖ πράττειν.

Ἐπέστειλά σοι οὐ περὶ πολλοῦ, γυναικῶν τιμιωτάτη, πότερον λάβῃς ἂν ἐμὰ τὰ γράμματα, ἢ μή, μηδέπω μαθοῦσα ἔτυχον. οὐ μὲν γὰρ θέμις ἐστὶν ἐπὶ τοῦ παρόντος ταύτην τὴν καλοκαιρίαν σιωπῇ παραπέμπεσθαι. σὺ δὲ κεχαρισμενώτατ' ἂν ἐμοὶ δράσειας πολλάκις περὶ τῶν ὑμετέρων γράψασα πραγμάτων. ἐπειδήπερ ὑμῶν τοῖς δεινοῖς παντάπασιν, ὡς εἰκός, συμπάσχομεν· μάλιστα δὴ ἐπιθυμητικῶς ἔχω τοῦ παρὰ σοῦ μαθεῖν ποῖον ἂν τὸ σχῆμα τῆς ἐκκλησίας, καὶ ποιάγε τις νῦν διατριβὴ περὶ τὸν ἀρετήν τε

καὶ περὶ λόγους τῆς σῆς μαθητρίδος τῆς βασιλικῆς. Ἔρρωσο. ἐν Οὐλτραϊέκτῳ Μουνυχιῶνος τρίτῃ φθίνοντος. ἔτει ἀπὸ τῆς θεογονίας τεσσαρακοστῷ πρὸς τοῖς χιλίοις καὶ ἑξακοσίοις.

ἌΝΝΑ ΜΑΡΊΑ ΣΧΎΡΜΑΝ

τῷ εὐγενεστάτῳ καὶ σοφωτάτῳ κυρίῳ Κλαυδίῳ Σαλμασίῳ εὖ πράττειν.

Ὑπερήσθην, κύριε ἐνδοξότατε, κομισαμένη σοῦ τὰ γράμματα, οὐκ ἀφανῶς εἰκονίζοντα τὴν σὴν εἰς ἐμὲ εὔνοιαν. ἥπερ ἔτι τοίνυν δεῖγμα ἐπίσημον ἐξενήνεγκας, δῶρον ἐμοὶ διὰ τὴν σπανιότητα λαμπρότατον δωρησάμενος. πολλὰς δ' ἐλπίδας ἔχω τὸ κειμήλιον ἐκεῖνο τοῖς ἐμοῖς ἐπιτηδεύμασιν οὐκ ἄχρηστον ἔσεσθαι. ἐπειδήπερ ἰσχυρότερον ἐμοίγε πόθον τῆς Ἑλλήνων φωνῆς ἐνειργάζετο. πείρᾳ μὲν δὴ ἔμαθον ὡς ἥδιστον καὶ τὸ τῆς παλαιᾶς πηγῆς τε καὶ καθαρᾶς, καὶ τὸ ῥυακίων τῶν νεαρῶν ἐξ αὐτῆς προῤ-ῥεόντων γεύσασθαι. παρ' ὃ μὴ θαυμάσῃς εἰ τολμῶ σε, τῶν μουσῶν Ἀττικῶν ὑφηγητὴν, ἑλληνιστὶ δι' ἐπιστολίου προσειπεῖν, ἵνα (ὡς λέγειν) χρύσεα χαλκείων. ἐπὶ τού-

τοις

τοις τῇ σῇ φιλοφροσύνῃ ἐπήρθην σοὶ παρρησιάζεσθαι, τοὐντεῦθεν ἐντίμως τε καὶ φιλικῶς οἴκοθι ἐδέξω ἡμᾶς, οὐ μόνον ἄριστον παντάπασιν ἄριστον ποιήσας, ἀλλὰ καὶ τῇ θέᾳ τῆς βιβλιοθήκης τῆς σῆς ἡμῶν ἑστιᾶν τὰς ὄψεις ἀξιώσας. διάγε ἐκεῖνο ὁμολογῶ σοι καὶ σοῦ τῇ εὐγενεστάτῃ συγγάμῳ ταύτης τῆς εὐεργεσίας ξυναιτίῳ πλείστην χάριν ὀφείλειν. Εἴθε ἡμῖν ἂν εἴη διὰ βραχέος εὐκαιρία τοῦ ὑμᾶς τὴν ἡμετέραν πόλιν ἐπισκεψαμένους κατὰ δύναμιν ἀντευεργετεῖν. Ἔρρωσο. ἀσπάζεταί τε σε ταπεινῶς ὁ ἀδελφός μου, καὶ ἀμφότεροι τὴν τιμιωτάτην κυρίαν σοῦ τὴν σύζυγον. Ἐν Οὐλτραϊέκτῳ, α. χ. μ. ζ. ἔτει ἀπὸ τῆς θεογονίας μαιμακτηριῶνος τετάρτῃ φθίνοντος μηνός.

Viro Clarissimo,

D. JACOBO CATZIO

S. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

CUm nihil sanctius amabiliusque ipsa virtute jure censeatur, quis mihi, Vir Clarissime, probro det, quod ego te, qui vivam ejus inter nos refers imaginem, amem colamque? Et ut non essent tot incomparabiles ætherii tui ingenii dotes, nonne vel sola humanitas tua honestum hunc affectum largè promerita est? Certè. Huic enim debeo quod famæ splendorisque tui pœne oblitus me non modo tam comiter invisere, penitius nosse, ac de studiis, vel nugis potius meis sedulò percunctari: verum etiam & claritatem aliquam ex iis mihi ultro polliceri dignatus sis. Quorum autem dissimulatio, aut contemptus cum non cadat in virginem nobilem, & Musis jam nuper initiatam, accipe has qualescunque literulas, ut hujus synceri mei erga te amo-

moris, & perpetuæ obſervantiæ pignus; & ſic mihi æternum Vale, Virorum optime. Parentes te, uxorem, liberoſque tuos ſalutant peramanter, Idem & ego facio. cIↄ Iↄ cxxII.

Viro Clariſſimo,

D. ADOLFO VORSTIO

S. P. D.

ANNA MARIA

à SCHURMAN.

Litteræ tuæ cum munere, velut auctario quodam, conjunctæ mihi longè fuêre gratiſſimæ; præſertim cum ad pangendum inter nos Amicitiæ fœdus, has tanquam *ἀῤ'ῥαβῶνα* ſponte obtuleris. Nihil revera exoptatius potuiſſet contingere, à tali Viro, qui inter maxima hujus ævi lumina caput exſeris, cœloque cognatum extollis ingenium. Quocirca ſine ulla mora hanc protinus arripiendam eſſe occaſionem duxi: ne videar in tanti acquiſitione theſauri, minus quàm deceat, ardoris lætitiæque teſtari. Quod

 verò

verò tot laudimus obruis immerentem; credo te maluiſſe tuum in eligendis amicis judicium apud alios probari, quam ſtrictè alioqui de me ferre ſententiam. Epigramma magni nominis raræque virtutis Heroinæ legi, probavique vehementer. Habes hîc quoque ejuſdem argumenti verſiculos: quibus, te Autore, auſa ſum

---argutos inter ſtrepere anſor olores.

Vale Vir preſtantiſſime, & ſalutem Conjugi tuæ amiciſſimam meo nomine impertiri, ſummopere exopto: quam etiam initæ inter nos amicitiæ, ut tuorum omnium conſortem, eoque fide tua obſtrictam, merito amplector. Trajecti ad Rhenum. A. cIↃ IↃ cxxxIII. Menſe Sept. x.

Viro

Viro Clarissimo,

D. ADOLFO VORSTIO
S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

Ornatissime & Eruditissime Vir,

IAmdudum nihil magis anxiè animo revolvo, quam ut me liberem ære tuo. Sed crede mihi, ex quo egregium in Græcis & præsertim Hebraicis nacta fui Præceptorem D. Voetium, virum cum paucis comparandum, non licuit per varia studia aliasque interpellationes, potissimum agere quæ maximè vellem. Adde quod Epistolæ tuæ tam insigniter urbanæ, tamque eruditæ quid responderem nihil utique perspiciens, humanitati sive indulgentiæ in me tuę malui acceptum ferri, quod nempe deficienti in officio ignosceres, quàm meam prodere inscitiam. Attamen oblata hac occasione nolui committere, quo minus ad te darem litteras observantiæ ac cultus

erga te mei testes. Quod si fortè hoc nimis accisum putes aut abruptum, Frater meus hasce partes, quibus ipsa non sufficio, subiturus est. Vale & salve plurimum una cum Conjuge optima. Raptim Trajecti ad Rhenum, A. cIↃ IↃ cxxxv. Mens. Jul. VIII.

Viro Nobilissimo,

D. CONSTANTINO HUYGENS

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN,

QUamvis ob eminentiam virtutum tuarum, & publici quod sustines, muneris dignitatem ab omnibus officia exspectare jure debeas, Vir Amplissime, mavis tamen benefaciendo aliis quam tibi debita accipiendo magnus haberi. Atqui ut tantum æs alienum conflandi author ego sim, prȩsertim cum solvendo non sim, haud facile concesserim. Petieram quidem à Fratre meo, cum Hagam esset profecturus, ut te cum tua familia meis verbis

bis quam ſtudioſiſſime ſalutaret: attamen non fuit animus te his ludicris, quæ otio gaudentes ſaltem curant, implicare: negotiis nimirum graviſſimis aſſiduo occupatum. In eo tamen, quod cum artes omnes tum & pingendi peritia te penes ſuum habeant domicilium, atque adeo à te quoque earum auxilia eſſe petenda, fratrem non utique fefellit opinio. Utcunque vero res excidit, non ignoro, tibi totum deberi, quod, ſiquid in nobis requiri poterat, urbanitate ſuppleveris. Porro laudes, quas in me confers ὑπερβολάδλω, admittere, neque ex animi ſententia, neque ſatis verecunde poſſim. Nec tamen inficias ibo, jucundum mihi fuiſſe laudari à viro non tantùm ſumme laudato, ſed & laudari ante alios digniſſimo. Quanti vero tua ſemper fecerim, quàm nihil tritum, aut vulgare ſonet quidquid à te proficiſcitur, non hic conabor referre: quippe virgini magis decorum eſſe duxerim, iſta ſilendo mirari, quam memorando aliis admirationem excitare. Deinde Carmen meum populari ſermone conſcriptum quantum tibi debeat, quod

quod censorem tam benignum egeris plus satis agnosco, & licet in extenuationem culpæ, quod scilicet invitis (ut ajunt) Gratiis frustra litarim, non pauca afferre queam : acquiesco tamen, quia tibi non displicuisse satis amplum mihi Theatrum est. Scimus enim quid hac in parte olim præstiteris, quam longe supra vulgus poëtarum caput extuleris, velut,

---altus Olympi
Vertex, qui spatio ventos nubesque reliquit.

Quocirca in ea, quam inter nos instituis, comparatione à te non leviter dissideo. Vale virorum humanissime, & æthereo quemadmodum cœpisti amore ut prosequaris virtutum tuarum peramantem valde exopto. Ultrajecti cIↃ IↃ cXXXVI. Jul. XXIII. Citius quidem ad binas tuas respondissem, nisi Parentis valetudo afflictissima me ab officio retinuisset.

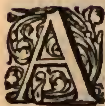
Viro

Viro Clarissimo,

ANDREÆ RIVETO

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

AGnosco solitam tuam erga me humanitatem, Reverende & in Christo Charissime Pater, quod diuturnius hoc silentium non solum Literis tuis amicissimis, sed & munere perquam eximio pensare volueris. Fateor quidem non omnes æque id pro munere interpretaturos: cum non pauci ejusmodi scenicas voluptates, quibus hic libellus bellum indicit, muneris loco habere soleant: Verum isto scribendi genere opus erat, ut veternum illum quam plurimis professione Christianis, ceu stimulis clavibusque, excuteres. Ultimam (ut ita dicam) periodum absolvit morum corruptela, quando homines ejusmodi φλυαρίαις etiam utilitatis cujusdam honestæ patrocinium prætexere non erubescunt. Longe tolerabilius peccant qui meliora vident

dent probantque; ſed aliorum exemplis, per devia funem ducentibus, nimis facile abripi ſe patiuntur. Utinam ii aliquando & ſuo, & aliorum damno edocti, tutiorem à ſęculi vanitate ſeceſſum amplecterentur. Ego, tametſi per famam mihi (ut ais) in totum deliteſcere non licet, vita tamen ſolitariâ cum primis oblector, ſemperque aliis teſtatum faciam, nunquam nobis defuiſſe voluntatem latendi. Quod autem magnis quibuſdam viris id largiendum putas, ut quędam ingenioli noſtri ſpecimina ſorti publicæ permittam, libens tibi, ut in cæteris omnibus, ita hic quoque aſſentirer, ſi non aliud quàm tuum judicium jure extimeſcerem. Non enim video quî malevolorum morſus (quibus procul dubio forent obnoxia) ſuſtinere valeant. Utique dictitarent me gloriolæ cujuſdam auram popularem captare, ſi meas ſchedulas omnis fere eruditionis inanes ſeorſim divulgarem. Proinde etiam atque etiam fidem tuam imploro, ut eas tantiſper intra privatos parietes latere ſinas, dum aliquando plauſibilior nobis arriſerit

oc-

occasio. Tractatum tuum de B. Virgine vehementer expecto. Optarim ut ipsi Typographi eodem tenerentur desiderio, non paulo plus illorum operæ jam ante caluissent. Vale Vir incomparabilis cum conjuge & Nepte tua mihi charissimis, & salutem à nobis omnibus amicissimam accipe. cIↃ IↃ c XXXVII.

Viro Clarissimo,

D. ANDREÆ RIVETO

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

NOn est quod dubites, Vir reverende & in Christo charissime Pater, nec quidem te dubitare existimo, quin in omnibus sive prosperis, sive adversis, idem nobis sit, qui vobis, animi sensus: maximè verò in iis, quæ vitæ tuæ incolumitatem propius tangunt. Neque enim affectus nostri in communi tantùm Christianæ charitatis vinculo (quo vel solo hæc συμπά-

θεια

θεια ſibi optimè conſtare poſſit) ſed, quod plurimum huc conferre ſolet, peculiari quadam neceſſitudine & amicitia arctiſſima conglutinantur. Maturius equidem Literis teſtata fuiſſem dolorem noſtrum, niſi ſerò, & jam ſuperato malo de morbo tuo nuntiatum nobis fuiſſet; adeo ut nihil mihi reliquum ſit, quam ut doleam me vobis condolere potuiſſe. Libellum, ſeu gemmam verius, quam mihi in perpetuum animi tui cum meo conſenſus Symbolum mittere dignatus es, exoſculata ſum non ſemel, & tanquam monile longè pretioſiſſimum nuſquam non circumferre ſoleo. Quid ni? cum nullum divini pariter ac tui erga nos amoris luculentius exhiberi poſſit argumentum. Cæterùm quod tàm honorificè de ſcriptis meis pronunties, αὐταύτην αἰτίαν agnoſco, & animum tuum verè paternum, & meam hac in parte felicitatem, ſiquidem, juxta illud Poëtę:

Principibus placuiſſe viris non ultima laus eſt.

Vale, Vir præſtantiſſime, & ſalutem à nobis omnibus amiciſſimam accipe Ultraj. v. Maji, cIↄ Iↄ cxxxviii. *Viro*

Viro Nobilissimo,

D. CLAUDIO SALMASIO

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

NImis certe magnam de me meisque studiis concepisti opinionem, Virorum Nobilissime, quando nominis ac splendoris tui penè oblitus, occasionem testandæ tuæ erga nos benevolentiæ tàm studiosè exquirere dignatus es. Mihi reverà, quo minus ad amicitiam tuam adspirare ausa fuerim, nihil magis obstitit quàm intimus tenuitatis meæ sensus: Tibi autem quæ tua inusitata hnmanitas, parum visum est me in tanti possessionem thesauri ultrò admisisse, nisi & alios, ceu præeuntes, simul in partes vocares; quasi vero rapiendis in cultum & amorem tui hominum animis non abundè satis sit heroica tua virtus. Adhæc ut cæteras tuas dotes silentio venerer, te minimè parcum esse rerum pretiosissimarum dispensatorem accepimus, &

M quic-

quicquid est præclarorum tuorum operum, amicis impertire non gravari. Itaque non possum quin singularem hanc morum tuorum benignitatem gratâ mente prosequar, & Attalicas hasce conditiones avidissimè amplectar. Fateor quidem, si omnia hic ad calculum κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν revocanda forent, ac proinde ex hac velut pacto fructum aliquem à me vicissim stipulari velis, nullam dari fœderis inter nos ineundi rationem: Verùm nihil ejusmodi tua poscit felicitas, quæ tantùm se aliis communicando, non autem aliunde accipiendo cumulari potest. Hinc de tui similibus optimè pronunciavit M. Tullius. *Ut quisque* (inquiens) *maximè virtute & sapientia sic munitus est, ut nullo egeat, suaque in seipso posita judicet: ita in amicitiis expetendis excolendisque maximè excellit.* Munus à fœmina nobili profectum summopere mihi gratum fuit. Utinam ἀντίδωρον aliquod esset ad manum, quod redhostimenti, vel saltem grati animi vicem sustinere queat. Mitto autem hoc qualecun-

cunque ejusdem generis specimen, sed diverso modo à me elabotarum: quod unà cum propensissimæ voluntatis nostræ testificatione ipsi transmittas etiam atque etiam rogo. Te satis periculosè ægrotasse ex Fratre intellexi, sed cum primis lætamur, quod te iterum ὑγίεια respexerit; quam ut diu tibi conservet summum Numen veneror ac precor. Nos ferè perpetuò tenuiori utimur valetudine. Vale & salve, Vir prestantissime simul cum Conjuge nobilissima, cui studium & officia nostra deferri ex animo cupio. Ultrajecti v. Kal. Junias, cIɔ Iɔ c xxxix.

Viro Nobilissimo,

D. DANIELI HEINSIO

S. D.

ANNA MARIA
à SCHURMAN.

QUod animum erga nos tuum, Nobilissime Domine, tam honorifico munere testari dignatus sis, id merito eximiæ tuæ benigni-

tati ferimus acceptum. Neque enim adeo philautia mihi imponit, ut quicquam hic meis meritis vindicem; tametsi (quæ tua est divina humanitas) gratis mihi summam virtutis laudem tribuis, ne gratis in me beneficium contulisse videare. Certè ut nihil erat cogitationibus tuis dignius, nihil Christianæ Reip. plausibilius, quam ut hanc operam cœlesti sapientiæ devoveres, ita nobis in hoc genere studiorum quibus immorari atque immori percupimus, nihil obtingere potuisset exoptatius. Vale Virorum humanissime, una cum Dn. Filia, mihi è paucis perquam chara. Ultrajecti prid Non. Jan. cIↄ Iↄ c xl.

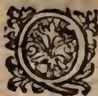
Viro Clarissimo,

D. JOH. BEVEROVICIO

S. D.

ANNA MARIA

à SCHURMAN.

Uæ inter præcipua Charitum munera virginem quam maximè

mè decere putamus, Vir Ampliſſime, ea hoc potiſſimum tempore vix retinere videmur, modeſtiam ſcilicet & ſilentium. Tanta quippe nos ſollicitat humanitatis veſtræ erga immerentem profuſio, tamque invidioſis præconiis meam cumulatis inſcitiam, ut neque modeſtiâ ſilentium, neque ſilentio modeſtiam tueri me poſſe arbitrer. Illud ſane elegantiſſimis tuis litteris effeciſti, ut neſciam utrum animo meo humiliorem propriæ tenuitatis ſenſum impreſſeris, an vero pręclariorem de te exiſtimationem. Quod autem, ſive qualicunque ingenioli mei tyrocinio, ſive magnorum virorum perſuaſione adductus, noſtri nominis rationem habere cœpiſti; id nihil, aut certe parum cauſæ fuiſſet, cur me tam magnifice laudares, niſi huc ultro te impuliſſet inſignis illa genii tui benignitas. Interim tamen non diſſimulabo quantopere mihi gratuler, quod videam te ſtudiis noſtris impendio favere, atque adeo paradoxum vitę meæ inſtitutum tuo quaſi Apollinis ſuffragio comprobari. Sunt enim hodie non pauci, qui

non ita facile concederent in tuam ſententiam; imo qui contra ſtatuerent politiorem hunc ornatum noſtro ſexui minime convenire, neque nobis promiſcue ad hoc Minervæ ſacrarium aditum patere. Invenies itaque, nî fallor, antagoniſtas, nec infimi ſubſellii viros, ubi hæc plus quam ἀπίθανα (ut nunc ſunt hominum judicia) propugnanda ſuſceperis. Verumtamen, cum tibi & omnigenę eruditionis & ſapientiſſimæ antiquitatis lumen præluceat; cumque opera tua non obſcure teſtentur te nimirum à libera illa ac Socratica philoſophandi ratione non abhorrere, vix quicquam arbitror cura tua dignius fore, quam ut ſcripto quodam publico, & noſtro ordini ſuam dignitatem aſſeras, & generoſiora virginum vota ad hoc vitæ genus amplectendum accendas. Nec id optarim tam mei, quam univerſæ Reip. literariæ cauſa: cui jam pridem te totum devovere non dubitaſti. Quare ut provinciam hanc ſerio, & quam primum capeſſas per omnia Muſarum ſacra te etiam atque etiam obteſtamur. Porro egregium,
quem

quem de calculo conſcripſiſti libellum, & hilari (ut par erat) fronte accepi, & grata omnino mente amplector: munus revera quod non ſolum affectus erga me tui, ſed & ingenii pulcherrimum ſpecimen exhibuit. Etſi vero hujus artis mirabilem ſuavitatem jam ante libare cœpi, quo nempe cum ὑγιεία in gratiam redirem auſpicatius: tamen vix ab inſipidæ arrogantiæ nota abſolverer, ſi mihi de hoc ſcribendi genere judicandi peritiam arrogarem; quamvis & nobis pro inuſitata tua modeſtia judicandi poteſtatem feceris. Vale, Vir eximie, & cave putes quippiam mihi gratius accidere poſſe tuo tam benevolo erga me ſtudio. Ultrajecti XII. Kalend. Febr. cIɔ Iɔc XXXVIII.

Viro Clarissimo,

D. JOH. BEVEROVICIO
S. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

Idi tractatum tuum, Vir Clarissime, quem de excellentia fœminei sexus inscripsisti: sed vidi tantum, ὡς ἐν παρόδῳ, cum propter varias occupatiunculas, quibus non raro vel meis ingratiis implicari soleo, tum quia verebar, ne quid longior mora adferret incommodi, si desiderii potius mei, quam tui instituti rationem haberem. Mirata sum equidem insignis benignitatis tuæ exuperantiam, qua non tantum sexui nostro sapientiæ ac doctrinæ gloriam (quod unum solummodo à te nuper efflagitaveram) disertissimo tuo stylo asserere voluisti: verum sic causæ nostræ faves, ut non etiam viris nusquam non adæquare, ne dicam in quibusdam anteponere non dubitaris. Cave igitur existimes me tibi fore in

in omnibus ὁμόψηφον; præſertim cum tot exempla fœminarum illuſtrium in tam ſublime celebritatis faſtigium evexeris, ut plura ad invidiam, quam ad imitationem diſſeruiſſe videare. Quod cum ita ſit, vehementer te rogo, imo per inviolabilem amicitiæ noſtræ fidem obteſtor, ne nobis hunc librum (quemadmodum ſolitæ comitatis tuæ genio obſecutus forte in animum induxiſti) nuncupare velis. Neque enim te latet quam lividis oculis maxima pars hominum (neque hic tam infimi ſubſellii homines, quos facile eſſet contemnere, quam magnæ exiſtimationis viros deſigno) noſtra aſpiciant. Adeo ut benigne nobiſcum agi exiſtiment, dum modo ad altiora hæc ſtudia aſpirantes veniam conſequamur: tantum abeſt ut æquo laturi ſint, ſi me vel minimam occaſionem dediſſe laudes noſtras eum in modum ebuccinandi, ſuſpicarentur? Non eſt itaque cur hæc anxie perorem apud te, ne novam ſubinde adverſariis calumniandi præbeas materiam; poſteaquam idipſum in hoc opere ages, ut iiſdem os obturare

queas. Quod si vero illustre aliquod nomen frontispicio hujus operis præfigendum quæris, non invenies, me quidem judice, quicquam N.N. nomine auspicatius. Nam fieri nequit, ut non ingentem ineas gratiam apud hanc Heroinam, quæ uti bonis litteris Linguarumque studio impense delectatur, ita facile extra omnem invidiæ aleam posita est. Et quod rei caput est, non exiguum huic causæ splendorem tum autoritate tum exemplo suo conciliare potest.. Vale Vir eximie. cIↃ Iↄ cxxxix.

Viro Nobilissimo,

D. CLAUDIO SALMASIO

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

JAmpridem, Vir illustris, ancipitem nobis ansam præbuit de officio nostro deliberandi, quod quidam indubitatæ fidei amicus nobis spem certam fecerat tui in urbem nostram

ſtram adventus: poſtmodum vero reſcivi fuiſſe ſonticam cauſam, quę nos tanta felicitate orbavit. Quod igitur coram agere decreveram, nunc ſedulo per literas curandum habeo, ne diuturnior mora nos forte arguat inofficioſi ſilentii. Promptiſſimam ſane gratæ voluntatis teſtificationem exigere videbatur munus perquam eximium quo bibliothecam meam exornare dignatus es: verùm quando tu gratitudinis ingenium, non tam verborum ſolemnibus, quam animi promptitudine metiris, confido me tibi gratiam, quam ſemper habui & habitura ſum, ſat cito retuliſſe. Porro cum negotium D. Coutel in tuas rationes non injuria referatur, ad te mitto hoc qualecunque penicilli noſtri experimentum: quod eidem ut prima occaſione tranſmittas vehementer rogo. Nolim tamen exiſtimes me in hoc artis Apelleæ certamen deſcendiſſe, ut ambitioſe triumpharem: ſed quoniam tuis velut auſpiciis in hanc arenam protrahimur, obſequii magis, quam noſtri honoris rationem habere volui. Omitto nunc

eas

eas laudes, quibus nimis jocoſe, certe nimis amice contendis palmam nobis ab utroque ſexu deberi. Cætera quidem te Dictatorem reipublicę literariæ nemo non agnoſcit, tamen non defuturos arbitror qui te judicem hac in parte ejuraturi ſint potius, quam ut tam ingloriæ ſortis damnari ſeſe patiantur. Ad obitum quod attinet doctiſſimi viri Elichmanni, vix dici poteſt quantum inde mœrorem contraxerim, cum ob publicam politioris literaturę jacturam (quis enim hoc uno felicius Orientalis ſapientiæ ſacrarium nobis reſerare potuiſſet)? tum ob privatá ſtudiorum meorum commoda, quę mihi non temere ab ejus inſigni comitate niveoque candore polliceri poteram. Sed quam nihil in rebus humanis certum, quam hora illa incerta quæ terminum vitæ votiſque mortalium imponit! Vale Vir magne, & meo nomine ſalutem Nobiliſſimæ Dominæ Conjugi ſignificare ne graveris. Ultrajecti Prid. Id. Decemb. cIɔ Iɔ c xxx ix.

Viro

Viro Clarissimo,

D. GUIL. STAECKMANNO

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

ETsi non eædem nos, Vir Amplissime, quæ cæteros officiorum leges constringunt, nec inglorium nobis esse putamus à tua humanitate vinci: tamen, quia ex Reverendo viro Dn. Schotano certo rescivi te nostras literulas magnopere desiderare, non committam ut magis immunitatis aut decori nostri, quàm petitionis tuæ rationem habuisse videar. Certe tibi plene persuasum esse percupimus tuorum erga nos meritorum memoriam, ac gratiam nunquam apud nos intermorituram. Nihil autem contingere nobis potuisset gratius præclaris illis Musarum tuarum muneribus, quibus nos jam aliquoties beare dignatus es. Quid enim tuis literis humanius, aut amicius, quid carminibus elegantius, venustius, acutius? ad quæ cave ex-

existimes me tandem obsurduisse ; vel nobis (ut cum Platone loquar) ἐν βορβόρῳ βαρβαρικῷ τινὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα κατορωρυγμένον. Vale vir Eximie una cum tuis omnibus, & nos de valetudine tua, quam antehac afflictam fuisse accepimus, certiores facias rogo. Ultrajecti v. Idus Junii. cIↄ Iↄ cxl.

Viro Clarissimo,

D. JOHANNES DE LAET

S. P. D.

ANNA MARIA

à SCHURMAN.

Notam inhumanitatis incurrerem, Præstantissime atque amicissime vir, si nihil ad humanissimas tuas literas responderem : præsertim vero cum Frater meus, in Angliam cogitans, vos ἐν παρόδῳ videre in animum induxerit. De libello adversus D. Salmasium in lucem prodituro nihil hucusque inaudivimus : atque ipse D. Voetius harum rerum utique ignarus est. Accedit quod N. N. plus sa-

ſatis habet quod agat domi ſuæ: quippe cui nunc gemina, ut accepi, incumbit profeſſio. Proinde confictos eſſe opinor hoſce rumuſculos & quidem à malevolis, qui famam & ſplendorem magni illius viri æquis oculis intueri non ſuſtinent. Vale virorum optime, una cum omnibus qui tibi ſunt chari. Ultrajecti VI. Kal. Aprilis, cIↃ IↃCXLI.

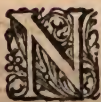
Nobiliſſimæ,

D^æ. MOOR.

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

Nobiliſſima Domina,

NEctare dulciores mihi viſæ ſunt tuæ literæ, quibus, quia ſummopere delector colloquio tuo, citius reſpondiſſem, niſi frater meus, qui haſce tibi traditurus eſt jampridem in Angliam cogitaſſet. Hic tibi vitæ meæ rationem ediſſeret, & penetralia animi erga te mei reſerabit. Vix tamen ita me reprimo, ut prorſus ad graviſſimum

mum epiſtolæ tuæ argumentum conſi-
leſcam. Quæris itaque quomodo res
meas ordinem ac diſponam, ut minima
cum offenſione vitę hujus moleſtias,
præſertim calamitoſa hac tempeſtate,
tranſmittam. Tametſi vero ſingulari
tuæ modeſtiæ atque humanitati acce-
ptum debeo, quod exemplum noſtrum
imitatione tua non indignum exiſti-
mas: tamen , ſi nobis aliquando per
Dei gratiam uno eodemque contuber-
nio frui liceret, non dubito quin in tan-
ta animorum ſtudiorumque conſpira-
tione ad virtutum nos invicem magis
excitare poſſimus. Utut eſt, dicam ver-
bo, non quid ſemper aſſequar, ſed quem
ſcopum quam proximè attingendum
mihi proponam. Viam compendia-
riam longeque tutiſſimam nobis mon-
ſtrat cœleſtis veritatis Cynoſura: ſiqui-
dem optime dictum eſt illud magni
Mirandulani Comitis: *Veritatem Phi-
loſophia quærit, Theologia invenit, religio
poſſidet.* Ne autem longius à propoſito
deflectam binas anſas habere res mor-
talium non immerito cum inſigni Phi-
loſopho Epicteto ſtatuimus: non ta-
men,

men, ut ille, unam commodam, alteram verò incommodam, verum utramque commodiſſimam, modò recte & ordine arripiantur. Nimirum quidquid ad bene beateque vivendum pertinet, aut ad divinam providentiam, aut ad officium noſtrum referri neceſſe eſt. Ad primnm quod attinet, id unum ago ut iis rebus, quæ extra noſtram poteſtatem ſunt, unica tantum mihi cura ſit, in Deum ſcilicet curas omnes rejiciendi: juxta monitum illud Apoſtoli: πᾶσαν τὴν μέριμναν ὑμῶν ἐπιῤῥίψαντες ἐπ᾽ αὐτόν, ὅτι αὐτῷ μέλει περὶ ὑμῶν. Quippe hinc omnis noſtræ inquietudinis origo eſt, quod nimis anxie rerum eventus, qui à ſolo ſummi Numinis arbitrio pendent, volvere animo conſuevimus. Supereſt officium noſtrum; cujus partes ſunt, ea duntaxat, quæ ſub noſtram deliberationem cadunt, & induſtriâ & prudentiâ noſtrâ moderari. Nihil utique nos perinde tranquillitatis arce dejicit, atque prava exempla, & fallaces illecebræ hujus ſeculi: ut jam omittam tædia & moleſtias, quæ conditionem eorum, qui velut in proſcenio hujus

mundi versantur, perpetuo comitari solent. Huic autem malo non aliud invenio expeditius remedium quàm studiorum secessum. Etenim, quando corruptissimis passim moribus hodie vivitur, vix est ut aliquis tantum ardoris ad virtutem prosequendam in aliis accendat, quantum ipse qui frequenti hominum conversatione utitur, plerumque de suo remittit. Hic verò remotis illis hujus seculi præstigiis, rectius de rebus omnibus judicamus, & quæ prophanis hominum animis admirationem indicunt, tuto contemnimus. Hic licet in otio Musis opportuno mentem ad altiora erigere, & sine impedimento sapientiæ studium capessere: de quibus plura in epistola typis excusâ, quam ad te mitto. Adjunxi insuper meam effigiem propria manu ad vivum depictam, quo tibi omni ex parte, quantum fieri potest, innotescam. Vale nostri sexus immortale decus, meque tui amantissimam redamare perge. Ultrajecti Kal. April. cIↄ Iↄ c XLI.

Viro Clarissimo,

D. JOH. CLOPPENBURGH

S. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

NEc tuo, ut opinor, Vir Reverende, nec meo quidem satisfecerim desiderio, nisi ad doctissimas tuas literas pro modulo nostro responderim, simulque amicitiam tuam, tam humaniter, tam candide mihi oblatam, serio amplecterer. Quod autem à me postulas ut de eximia in locum illum difficillimum 1 Corinth. 15. animadversione tua judicium faciam, id merito singulari tuæ modestiæ acceptum debeo. Neque enim tantum mihi sumo, ut stylo decretorio tecum agere in animum inducam meum: præsertim verò cum facilius sit, in tanta judiciorum discrepantia, de propria sententia dubitare, quàm alienæ per omnia assentiri. Tametsi non possum non magnopere mirari haud mediocrem ingenii tui ad investiganda τὰ ἄπορα sagacitatem:

tatem : tamen, quia eorum , quæ juxta tuam explicationem necessario præsupponuntur, non æque evidens ubique demonstratio est , non verebor quidquid etiamnum huic menti caliginis obversatur , liberius expromere. Primum non satis solide, saltem ex hoc capite, probari posse existimem, quosdam ex illis quingentis fratribus , quos obdormivisse prædicat Apostolus vers. 6. martyrii coronam consecutos fuisse. Deinde versum 11. intelligendum esse de iisdem , abnuere videtur ipsa series & orationis contextus vers. 7. 8. 9. 10. & 11. ubi non agitur de martyribus illis vita modò defunctis, sed de Apostolis tum temporis , cum S. Paulus hæc scriberet, resurrectionem Christi prædicantibus. Idem fere dixerim de versu 15, quando ibidem ex falsa hæreticorum hypothesi Apostolos potius, quàm alios quoslibet criminis ψευδομαρτυρίας argui vero consentaneum est Postremo exempla mihi nunc quidem non occurrunt , quibus certo evinci. queat verba & phrasin Apostolicam ultro admittere hanc interpretationem

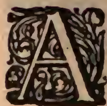
nem; nimirum *τί ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν*, nihil aliud eſſe quam quoſdam Chriſtianorum olim Baptiſmum recepiſſe, commotos ſcilicet exemplo iſtorum martyrum, qui hanc veritatem proprio ſanguine obſignaverant. Plura non addam; nec quicquam pro theſi mea, aut contra eam nunc allatura; ſiquidem ea vel hoc tantum nomine abunde mihi placet, quod egregiæ meditationi, atque adeo ſanctiſſimæ inter nos neceſſitudini contrahendæ anſam præbuerit. Vale Ultrajecti, cIɔ Iɔ c XL I.

Viro Clariſſimo,

ANDREÆ RIVETO

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

APologeticum tuum, Vir Reverende, dilectiſſimeque in Christo Pater, magna cum admiratione perlegi, vicitque expectationem noſtram, & moræ longioris tędium, ſimu-

mulatque ad nos pervenit, gratiâ ſuâ abunde penſavit. Quod autem me quoque inter cæteros amicos nobiliſſimi hujus certaminis non ſpectatricem modo, verum etiam judicem deligere volueris, agnoſco humanitatem erga me tuam. Scio equidem non mei eſſe fori de iis, quæ autoritate nituntur, ferre ſententiam; nihil tamen mihi arrogabo inſolentius, ſi te, in re minimè dubia, de adverſario non ignobili triumphare prædicavero. Quis enim non videt te ita pro veritate divina pugnaſſe, ut neque zelo majore quiſquam, neque doctrinâ, nec prudentiâ, nec ſucceſſu hanc cauſam agere potuerit? Magna certè fuit antea apud omnes D. Grotii tum ingenii, tum eruditionis exiſtimatio: nunc verò poſtquam cœpit tàm à ratione ſtudiiſque ſuis, ut antea credebatur, aliena moliri, atque adeo univerſam reformationem, ejuſque primarios Antiſtites acerbiſſimis dicteriis inceſſere, nemo non Grotium in Grotio deſiderat. Porrò autem quàm eſt ridiculum, quàm inauſpicatum, hominem, cui nec cum aliis, nec ſecum (quod tu egre-

egregiè oſtendiſti) convenit, id ſibi ſumere, ut minimè rogatus, nobis cum Pontificiis & poſſe convenire & debere, ὡς ἐκ τρίποδος (ut ajunt) pronunciet. De morbo D. Molinæi quæ per literas ſignificas, ejus generis ſunt, ut eorum cogitatione non poſſim non vehementer commoveri. Atqui vel imprimis hoc ſolatio utor ea remedia illi divinitus ſuppeditanti (preces inquam ardentiſſimas) quæ vel athletica valetudine potiora haberi debent. Spero tamen fore, ut Deus Opt. Max. mox lætiora largiatur, atque etiam conjugem tuam priſtinæ ſanitati reſtituat. Vale chariſſime Pater, cum omnibus tuis. XIII. Kalend. Febr. cIↃ IↃ C XLIII.

Viro Clariſſimo,

D. ANDREÆ RIVETO

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

O Inſtabilem Eccleſię Dei conditionem! Anne etiam in * * *, ubi

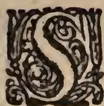
ubi aliquandiu, ut Daniel Propheta inter leones, ita in medio hoſtium tuta,& pene ſecura fuit, novas turbas & perſecutiones Reformatis imminere rumor eſt. Id non obſcure ex poſtremis tuis ad D. Voetium literis intelleximus. Hæ ut ut nos graviter afficiant, nihil nobis certe relinquitur, quam ut noſtris precibus Deo cauſam ſuam tuendam unanimiter commendemus: qui facile mala omnia à ſuis avertere, vel, ſi aliter ipſi viſum fuerit, etiam in bonum convertere poteſt. Quæ verò, præter commune iſtud piorum omnium officium, noſtram prudentiam, pietatem, fidem atque conſtantiam requirunt, non injuria multo majores curas in nos derivare videntur. Illud profecto in primis experiuntur fideles verbi miniſtri, qui cum purioris doctrinæ patrocinium ſuſcipiunt, virulentis ac venenatis malevolorum telis petuntur, quę ſi aut declinare aut retorquere conantur, affectibus potius ſuis, quàm veritati aut pietati litaſſe exiſtimantur. Hic tua nuper veritatis adverſus Grotium defenſio, licet omnibus numeris prudentiæ
ab-

absoluta, non potuit tamen effugere calumniam adversarii tui. Aleam nunc subit eandem *** quoniam nimis (ut putant) aperte *** convincit. At quæ obsecro, causa erat, cur ille hac in parte prevaricaretur? An propter honorem ordinis? Sed vel ideo maxime redargui debuit, quod plus etiam exemplo, quàm peccato nocuerit. Egregie hoc axioma Calvinus in libro suo de scandalis, ut probe nosti, explodit. Nec Spiritus S. carere nos voluit exemplo Apostoli qui S. Petro pede non recto incedenti, publice, seu coram omnibus in os restitit, imo quod magis miremur, divinis æternumque mansuris monumentis deliquium tanti Ecclesiæ luminis, velut nigro carbone notavit. Hæc quidem liberius in sinum tuum effudi, quia te nihil eorum quæ propius nos tangunt, celare possum. De rebus Sedanensibus prima occasione pluribus scribere constitui. Vale & salve una cum D. Conjuge tua Charissima. Raptim Ultrajecti. v. Non. April. cIↃ IↃ CXLIII.

Viro Clarissimo,

D. JOHAN. BEVEROVICIO
S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

I tardius respondeo ad superiores tuas literas, Vir Amplissime, quam pro expectatione fortasse tua, nolim ignores non minimam partem hujus culpæ residere vel in mora istius amici, cui tuas ad me perferendas tradidisti, vel in ἀυταρκεία potius tua, quæ, dum omnibus arridet, atque, te etiam autore, nusquam non tanquam in patrio solo habitare gestit, facile in itinere se detineri passa est. Mihi revera quam primum nacta sum eximium hoc opusculum, ita illecebrosum cum ob styli elegantioris venustatem, tum ob argumenti ipsius utilitatem visum est, ut non sustinuerim ab ejusdem lectione priusquam absolvissem, spiritum revocare. Valde in cæteris probavi eas rationes, quibus herbarum indigenarum usum imprimis vestri ordinis hominibus

bus probare contendis. Spero autem fore, ut tibi tam felix faustumque sit hoc consilium, quam illud ingenio tuo dignum, atque omnibus eruditæ novitatis studiosis amplexandum esse judico. Perge igitur ejusmodi scriptis orbem literarium magis ac magis illustrare; ejusdemque generis plura arcana ad artem medicam recte instituendam necessaria, ex umbra in solem (quod dicitur) educere. Quod autem nostras literulas longe supra eorum meritum laudibus extollis, adeoque primas te inter præclara magnorum virorum monumenta illis decrevisse scribis, incredibile est quantopere hac in re à te dissentiam. Tantum enim abest ut lucubratiunculis meis id honoris tribuam, ut iisdem vix ullam publicæ lucis usuram concederem, nisi plus aliquoties amicorum efflagitationibus, quam meo judicio obsequendum esse putarem. Video quam prolixè te primo vere una cum lectissima filiola tua ad nos excursurum promittas; sed vide ne meis quoque vestigiis inhæreas, &, dum satis salse morem nostrum rides, simi-

ſimiliter moram interponendo poſtea ejuſdem culpæ inſimulari queas. Vale ſummum Medicorum decus, & ſalutem à me tuis omnibus nunciare ne graveris... Aprilis cIↄ Iↄcxliii.

Viro Clariſſimo,

D. ADOLFO VORSTIO

S. D.

ANNA MARIA
à SCHURMAN.

FIrmiori fundamento, Vir humaniſſime, noſtra nititur amicitia, quàm ut levioris ſuſpicionis aura tentari, nedum commoveri poſſit. At ſi cauſa noſtra ad ſeverioris juſtitiæ tribunal peroranda foret, vereor, ne ego potius ingratitudinis, quàm tu inhumanitatis, rea peragi poſſem. Scio equidem quam ſis capitalis hujus vitii hoſtis: & profecto eſſem ab omnibus Gratiis aliena niſi jamdudum iſtius rei memoriam plane ex animo deleviſſem. Te verò, ut priſtinam tuam erga nos benevolentiam ſartam tectam conſervare

vare velis, etiam atque etiam rogo. Vale & ſalve una cum Domina Conjuge liberiſque tuis lectiſſimis. Ultrajecti prid. Non. Majas cIɔ Iɔ CXLIV.

Viro Clariſſimo,

D. ADOLFO VORSTIO

S. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

Video, Vir Clariſſime, cum ex tua, tum ex Reverendi illius viri epiſtola, quantum apud illum valeas dicendi facultate, qua mihi tam inſignem ejus erga me benevolentiam conciliaſti: ſed, quia hanc minime promerita ſum, te plurimum hic indulſiſſe humanitatis tuæ genio, & quicquid nobis deeſt, gratia ſuppleviſſe facile conjicio. Agitur itaque de tua fide, quam ut illi Atticam fuiſſe probes, Attica, id eſt tua eloquentia omnino opus eſt, quò & ego illi Attico ſtylo ſcripſiſſe videar. Ego verò, tametſi nihil tam illuſtris fidei orthodoxæ Antiſtitis expectatione

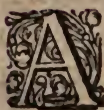
tione dignum proferre possum: habeo tamen satis, quod qualicunque modo hisce literulis testata sum, quantopere heroicas ejus virtutes venerer ac colam. Plura non addam, ne immemor videar promissionis tuæ, quæ mihi spem fecit te nobis brevi tui videndi una cum charissima familia copiam facturum. Vale, Virorum humanissime, & te simulque D. Conjugem, liberosque lectissimos, & fratris & meo nomine salvere jubeo. Ultrajecti XIII. Kal. Majas cIↄ Iↄ c XLV.

Viro Clarissimo,

D. PETRO GASSENDO

S. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

A Deo gratiose me nuper humanissimis tuis literis ad ipsius exemplar virtutis effinxisti, Vir Clarissime, ut non aliam æternæ mei memoriæ statuam decerni postularem, siquidem hic gratiæ ac veritati per omnia

mnia bene conveniret: verum quando
te, cętera acerrimum veritatis vindi-
cem, vel famæ blandientis aura, vel ni-
mio quodam in nos ſtudio eò abdu-
ctum intelligo, ut in meis laudibus cu-
mulandis animi potius tui candorem,
quàm meam effigiem expreſſeris, non
leviter in genium τῆς σῆς φιλαληθείας
peccarem, niſi te hoc qualicunque er-
rore quamprimum liberarem. Video
te noſtram de politioribus virginum
ſtudiis diſſertatiunculam tam benevole
excepiſſe, ut inde non parum tuæ de
me exiſtimationi acceſſerit. Atqui,
quid obſecro in hoc ſcripto magnope-
re prædicandum, præterquam quod
cauſam liberalem, &, meo quidem cal-
culo, æquiſſimam, quantum per mo-
deſtiam licuit, acriter agere conata
ſum? Illuſtre verò tui in veram ſapien-
tiam amoris argumentum eſt, quod e-
tiam in noſtro ſexu qualemcunque ejus
ſcintillulam adeo non contemnas, ut
eam vel inſigni tuo favore fovere, atque
inflammare non dubites. Quare tamet-
ſi variis de cauſis nihil literarum ad ex-
traneos dare jam ante in animum indu-
xerim;

xerim : tamen, quia merito te virtus tua, ſummaque benefacta in univerſum orbem literarum collata, de horum numero eximunt, omnes mihi Gratias iratas haberem, ſi non aliquo ſaltem monumento teſtarer, quantopere mihi gratuler, quod vitæ meæ inſtitutum ſuffragio tuo comprobare dignatus ſis. Paucis equidem (quando τό πολλοῖς ἀρέσκειν, τοῖς σοφοῖς ἀπαρέσκειν ἐστὶ) boniſque placere cupio, tibi vero imprimis, quem ego tot armis ac copiis inſtructum video, ut, quemadmodum nuper antiquæ philoſophiæ decus ſuum egregie aſſeruiſti : ita, ſi opus ſit, communem bonarum artium ſive literarum cauſam contra profeſſos ejus hoſtes, aut certe fœminei nominis contemptores tutari facile poſſis. Vale. Ultrajecti XII. Kalend. Jan: cIↄ Iↄ c XLIV.

Viro

Viro Clarissimo,

D. ANDREÆ RIVETO

S. P. D.

ANNA MARIA

à SCHURMAN.

VLtro meipsam neglecti officii ream perago, Vir Reverende, charissimeque in Christo Pater, quotiescunque in memoriam revoco te literulas nostras, quantumvis rerum inanes, non modo non dedignari, verum etiam, quę tua est in nos indulgentia, non raro de earum raritate mecum expostulare. Cæteroquin, cum nihil est quod tua cognitione dignum arbitrer, nescio quis metus in causâ sit, quo minus ausim curas tuas graviores interpellare. Neque enim satis mihi perspectum est, qua ratione familiaritatem in scribendo nimiam, & reverentiam, quam tibi jure debeo inter se conciliare possim. Facile itaque à te impetrabo, ut, quidquid hîc admissum est, in benigniorem partem accipias. Quæ de statu *** nuncias, uti consilia

auxiliaque humana exuperant, ita in cogitationem venerationemque divinæ Clementiæ nos adducere, imo rapere merito debent. Utinam harum rerum occasione reliquæ ** Ecclesiæ singularis illius gratiæ, quam Deus tantum suis impertit, serio reminiscerentur; neque eam ulla machinatione Sathanę, qui salutarem hujus doctrinæ lucem non sustinet, obscurari paterentur. In magna expectatione sumus Operum Philosophicorum Cl. D. Molinæi, cujus virtus, post tot calamitates, Solis instar nebulam perrumpentis, clarius effulgescit. Quod autem ea nomine sororis meę (quemadmodum innuis) se mihi sistent, id honoris tametsi minime promerita sum: tamen fieri nequit, quin mihi omnia, quæ ab ejus mente manuque proficiscentur, futura sint gratissima. Deus Opt. Max. te in summum decus ac præsidium Ecclesiæ suæ diu servet. Materteræ ac frater meus te una cum D. Conjuge tua amicissima, quam officiosissime salutant. XV. Kal. Jan. cIↄ Iↄ C XL IV.

Viro

Viro Clarissimo,

D. SIMONDS D'EWES

S. P. D.

ANNA MARIA

à SCHURMAN.

Literas tuas, Vir Illustris, & nivei candoris genium, & politioris humanitatis auram spirantes hilari, ut par erat, fronte jampridem accepi. Nec profectò commisissem ut tam diu responsum nostrum desiderare potuisses, nisi, non unâ de causa, jam ante constituissem perrarò indigenis scribere, exteris verò rarissimè. Attamen, cum nuper ex Nobilissimo spectatæque fidei viro D. Stricklandio intellexissem, quantum tu dignitate omnigenâque eruditionis laude excelleres, virginalis verecundia (cui alioqui haut postremas concedere solemus) tuis virtutibus ὁμιλητικαῖς tanquam κρατίσταις cedere non erubescit. Harum itaque in cogitatione defixa, calamum avidè arripui, quo cultum illis & honorem, quem suo quasi jure postulant, per literas defer-

rem. Huc quoque non leviter me impulit æquissima tua de nostro sexu sententia, quam utinam ego tam facilè meo exemplo (ut tu quidem nimis benignè judicas) quàm rationibus comprobare possem. Quod autem scribis eruditissimam Matronam D. Bathsuam Meckinsiam tam magnifice prædicasse meam in sublimioribus studiis industriam, atque adeo te incredibili accensum fuisse nos alloquendi desiderio, id totum cum immeritæ ejus erga me benevolentiæ, tum & tuæ in assentiendo facilitati ferimus acceptum. Eam quippè literarum gloriam mihi attribuis, quam si ultrò admitterem, in veritatis ac modestiæ leges graviter peccarem. Veruntamen non ibo inficias me rebus optimis juxta ac maximis, licet captum meum aliquando superent, magnopere delectari. Quare cave existimes me Reipublicæ vestræ concussione parum affici, pro cujus salute preces nostræ militare non desinunt. Rem igitur mihi feceris longè gratissimam si quicquid deinceps ab Amplissimo sanctissimoque vestro ordine & in togâ & in sago

præ-

præclarius gestum fuerit, nobiscum ejusdem causæ consortibus (prout ultrò polliceri dignatus es) communicare non graveris. Vale Musarum antistes incomparabilis, una cum D. Conjuge tua generosissima, cui ut meis verbis salutem plurimam nunciare velis submissè rogo. Ultrajecti prid. Kal. Novemb. cIↄ Iↄ c XLV.

Viro Clarissimo,

D. FRIDERICO SPANHEMIO

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

LIteras tuas accepi, Vir Reverende, sed, quem mihi de meliore nota commendaveras, verbi divini Ministrum nondum videre contigit. De nugarum mearum editione, quam etiamnum adeo suades, tametsi nihil certi hucusque constituerim: tamen, quia sic tibi visum est, non sustineo consiliis tuis à tam niveo & amico pectore profectis obsistere diutius.

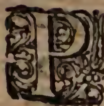
Quoniam verò non exigua pars eſt literarum, quæ nihil præter inanias verborum habent, potiores, quoad fieri poterit, ſeligendas, & ad te tranſmittendas curabo. Tu autem plectes, formabis, reformabis prout tibi collibitum fuerit. Idem tibi jus eſto in hanc, quam ad N. mitto, epiſtolam, & ſiquid ſit, quod ſuſpiceris eum jure poſſe offendere, ſpongia deleas, & deinde obſignatam ipſi reddere ne graveris, rogo. Vale, Vir amiciſſime, & te una cum Domina Conjuge tua ſuaviſſima quotquot ſumus quam officioſiſſimè ſalvere jubemus. Ultrajecti IX. Kalend. Jan cIɔ Iɔ CXLVI.

Viro Clariſſimo,

D. LAMBERTO GORIS

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

Erjucundæ mihi fuerunt literæ tuæ, Vir Ampliſſime, ex quibus inſignem tuam erga nos benevo-

volentiam facile perſpexi. Huic enim debeo, quod mei tam diuturnam tamque ſingularem, quam ego ſane à meis meritis ſperare minime potuiſſem, retinueris memoriam. Utique ab omnibus Themidis veſtrę ſacris aliena forem, ſi doctrinæ ac virtutum laudes, (quas tu quidem mihi tribuis, verùm conſcientia mea non agnoſcit) meo quaſi jure vel poſtularem, vel admitterem. Quid enim aliud juſtitia, quàm (ut Philoſophi verbis utar) ἀρετὴ ψυχῆς διανεμητικὴ τὸν κατ' ἀξίαν? Quod autem Vir Reverendus D. Smith pro inſigni ſuo in nos affectu, tàm præclara tibi de meis ſtudiis non ſolum confirmavit, ſed etiam perſuaſit, non adeo miramur; ſiquidem te facile adducere paſſus es, ut crederes non eſſe illud literarum faſtigium inacceſſum alienæ virtuti, quo tè tua jam pridem feliciter evexit. Quantum vero tu in hoc genere excellas; ſatis oſtendit tua, quam ad me nuper miſiſti, doctiſſima Commentatio: quo nomine cum ob animi tui in nos propenſitatem, tum ob ipſius muneris præſtantiam me tibi plurimum devinctam

esse profiteor. Vale vir humanissime; & amicissimam D. Conjugi tuæ salutem ex me annuncies, rogo. Ultrajecti. v. Kal. Febr. cIↃ IↃ c XLVI.

Viro Nobilissimo,

D. SIMONDS D'EWES

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

REdditæ mihi sunt literæ tuę, Vir humanissime, ex quibus, quantopere Musarum gratiam gloriamque depereas, facile perspexi. Id verò maxime testaris, generis splendorem fumosasque imagines non satis familiæ tuæ ornamento fore ratus, nisi & D. Conjugi tuæ filiabusque generosissimis literarum decus accederet. Macte igitur tam præclaro consilio, & quemadmodum vulgi vocem morisque recepti tyrannidem contemnere cœpisti, ita, si tam feliciter auspicatis insistere perrexeris, & de invidia facile triumphabis, & illustria ac domestica eru-

eruditæ virtutis exempla ſexui noſtro ad imitandum propones. Vale Nobiliſſime Muſarum Patrone, atque illuſtri familiæ tuæ ſalutem ex me officioſiſſimam annunciare ne graveris. Ultrajecti v. Kal. April. cIↄ Iↄ c xlvi.

Viro Clariſſimo,

D. LUFFRIDO OSTERWICK

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

NOn raro ſolet mihi accidere, Vir Ampliſſime, ut ſexus atque ordinis noſtri ſubnixa immunitatibus, parcius reddam id genus officii quod amicorum litteris debetur: verum cum tam eximia ſit tua erga nos humanitas, ut vix inſignem ruſticitatis notam effugerem, niſi eidem aliqua ex parte reſpondere conarer, committere nolui, ut meas, quas avide expectas, literulas deſiderares diutius. Quod autem ex ſermonibus meis, cum nos ſuperiori æſtate inviſeres, non mediocrem

voluptatem te cepiſſe ſcribis, ejuſque veſtigia animo etiam memori proſequeris, id benevolentiæ jure tribuo. Ex eo enim fonte promanant tot illuſtrium præconiorum tuorum rivuli, quibus nomen meum, non dicam aſpergis, ſed quam largiſſime perfundis. Nec aliunde proficiſcitur tuum, haud vulgare Muſas noſtras promovendi ſtudium, cujus ἀναμφισβήτητον τεκμήριον munus ſane egregium extare voluiſti. Et ut ad ſummam beneficentiam nihil reliquum faceres, omnia inſuper nobis polliceri non dedignaris. Utinam mihi eſſet in promptu eam referre gratiam, quam me tibi ſemper habituram profiteor. Tragœdia illa, quæ hominem, cujus in tuis literis meminiſti, in ſuas partes pertraxit, atque etiam nunc miſere irretitum detinet, nondum ſuam καταστροφὴν abſolviſſe videtur; eo tamen nunc loco eſt, ut ab ea ſatis tuta ſit innocentia, nec poſſit niſi ipſis autoribus ſuis afferre detrimentum. Vale Vir Præſtantiſſime, tibi, D. conjugi tuæ Matronæ lectiſſimę de felice partu, mihique cognomine magnopere gratulor, ſimulque

que ſalutem ipſi amiciſſime remitto. Ultrajecti cIↄ Iↄ c XLVI. Id. Aug.

Viro Clariſſimo,

D. LUFFRIDO AB OSTERWICK

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN,

VAriæ occupatiunculæ, Vir Ampliſſime, quibus paſſim detineri ſoleo, cauſæ fuêre, cur tardius binis tuis literis humaniſſimis reſpondeam. Librum N. N. una accepi, quem ut ego primum luſtravi, ejus commatis eſſe duxi, ut eo Muſæum tuum omnis generis autoribus inſtructiſſimum ſpoliari minime debuiſſet. Verum quando aliter tibi viſum eſt, eum etiam grato animo amplectar, lubenſque ad meorum numerum adſcribam. Quoniam verò ſummam inter meos Theologos orthodoxos concordiam tueri ſtudeo; æqui bonique conſules; ſi paradoxo huic capiti locum deſignem inter eos, qui propter remotum atque in-

ſo-

ſolens inventionis genus umbræ inſtar (ut in picturis fieri ſolet) ſolidioris veritatis pulchritudinem magis eminere antitheſi quadam faciunt. Etenim (ut ſententiam de hoc ſcripto meam, uti poſtulas, expromam) quæcunque Cabaliſtarum in morem, divina juxta atque humana ad Matheſeos, Grammaticæ ac Logicæ ſuæ regulas exigit, & mirabilia inde arcana eruere ſatagit, lectu non plane forent injucunda, ſiquidem fas eſſet (ut in proverbio eſt) de ſublimibus nugari. Jam vero hę artes qualemcunque etiam novitatis ſpeciem induant, jamdudum, ut optime noſti, ludibrium debent orbi Chriſtiano, omnibuſque recte philoſophantibus. Quod autem purioris doctrinæ ac vitæ homines, quos Puritanos vocant, ita nobis deſcribit, ut eos ne quidem in pariete depictos vidiſſe credideris, neſcio utrum ignorantiæ, an malitię potius tribuendum ſit: ſed te moror. Vale, Virorum optime, & ſalutem plurimam Dominæ Conjugi tuæ matronæ lectiſſimæ à me annuncies rogo Ultrajecti III. Non. Octob, cIↃ IↃ C XLVI.

Viro

Viro Clarissimo,

ANDREÆ RIVETO

S. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN,

POema Lugubre, cujus memineras in postremis tuis ad me literis, tardius, uti video, quam opinabare, mihi redditum est. Quod autem judicium meum requiris in re, quasi levato, ut dicitur, velo, jampridem judicata, longius certe ab hac provincia me removerem, nisi animum mentemque nostram (ut cum Medicis loquar) in consensum traheret ἡ συμπάθεια hallucinantis amoris erga me tui. Ego revera sive materiæ gravitatem, sive venæ affluentiam, sive tractandi modum ad pietatem plane compositum, sive genuinos vestri Idiomatis lepores, quibus matronale decus orationi conciliari solet, accuratius perpendo, id satis mihi perspexisse videor, haut facile ipsos Poëtas laureatos, quos hodie Gallia vestra tantopere admiratur,

tur, parem gloriam in ſimili argumento relaturos. Sic extra omne obſequium pronuncio, tametſi gratiam ac favorem illius Principiſſæ me non mediocriter captare libere profiteor. *** heroicam in Religione conſtantiam nunquam pro merito ſatis prædicari poſſe juxta mecum nemo non fateri debet; eoque magis, quod hanc virtutem in ſexu noſtro rarius eminere contendunt morum Magiſtri. Proinde non dubito quin tam illuſtre exemplum viris etiam Principibus, quorum non pauci ſub eodem cœlo nati à veritate defecêre, vires animumque ſit additurum. D. Molinæam ad nos adſpirare gaudeo, ac mirum eſt, quantopere in commune hoc votum conſpiremus utrinque. Porro quid Medicus ille in perſanando parente Cl. D. Molinæo præſtiturus ſit, magnopere ſcire deſidero. Spem omnem pene exuperant ea, quæ de reſtauranda Academia Sedanenſi memoras; deque benevolentia *** erga D. Affinem tuum, atque Eccleſiam Reformatam. Quæ, ſi modo ſine ſchemate politico peragantur, aurea nobis ſecula

in ferreo hoc ſeculo promittere videntur. Vale, Chariſſime in Chriſto Pater. Te tuamque Conjugem amiciſſimam in longæva ac viridi ſenecta diu nobis ſervet ſummus rerum Arbiter & tandem ſero vos reddat Olympo, Matertere ac Frater meus juxta mecum vos quàm officioſiſſime ſalutant.

Viro Clariſſimo,

JACOBO CRUCIO

S. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

QUamvis vitam in ſolitudine tranquillam, inque otio umbratili ſubobſcuram degere, jam pridem in animum induxerim, atque etiamnum ſeriò mediter; Vir ornatiſſime, vel quod peculiari quodam genii ductu eò propendeat animus, vel quod aliter non ferat ſtudiorum meorum ratio: tamen ab omni humanitate aliena forem, ſi odio lucis in quam me pertrahere voluiſti, ad amiciſſimas tuas litteras

ras, respondendi vices longius protraherem. De facie quidem mihi ignotus es hactenus : verum ab ea parte, qua maximè censeri debes, jam antè apud nos quoque fama, ac scriptis tuis inclarescere cœpisti : Adhęc S. S. Theologiæ Professor Voetius, vir fide omnium dignissimus, te mihi tuis coloribus talem depinxit, ut non solum cum amico apprimè erudito, verum etiam pietatis cultore eximio, per hasce litteras agere liberius non dubitaverim. At quotiescunque ad tuas oculos converto, unde potissimum telam hanc orsura sim, nescio : adeò me laudibus, encomiisque tuis obruisti, ut iis amoliendis, quantum ad modestiæ meæ partes tuendas satis sit, neutiquam mihi videar sufficere. Nullum sane virginalis verecundię sensum retinerem, præsertim cum satis superque conscia mihi sim meæ supellectilis, si tam magnifica præconia, ac invidendas voces, detecta ut ajunt fronte, admitterem. Grandior est uti video orationis tuæ character, quàm ut coarctari se patiatur intra mediocritatis nostræ angustias. Quod de Phy-

Phydia ſtatuario Græcorum celeberrimo, memoriæ proditum eſt: eum ſcilicet Divis, quàm hominibus effigiandis fuiſſe aptiorem, hoc in te quoque quàm optime quadrare, non immeritò dixerim. Et quemadmodum ille Palladem, non ad vivum, prout fides ejus, reique veritas exegiſſet, ſed ex mirabilis artis ſuæ præſcripto effinxerat, omnium pulcherrimam: ſic tu nobis ingenium potius tuum, quàm meam effigiem expreſſiſſe videris: in hoc uno tamen diſſimillimi, quod ille pernicioſo errore imponeret aliis, tibi autem impoſitum ſit aliorum errore, nempe amicorum rumuſculis. Ne vero oleum, & operam te perdidiſſe exiſtimes, non committam ut ignores, quàm acres ſubjeceris animo meo ſtimulos, quamque præclarum mihi exhibueris typum, ſive exemplar, ad quod deinceps me, meaque ſtudia componere valde cupio. Porrò incredibile eſt, quàm volupe mihi fuerit ex te intelligere, quanti pietatem facias, quanti modeſtiam. Equidem præſtantiora noſtri ſexus ornamenta nulla agnoſco, quæ ubi non ad-

ſunt, ſcenæ & ambitioni inſervit, quidquid ſapientiæ nomine venit. Hæ enim virtutes noſtri officii cum primis eſſe docent, quantum ſcimus in omni vita profiteri, quantum verò neſcimus, ſubmiſſo animi ſenſu agnoſcere. Et quanquam non inficior nos divinæ clementiæ munere, longè felicius in hoc Chriſtianæ Philoſophiæ ſtudio verſari, quàm ulli ethnicorum, natura duce, contigit, tamen eam quam mihi præ tot, tamque illuſtribus nominibus palmam tribuis, verecundè amolior. Nimis profecto rebus meis confiderem, ſi ad famæ immortalitatem, quam illis præclara ſua molimina peperêre, aſpirare auderem. Porro quid hoc ſeculo videri poſſit mirabilius, quàm quod in tanta mundi caligine, ejuſmodi fœminæ exſtiterint, quæ tam paucis mediis inſtructæ, tamque tenuibus provocatæ præmiis, ad politiores litteras, honeſtaque ſtudia mentem erexerint. Nec tantum ſcientiarum, artiumque liberalium gloria, ſed & animi magnitudine, ac modeſtia, affectuum moderatione ſingulari, ſummaque in rebus agendis pru-

prudentia, excelluêre: adeò, ut eas hodie Orbi Christiano non exiguam & ruboris, & æmulationis materiem reliquisse, nemò dubitare queat. Ita nimirum DEO nostro visum est, domesticos suos sæpius confundere, alienigenis virtutibus, & quasi è tenebris lucem quæ nos tenebrarum arguat in medio clarissimæ lucis, educere. Quod autem vitæ meæ institutum, cujus olim auctore, ac directore τῷ ἐν μακαρίταις Patre meo, fundamenta jecimus, suffragio tuo comprobare dignatus sis, est quod magnopere mihi gratuler, vel ideo maximè, quia hoc velut tibicine, meas rationes, quibus & nostro sexui, ad sacra hæc tractanda aditum patere statuimus, adversus quorundam sinistras opiniones stabiliri arbitror. Cæterum consolationem, quam tibi, quo meo dolori super Charissimæ meæ parentis obitu concepto, medicinam faceres, subjicere placuit, eò avidius sum amplexa, quod eam, & per omnia fere cœlestis veritatis auram spirare, & ab amico candido, ac veræ Religionis mysta proficisci sentiebam. Quocirca in-

gratiſſima ſim mortalium, niſi ejuſmodi officiis provocata, me tibi plurimum debere teſtificarer. Vale vir humaniſſime, & ne quid decedat tuæ erga nos propenſitati, & per favorem ut cœpiſti errare, & per errorem favere perge. Ultrajecti, III. Non. Januarias cIↄ Iↄ c XXXVIII.

Viro Clariſſimo,

D. JOHANNI SMITH

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

POſtremis tuis, Vir Reverende, nihil mihi accidere potuiſſet gratius, tum quia geminam ſpirabant antiquitatem, tum etiam quia affectum erga me tuum eximii muneris quodam veluti auctario teſtificabantur. Effeciſti ſanè obſervatione tua doctiſſima, ut nemo in poſterum dubitare poſſit amplius, quiſnam fuerit ille tantopere quondam decantatus, maximiſque viris quæſitus nummus ſerratus.

Nec

Nec parum luminis fœnerari Hiſtoriæ videmus à tam ſolida atque perſpicua inſcriptionum explicatione. Utinam Deus Opt. Max. ita prçclaris ejuſmodi tuis faveret lucubrationibus, ut brevi fruerentur publicæ lucis uſura. Nuper meam in ære cælavi effigiem cujus exemplum una cum libello recenter edito ad te mitto: quod ut boni conſulas vehementer rogo. Vale & ſalve, Vir ornatiſſime, cum tuis Chariſſimis omnibus. Ultrajecti VI. Idus Maji cIɔ Iɔ CXLI.

Viro Clariſſimo,

D. JOHANNI SMITH

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

MAjora ſunt, Vir Reverende, tua in me nuper collata beneficia, quàm ut verbis tantum gratias tibi agere aut velim, aut debeam. Enimverò, præterquam quod ταμιεῖδιον meum inſigni theſauro locupletaſti, et-

tiam mentis meę tenebras doctissimis tuis litteris, quibus orbem antiquum illustras, dispulisti. Quid est igitur quod ego remunerationis loco reponam? Nihil nunc quidem ad manum est præter versiculum, non æri, vel auro, sed vitro fragili insculptum. Levidense fateor munus: cui tamen gratiam facile apud te conciliabo, si id ipsum velut æviternæ amicitiæ nostrę tesseram accipere non dedignaberis. Quod autem spem nobis injiciis de Batavicis tuis propediem in lucem edendis, est quo vehementer lætemur. Valde equidem mihi optarem commodam ad vos excurrendi occasionem; ut aliquando instructissimum Thesauro - phylacium tuum coram lustrare queam: Verùm, quando nihil certi de re incerta polliceri possum, non mediocri voluptati fuerit qualemcunque ejus imaginem in scriptis tuis contemplari. Vale, Vir Clarissime, & à Fratre meo plurimum salve. Ultrajecti v. Non. Apr. cIↄ Iↄc XLIII.

In calice Crystallino non Adamantis cuspide, ut papilionis quod adjecit parer-

rergon, ſed novo & raro artificio elegantiſſimo latoque litterarum ductu hæc gemino orbe inſcripſit.

In operculo: Hilaris cupis eſſe ſodalis?

In ipſo calice: Pallada cum Baccho ſi benè jungis, eris.

Viro Clariſſimo,

D. JOHANNI SMITH

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

NIhil mihi, Vir Reverende, tua antiquitate viſum eſt antiquius. neque aliud munus, quod perinde nobis, tum novitate, tum raritate placuiſſet, mihi mittere potuiſſes. De referenda verò gratia quam tibi nunc habeam hoc nomine maximam, non multum fateor me laborare, quando nihil inter utrumque (ſi qua Tullii autoritas eſt) intereſſe putandum eſt. Quod tamen eo non affero, quo nomen (id enim ultrò profiteor) minuerem: ſed ut hac ratione gratiam tibi & ſemper ha-

bendo referre & viciſſim referendo habere poſſim. Sunt autem revera in hoc ſcripto (ut ad doctiſſimum tuum Commentarium revertar) non pauca quæ magnopere mihi tuos theſauros viſendi deſiderium auxiſſent, niſi jampridem perſpectum habuiſſem quam non vulgare aut humile oporteat eſſe quod Smithium noſtrum delectat; aut ſi quid forte per ſe tanti non ſit, nihil obſtare quo minus ab æſtimatione tua pretium ac ſplendorem mutari queat: cujus rei ſpecimen nuper dediſti in diſticho elegantiſſimo quo effigiei noſtræ & formam & gratiam quam ei ars mea negaverat, conciliare voluiſti. Vale. Ultrajecti, IV. Kal. Febr. cIↄ Iↄ c XLV.

Frater meus te peramanter ſalutat, idem & ego facio.

Viro Nobilissimo,

D. CONSTANTINO HUGENIO

S. P. D.

ANNA MARIA

à SCHURMAN.

NE putes, Vir Illustris, te serò misisse hoc munus perquam eximium; cum ejus generis sit, ut nunquam non gratissimum advenire potuerit. Desiderium quidem sui diuturniori morâ nobis non parum auxerat: verùm id tandem numeris harmonicis abundè explevit. Gratulor autem nobis inprimis quod genti nostræ quæ apud exteros penè ἄμυσος audire solebat, decus suum egregie asseruisti. Ego certè nihil non utilitatis hinc mihi polliceri ausim: quia hoc κειμήλιον amicâ manu vicinæ nostrę nobilissimæ nobis offerendum curasti; cujus ope auspiciisque facilior ad hæc sacra aditus patebit. Non equidem sic Stoæ faveo, ut non libenter fatear hâc Pathodiâ me summoperè commoveri: quod usu maximè cognovi, cum non ita pridem

unà cum Sirene noſtra mirabile quoddam ejus ſpecimen pręberes. Spero itaque fore ut eadem conciliatrice cum Polymnia aliquando redeam in gratiam, vel invitâ, quod dicitur, Minervâ. Quicquid ſit, tametſi noſtra Muſa D. Swaniæ numeris nondum ſatis bene conſonet, nimirum velut anſer olori: optimè tamen tum voce tum mente conſpiramus ad gratias tibi agendum quàm poſſumus maximas : illa quod præclarum hoc opus ejus nomini inſcribere, ego vero quod meum in codicem tuum referre volueris. Vale. Ultrajecti xv. Kal. Jan. cIↄ Iↄ c xlvii.

Viro Clariſſimo,

D. FRIDERICO SPANHEMIO

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

SI Oratorum ille maximus Tullius nunquam ad dicendum, ut refert Plutarchus, ſine metu acceſſit, non mirabere, Vir Reverende, quod

Quod ego ancipiti, ac cunctanti animo in publicum prodire patior id genus epistolarum quæ tametsi apud amicos tum ob sermonis privati familiaritatem, tum ob affectus ac cultus mei erga eosdem testificationem facile gratiam aliquam invenerunt : tamen aliis, qui hæc tanquam aliena intuebuntur, parum voluptatis fructusque allaturæ sunt. Non equidem ignoro quantum tu iisdem ponderis addere tuo calculo ac commendatione valeas: verum quia in tantâ ingeniorum animorumque discrepantia vix est, ut non in quorundam reprehensionem incurrant, id caveas rogo, ne plusculum indulgentię tuæ genio obsecutus, de censuræ gravitate nimium remittas. Plura non addam, quoniam Frater meus, qui hanc tibi traditurus est, de his coram. Vale & salve, Vir amicissime, & studiis meis, ut soles, fave. Ultrajecti v. Non. Maji, cIↃ IↃ C XLVII.

Viro

Viro Clarissimo,

D. ADOLFO VORSTIO

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN,

NOn leviter in humanitatis leges peccarem, Vir Clarissime, nisi me tibi plurimum debere profiterer, quod adeò benevolam recentemque nostri memoriam fovere pergis; cujus munus egregium, quod mihi non uno nomine fuit gratissimum, τεκμήριον esse voluisti. Accessit celebris illius Matronæ carmen minime inelegans; cui libenter ejusdem generis ἀντίδωρον reponerem: verum cum hoc frigus in præsentiarum & calamum & Musæ nostræ venam constringat, hanc saltem effigiem, quàm à me petiit; ipsi, si videtur, cum excusatiuncula tradendam curabis. Habes hic versiculos meos in laudem Nobilissimæ Dominæ Swaniæ ex tempore conscriptos, & quidem Leydæ non satis emendate typis excusos, me plane insciâ, ne dicam, invitâ: sed,

ſed, quia jacta eſt alea, remedium huic malo nullum invenio, niſi de novo recudantur una cum reliquis noſtris lucubratiunculis; quod D. Spanhemio ſignifices, ſimulque ſalutem à me amiciſſimam nuncies, etiam atque etiam rogo. Vale & ſalve à nobis omnibus cum Domina Conjuge tua Liberiſque lectiſſimis. Ultrajecti XIV. Kal. Febr. cIↃ IↃ CXLVIII.

Viro Nobiliſſimo,

D. CONSTANTINO HUYGENS

S. P. D.

ANNA MARIA

à SCHURMAN.

QUanquam ob eminentiam virtutum tuarum, ſive publici quod ſuſtines muneris dignitatem ab omnibus officia expectare jure debeas, Vir Ampliſſime, mavis tamen benefaciendo aliis, quam tibi debita accipiendo, magnus haberi. Atque ut tantum æs alienum conflandi author ego ſim, præſertim cum ſolvendo non ſim,

ſim, haud facile conceſſerim. Petieram quidem à Fratre meo, cum Hagam eſſet profecturus, ut te cum tua familia meis verbis quam ſtudioſiſſime ſalutaret: attamen non fuit animus te his ludicris, quæ otio gaudentes ſaltem curant, implicare; negotiis nimirum graviſſimis aſſiduo occupatum. In eo tamen quod cum artes omnes, tum & pingendi peritia te penes ſuum habeant domicilium; atque adeo à te quoque earum auxilia eſſe petenda, fratrem non utique fefellit opinio. Utcunque verò res accidit, non ignoro tibi totum deberi, quod, ſiquid in nobis requiri poterat, urbanitate tua ſuppleveris. Porrò laudes quas in me confers ὑπερβολάδlω, admittere, neque ex animi ſententia, neque ſatis verecundè poſſim. Nec tamen inficias ibo jucundum mihi fuiſſe laudari à viro, non tantum ſummè laudato, ſed & laudari ante alios digniſſimo. Quanti verò tua ſemper fecerim, quam nihil tritum aut vulgare ſonet quidquid à te proficiſcitur, non hic conabor referre: quippe virgini magis decorum eſſe duxerim, iſta ſilen-

do

do mirari, quam memorando aliis admirationem excitare. Denique carmen meum, populari, inquam, idiomate conſcriptum, quam multis nominibus tibi ſit obſtrictum, quod cenſorem tam benignum egeris, plus ſatis agnoſco, & licet in extenuationem culpæ, quod ſcilicet, invitis, ut ajunt, Gratiis fruſtra litarim, non pauca afferre queam, acquieſco tamen, quia tibi non diſplicuiſſe, ſatis amplum mihi theatrum eſt. Scimus enim quid hac in parte olim præſtiteris, quam longe ſupra vulgus poëtarum caput extuleris, velut

——altus Olympi
Vertex, qui ſpatio ventos nubeſque reliquit.

quocirca in ea, quam inter nos inſtituis, comparatione à te haud leviter diffido. Vale Virorum humaniſſime, & æthereo quemadmodum cœpiſti amore, ut proſequaris virtutum tuarum peramantem, valde exopto. Ultrajecti, cIↄ Iↄc xxxvi. Jul. 23.

No-

Nobilissimæ, & sine exemplo Virgini,

ANNÆ MARIÆ
à SCHURMAN.

ADOLFUS VORSTIUS ÆLII F.
εὖ πράττειν.

IAm biennium est, Domina, quod nec Vltrajectum viderim vestrum, nec te, maternæ mihi urbis sydus splendididissimum. Tum verò, quod mirandum multo est magis, nihil intereà loci utrinque datum litterarum, quo cœptæ pridem inter nos amicitiæ sacrosanctum illud fœdus firmaretur. Quid igitur? patiemurne eam sic intercidere? Μὴ γένοιτο, ὦ ζεῦ φίλιε. *Scribo proinde in præsens, & Deum principem, qui omnem hunc regit mundum, testor, nihil meo in te affectui, nihil tuarum venerationi virtutum, tam pertinaci silentio decessisse; quin augeri hæc indies potius ac crescere in nobis, tacitis simul augescente incrementis divini ingenii tui cultu profectuque. Quod uti credas, mitto ejus rei pignus certissimum, Orationem meam, quam in funere viri & amici summi, Petri Cunæi, hisce diebus recitavi. Susceperunt*

ceperam equidem id oneris non tam ulla eloquentiæ fiducia, quàm pietatis professione erga defunctum. Quamquam autem affectui plus debeant, quam arti, aut Rhetorum μυροθηκίοις, quæ diximus; usque eo tamen nonnullis meorum amicorum placuerunt, ut publici ea juris facienda esse existimarent. Dedi hoc quoque ipsum memoriæ hominis amicissimi; cui, ut vides, nostratium poëtarum nobilium chorus parentare mecum voluit. Vtinam & tu, poëtria non infelix, inter hosce comparuisses, atque ipso ostendisses opere, te non erectas modò noviter Academias, sed Academiarum etiam exstincta præclara lumina æternitati consecrare posse. Inhorrui nuper, cum te, Virginem delicatulam, & quam decent egregia atque polita omnia, severissima quæque studia, & spinosa insuper, tractare intellexi. Vtque, quod res est, dicam, obstupefecit me non vulgariter σύλλαβος ille, cum imagine tua insertus victuro poëmati Belgico viri maximi, nec citra verborum honorem mihi nominandi, Iacobi Catsii, quo varias atque inusitatas industriæ, doctrinæque tuæ dotes complexus is est. Deus bone! tene Virginem intactam, nul-

lum propemodum genus disciplinæ sinere intactum? ipsumque adeò scientiarum orbem invadere universum? Relinque, Domina, relinque, quæso, sexui nostro aliquid, & noli ingenio tuo, quanquam capacissimo, imperare nimium. Ἐπὶ πᾶσιν μέτρον ἄριστον. *Vtique litterarum quoque, sicut aliarum rerum omnium, quædam intemperantia est. Cum tamen ad bonam mentem, cui tu præ cæteris rebus studes omnibus, paucis opus habeamus litteris, & ex sapientia modum tenuisse, summæ sit sapientiæ: Sufflaminanda es, non inflammanda. Vide libertatem meam, vide sollicitudinem. Et hanc & illam velim habeas tanquam optimi candidissimique pectoris indices genuinos. Cogita non solos te præcones laudum tuarum admittere debere, verum honesta etiam & salutaria monentes amicos. Haga à te præfertur Lugduno, & nostram insalutatam præteris urbem, in qua tamen non minoris te fieri scio quàm alibi. Hoc me urit nonnunquam. Indulge aliquandò tui præsentiam nobis, & meam Catharinam, exemplum illud pudicitiæ modestiæque matronalis singulare, quæ mihi non libros, sed liberos hactenus quinque peperit suavissimos*

mos, coram cognoscere ne tibi sit grave. Mea tibi domus semper erit exposita, nec gratiorem hospitem ea exceperit unquam. Vale ac salve, nobilis doctaque Virgo, à me meaque ex animo, & novum hunc, qui præ foribus est, annum felici auspicio ingredere. Certè is qui jam expirat, non Reip. modò, verum & Acad. nostræ verè fatalis atque funestus fuit. Salveat à me præstantissimus quoque Frater tuus. Lugd. Bat. Anno CIƆ IƆ C XXXVIII. *pridie Natalis* τȣ̃ Θεανθρώπȣ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησȣ̃ Χριστȣ̃.

Viro Clarissimo,

D. ADOLFO VORSTIO

S. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

ITA est ut scribis, Vir Doctissime, satis diu nostra in scribendo cura studiumque cessavit. Nec tamen in eam opinionem adduxi amicitiæ tuæ fidem, ut illius integritati (quam nimis περιέργως præmunire studes)

des) quicquam deceſſiſſe arbitrer quippe, cum & ego in eadem culpa ſim, judicium facile ex animo meo de tuo facere poſſum. Lubens vidi orationem tuam, qua viro incomparabili parentare voluiſti; nec vidi tantum, ſed & magnopere probavi: tum vero maxime quod nectare pietatis Chriſtianę Lectorem nuſquam non perfundat; nec tamen ideò, vel minimum, à Romanæ eloquentiæ puritate recedat. Alios paſſim videas, dum in ſimili verſantur argumento, nulla re magis applauſum coronæ affectare, quam ſi Gentilium querelis, votis, precibuſque (quia ſcilicet hæc apicem omnis leporis atque elegantiæ conſtituunt) auditorum aures obtundant. Omnes (ni fallor) fatebuntur ſe Ethicorum ſacra deteſtari: & nihilominus non vident hiſtrionicum eſſe potius, quam genuinum ornatum, qui perſonæ, cui adaptatur, minime convenit. Ad noſtra ſtudia quod attinet, non adſpirant ad tam ſublime eruditionis faſtigium, ut veſtri ſexus invidiolam promeruiſſe videri queant. Ut rapidum flumen

tra-

trajecturi, etiamsi altiorem cursum primo teneant, longe tamen infra scopum, quem sibi ante proposuerant, appellunt: ita in hoc sapientię stadio ad τέλειον τέλος contendere quidem licet omnibus, pervenire autem contingit paucissimis, quos, scilicet, ut Poëtæ verbis utar,

——æquus amavit
Iuppiter, aut ardens evexit ad æthera
virtus.

Omitto nunç quod nos inprimis, si vestræ sortis εὐδαιμονίαν hac in parte respiciamus, & ingenii viribus, & subsidiorum adminiculis, ut plurimum, destituimur. Hospitium, quod nobis tam humaniter offers, non recuso: atque adeo me Athenas vestras, quas hactenus saltem, ὡς ἐν παρόδῳ, lustravimus, aliquando invisuram, per Dei gratiam, confido. Vale vir eximie una cum uxore tua liberisque lectissimis, & à nobis omnibus quamplurimum salvete. Ultrajecti. pridie Kalend. Mart. Anno salutis cIɔ Iɔ cxxxix.

Lettres Françoiſes, DE MADAMOISELLE DE SCHVRMAN.

A MONSIEUR

MONSIEUR DU MOULIN *Docteur en la S. Theologie &c. Miniſtre de la Parole de Dieu.*

ONSIEUR,

L'honneur que vous croyez eſtres fait à Madamoiſelle voſtre fille par noſtre chere & eſtroite alliance m'a eſté bien plus avantageux & profitable qu'à elle. Car de fait quel luſtre ou quel fruict pourroit-on tirer de la communion de tous mes biens, ou de l'entremiſe de mon devoir qui puiſſe contrepeſer la moindre de vos faveurs qu'elle m'a produite. De ſorte que pour un ſu-

ſuject de ſi peu de valeur il vous a pleu m'honorer de vos Lettres , & de m'en remercier avec tant de reſſentiment & de bien veuillance. Et de ſurplus il ſemble qu'en une action ſi libre & ſi gratuite vous ayez voulu prendre de la conſideration ſur le recit de mes loüanges: par le moyen deſquelles il a pleu à ma chere ſœur & à d'autres de mes bons amis , m'acquerir vos inclinations, & balancer l'inegalité de la partie. Or quand à moy , j'eſleveray pluſtoſt mes yeux à Dieu qui eſt le vray diſpenſateur & ſouſtien de amitiez fideles, que de m'arreſter aux faveurs de la renommée : de peur que la verité meſme puiſſe eſbranler ce fondement , & m'interrompre vos bonnes graces. Mais au contraire le tableau , par lequel j'ay l'honneur de vous cognoiſtre, n'eſt pas ſucceptible d'erreur, ny de deguiſement ; à ſçavoir la vive image de voſtre pure & divine Eloquence: à la loüange de laquelle tant y a que j'oſe toucher , bien que je croye n'avoir point d'eſprit aſſez pour l'admirer en ce rang de perfection, ou tout le Monde l'a placée

cée. Neantmoins il me faut advoüer; qu'estant esmeüe par l'object de vos eminentes Vertus, sans avoir égard à ma rudesse & incapacité, j'ay tousjours eu ceste ambition de me proposer vostre exemple. Et de fait, si je puis porter de l'envie à Madamoiselle vostre fille, c'est qu'en ce point, elle a sur moy cest avantage, qu'en une poursuitte si relevée la proximité du sang & l'ordre de la Nature la favorizent. En fin vous pouvez vous asseurer, que le double lien de l'amour que je luy porte, ne coura jamais danger d'estre rompu : puis que je ne l'ayme pas seulement pour l'amour d'elle, mais aussi pour l'amour d'un tel Pere. Et je vous supplie de croire, que je n'ay rien de plus cher au monde que la conservation de vostre Amitié : laquelle je tiens à plus grand honneur que toutes les faveurs de ce Monde ne me sçauroyent promettre. En fin je prieray nostre Dieu, qu'il luy plaise de se servir encor long temps de vostre bonne disposition au bien de son Eglise, & au contentement & felicité de vos

Amis,

Amis, & principalement de celle qui eſt & demeurera.

MONSIEUR

Voſtre Treſhumble, &c.

d'Utrecht le 20. de Mars 1635. A. M. de SCHURMAN.

A MADAME
LA
PRINCESSE
DE BOHEME.

MADAME,

Je ne puis exprimer l'excez de joye & de contentement que j'ay reçeu en liſant la lettre que Voſtre Alteſſe m'a fait la grace de m'eſcrire : Car outre l'invention, les pointes, & les periodes, qui pourroyent remplir l'oreille des plus ſçavans, ce m'a eſté un plaiſir merveilleux d'y conſiderer les amuſemens de voſtre genereux eſprit. Pour moy, je deſire extremement de me pouvoir rendre capable de tout ce qui agrée à Voſtre Alteſſe ; & bien que je ne

ne ſçaurois eſperer modeſtement de ſatisfaire pleinement à ſes commandemens, au moins je taſcheray de monſtrer la devotion & l'amour que je porte à ſon ſervice. Quand à ces auteurs qui nous ont dechiffré plus particulierement le genie & les characteres des grands perſonnages, on tient par un commun conſentement que Xenophon a fort bien deſcrit la vie de Cyrus, premier Monarque des Perſes; encore qu'il ſemble que quelquefois il ait donné plus à l'elegance & à la beauté de ſon ouvrage, qu'à la verité de ſon ſujet. Alexandre qui commença depuis la Monarchie des Grecs, eſt parfaitement bien depeint par Q. Curtius: mais il entrelaſſe communement dans ſon diſcours du feu, du fer, & des victoires ſanglantes. Pour s'eſtudier à la brieveté, je ne trouve rien de ſi commode que Plutarque, qui nous propoſe comme dans un parfait tableau les hommes illuſtres: y faiſant une grave & treſ-belle comparaiſon entre les Grecs, & les Romains. Suetonius nous a repreſenté au vif les 12 Empereurs Ro-

Romains, dont la vie (je parle de la plus grande partie) est si prodigieuse, que nostre esprit n'y peut faire aucune reflexion, que sur le party des vertus contraires. Il ne faut oublier, que Tacite s'amuse pareillement à nous descrire quelques uns des premiers; & pour se rendre cest auteur plus familier, on se peut servir du discours de Scipion Admiratus, qu'il a fait sur son Histoire en Italien. Si nous voudrions passer à l'utilité, qui nous en resulte & l'eplucher par le menu, nous trouverions qu'elle est quasi infinie, & notamment en ce que les exemples frappent plus vivement les sens & l'imagination, que les preceptes de la Philosophie. De surplus la cognoissance des choses passées, qui s'acquiert par ce moyen, est sans interest, & sans danger d'aucune perte, qui est presque inevitable à ceux, qui se laissent conduire par la seule experience. Nous y pouvons voir, comme dans un clair miroir, tous les siecles passez, & faire conjecture fort probablement de ceux qui sont à venir; & par consequent nous parviendrons à ceste perfection

ction de n'admirer rien comme nouveau ſur la terre, & dirons avec le plus ſage des Rois : *Ce qui a eſté, c'eſt ce qui ſera ; & ce qui a eſté fait, c'eſt ce qui ſe fera, & n'y a rien de noveau ſous le ſoleil.* Il eſt bien vray qu'il y a de la difficulté à deſcendre à une application particuliere ; principalement d'autant que l'antiquité a communement plus de rigueur & d'auſterité : mais l'eſſence des choſes demeure touſjours ; non obſtant que quelques formalitez & circonſtances ayent accouſtumé de changer ſouvent. Nous y pouvons facilement apporter la moderation requiſe, ſi nous cognoiſſons de plus pres le genie & l'humeur de leur ſiecle, & du noſtre. J. Lipſius a tracé de plus pres ceſte methode dans ſon livre intitulé les Admonitions & exemples politiques, monſtrant aux perſonnes publiques & aux particulieres, quel uſage on peut tirer des exemples antiques & modernes. Et de fait il me ſemble que ceux-cy ne cedent en rien à ceux là, ſi nous ne regardons pas tant à la force & l'eloquence des Hiſtoriens, qu'à la matiere. J'oſerois

rois opposer une seule Elisabeth en sa vie Reyne d'Angleterre, & une Jeanne Graye à toutes les illustres femmes de la Grece & de la Rome ancienne. On trouve des choses admirables en quelques siecles par de ça ; à sçavoir devant & apres ce changement fatal de la reformation du Christianisme: & la grandeur du sujet est fort naivement & fidelement exprimée par Guicciardin Italien, & depuis la troisieme periode par Sleidan, & par Auguste de Thou. La Physique est un peu serieuse, quand nous demeurons dans ses nues speculations : mais il y en a une partie (dont S. Augustin a escrit dans son 21 livre chap. 4. de la Cité de Dieu, Cardan, Wecker, & plusieurs autres) qu'on appelle Magie naturelle, qui est plus plaisante, puis qu'elle est conjointe avec la practique des œuvres admirables à l'œil, & neantmoins elle se contient parmy les bornes d'une loüable curiosité. Or l'Astrologie (je ne prens pas ce mot, comme on a accoustumé anciennement, pour l'Astronomie, qui est une science noble & tres-digne de nostre contemplation)

tion) va plus avant, & degenere ordinairement en ſuperſtition , pource qu'elle attribuë plus aux cauſes ſecondes que l'ordre & la proprieté de la nature ne leur ont permis. Car de dire que la volonté humaine , & les contingences dependent de la conſtitution du ciel, & de l'aſpect , ou conjonction des Planetes, c'eſt introduire au monde une neceſſité plus que Stoicienne. Les cauſes qui agiſſent librement & caſuellement, ne ſe laiſſent point determiner par des cauſes naturelles, c'eſt à dire, par l'influence des corps celeſtes : Mais à cauſe de leur excellence elles ſont immediatement ſubordinées à la premiere & ſouveraine. D'ailleurs c'eſt choſe non moins dangereuſe que vaine de vouloir predire les choſes futures contingentes , ce qui appartient proprement à la ſeule Divinité , comme nous voyons Eſaie chap. 46. v. 9. & 10. & n'eſt communicable aux creatures , ſi non par une revelation extraordinaire. Je n'euſſe pas oſé amuſer Voſtre Alteſſe ſi long temps, ſi Madamoiſelle de N. N. ne m'euſt aſſeuré , qu'elle auroit ceſte im-

importunité pour agreable. Quoy qu'il en ſoit, je deſire parfaitement de teſmoigner que je ſuis, & ſeray à jamais,

MADAME,

Voſtre treſ-humble & treſ-devote Servante

D'Utrecht, ce 7. de Septembre l'An 1639.

A. M. à SCHURMAN.

A MADAME

MADAME COUTEL.

ADAME,

Vous verrez dans ce petit tableaux que je vous envoye en recognoiſſançe de voſtre treſ-precieux preſent, que mon amitié, (laquelle il vous a pleu rechercher d'une bonté purement gratuite) vous eſt entierement acquiſe. Car je ne ſçaurois trouver, à mon advis, un gage plus ſignale pour vous en aſſeurer, qu'en vous faiſant offre de moy meſme. Il eſt vray que ce n'eſt qu'en peinture: mais je ſçay treſ-bien que voſtre eſprit ne s'amuſera pas tellement à conſiderer ce pourtrait, qu'il ne face pluſtoſt

ſtoſt reflexion ſur l'original meſme, qui le vous preſente. Certes il me faut advoüer, qu'il n'y a rien qui m'incite tant à me remettre en la bonne grace de ces arts, & gentiles curioſitez, que le deſir de vous imiter; tant s'en faut que je veüille m'attribüer ces loüanges hyperboliques, dont il vous a pleu m'honnorer par une courtoiſie trop exceſſive. Or ſi vous eſtes trompée en voſtre opinion en ce point, vous ne le ſerez pas au regard de la bonne affection, que j'ay de vous teſmoigner que je ſuis,

MADAME.

Voſtre treſ-humble & treſ-fidele Servante

A.M. DE SCHURMAN.

D'Utrecht ce 25. Decemb. 1639.

A MADAME

ANNE DE MERVEIL

Doüairiere de Proſting.

MADAME,

Je ne ſçay ſi je dois avoir plus de compaſſion de voſtre adverſité ou plus de

de joye de voſtre victoire. Car la lettre, qu'il vous a plû me faire l'honneur de m'eſcrire, m'aſſeure auſſi bien de l'une, que de l'autre. Il eſt vray que vous avez eu à ſurmonter des difficultez treſ-grandes, & que je vous ſouhaiterois une felicité plus pure & plus parfaite, ſi noſtre condition en pourroit eſtre ſuſceptible dans ce monde: mais d'autant que les maux de ceſte vie ſont la matiere des triomphes, qui nous attendent dans le ciel; & que Dieu veut faire eſclatter l'excellence des dons, qu'il a mis dans l'eſprit des fideles, par des preuves & exercices proportionnez à leurs forces; ce ſeroit mal prendre ſes meſures, que de mettre voſtre combat Chreſtien au rang des miſeres, ou des infortunes. Or vous me direz que j'ay des penſées trop abſtractes de vos ſenſibles ennuis, & que le plus ſage des Roys en a mieux connu les efforts, quand il dit, comme par exclamation, en ſes Proverbes : *L'eſprit abbatu qui le relevera*? Je vous concede, Madame, que je juge plus librement de vos afflictions, quand je les regarde

comme des choſes paſſées, qui ont bien eſté contraires, mais point ſuperieures à vos vertus ; & qui les ont pû combattre, ſans toutes-fois les pouvoir vaincre. Autrement je ſçay fort bien que la contemplation, & la joüiſſance des privileges celeſtes, que nous obtenons par la foy Chreſtienne , ne ſont pas touſjours ſi vives & ſi conſtantes , qu'elle puiſſent detourner tous les coups de nos adverſitez, ou en oſter le ſentiment. L'experience meſme nous apprend bien le contraire. Lors que l'Eſpoux de nos ames ſe tient derriere la muraille , & qu'il luy plaiſt de retenir pour quelque temps l'influence de ſes graces & conſolations divines.. Car à la verité, comme dit le Pſalmiſte Royal, *ſa gratuité eſt meilleure que la vie*. De la vient que la foy & la vertu des plus chers amis de Dieu, comme de David, Job, Jeremie & d'autres , ont eu quelque-fois des grandes eclypſes ; & que la violence de leurs tentations leur a fait jetter des plaintes approchantes de peu pres de celles des gens deſeſperez ; leſquelles ont eſté marquées par l'Ecritu-
re

re saincte à nostre commune consolation. De sorte que souvent nos victoires sont aussi sanglantes qu'elles sont trescertaines, & les couronnes du Paradis celeste ne sont données qu'à ceux qui auront combatu vaillament. Quant à ce que vous avez opinion que j'eusse pû contribuer quelque chose à la tranquillité de vostre esprit par ma presence; cela me donne sujet de me rejouir extremement, comme d'une preuve infallible de vostre affection. Or de ma part, je ne vous puis pas celer que l'ardeur, & la force du desir, que j'ay de vous pouvoir presenter un jour mon tres-humble service, me fait esperer, voire m'asseure par fois, que vous choisirez icy dans nostre Ville le lieu de vostre residence, à sçavoir apres vous estre desveloppée des inquietudes de vostre trop grand mesnage: Et ayant eu le bonheur de joüir quelque temps de la douce compagnie de Madame de N. N. vostre Fille, nous nous sommes entretenu bien sonvant de ces tres-agreables discours, desquels nous attendrons la confirmation de vos bonnes resolutions,

& de la providence Divine. A la protection de laquelle je vous recommande, demeurant à tout jamais

MADAME,

Vostre tres-humble & tres-affectionnée Servante.

Ce 13 d'Aoust 1642. A.M. DE SCHURMAN.

A LA PRINCESSE

ANNE DE ROHAN.

ADAMOISELLE,

J'ay esté d'avis cy devant que, pour estimer & reverer dignement vos tres-eminentes vertus, il les falloit plustost couvrir du voile d'un sacré silence, que de rabbattre de leur pris, par la bassesse de mon style : Mais apres que Mons. Rivet m'a communiqué la lettre, dont il vous a plû l'honnorer dernierement, il me faut advoüer, que vostre bonté, laquelle y reluit si clairement, a eu plus de force pour me faire mettre la main à la plume, que ces considerations respectueuses, pour la retenir plus long-temps.

temps. Car à vray dire, ce seroit ignorer ma felicité, & la valeur de vos bonnes graces ; de ne les prendre promptement, lors que vous estes aussi large à me les offrir, que je suis incapable de les meriter. Certes d'estre admise à la communication d'un si grand bien, c'est participer aux plus precieux thresors de la vertu mesme, laquelle n'a pas besoin de nous donner d'autres loix que celles, qui se forment sur vostre exemple. Je n'ay pas la presomption de vouloir faire un tableau de vos loüanges, mais je diray seulement que vous avez conjoint deux choses qui sont ordinairement incompatibles, c'est à sçavoir la grandeur de ce monde, & la sagesse Chrestienne. Or combien que le haut rang de vostre tres-illustre Maison ne me permette point de joindre mon ame avec la vostre, par une alliance d'amitié, laquelle requiert une egalité des parties : si est ce quelles se lient ensemble par un nœud plus ferme que celuy des societez politiques ; d'autant que tous mes vœux conspirent avec les vostres en l'amour de ceste qualité celeste, la-

quelle, comme dit, le plus ſage des Rois. טוֹבָה מִפְּנִינִים וְכָל-חֲפָצִים לֹא יִשְׁווּ בָהּ׃ Je ne nie pas que les progrez que j'ay faits en ceſte lice ne ſoyent bien petits: mais cela ne m'empeſchera point de me propoſer voſtre exemple, comme un Aſtre brillant parmy les tenebres de ce ſiecle corrompu, & de demeurer toute ma vie.

MADAMOISELLE,

Voſtre treſ-humble & treſ-devote Servante

A. M. DE SCHURMAN,

D'Utrecht ce 19, Aouſt 1643.

LETTRE

DE MADAMOISELLE ANNE DE ROHAN, *A MADAMOISELLE* DE SCHURMAN.

MADAMOISELLE,

Encore que la ſincere amitié, que me porte ce digne perſonnage Monſ. Rivet, me cauſe la faveur de vos lettres, je ne laiſſe pas de

de vous estre extremement obligée de m'en faire participante, & me glorifie de ce que je suis dans la memoire d'une Dame, dont la pieté, le sçavoir & le merite ont l'aprobation des plus vertueux. Mais ce qui trouble mon contentement en ce bon-heur, c'est que je me sens bien plus propre à vous admirer, que je ne suis utile à vous servir. D'autre part je croy qu'estant satisfaicte de vostre propre vertu, vous n'avez besoin de l'aßistance de personne. Ie ne vous offre donc rien & ne vous pouvant rien donner, je vous demande qu'il vous plaise de vous souvenir dans vostre chere patrie, que dans la France, il y a une personne de vostre sexe, & de vostre nom, qui vous honnore comme elle doibt, & vous souhaitte le bon-heur que vous meritez laquelle est

MADAMOISELLE,

Vostre bien humble & plus affectionnée à vous faire service

ANNE DE ROHAN

De Paris, le 20. de Septemb. 1643.

A LA PRINCESSE ANNE DE ROHAN.

ADAMOISELLE,

Ce seroit une grande presomption de vouloir attribuër à mon merite, & non pas à vostre pure bonté, qu'il vous a plû de recevoir si gracieusement les offres de mon tres-humble service, &, qui plus est, de les recompenser d'une lettre de vostre main, laquelle porte autant de marques de vos illustres faveurs qu'elle a de lignes, & de periodes. Que si Mons. Rivet m'a peint d'un pinçeau d'Appelles; & y a donné quelques beaux traits de son eloquence, il faut pardonner à l'affection d'un tel ami, lequel s'est servi, peut estre, de cest artifice, pour m'acquerir la vostre; d'autant qu'il n'y avoit pas d'apparence de pouvoir l'attirer par l'objet des choses vulgaires. Quoy qu'il en soit; puis que ny la loy de la prudence, ny celle de la sincerité ne me commandent de decouvrir une erreur, dont la cognoissan-

ce

ce ne ſçauroit accroiſtre le contentement de perſonne, mais bien diminuer le noſtre, je n'ay garde de me defigurer moy-meſme, afin que pour une verité non neceſſaire, je ne coure haſard de perdre vos bonnes graces. C'eſt là un treſor, dont je fais plus d'eſtat que des richeſſes de l'Orient & de l'Occident. Et ſi je me le puis conſerver, je ſeray riche & heureuſe meſme parmy les diſgraces de ce monde. A vray dire d'eſtimer & d'admirer vos divines qualitez pour l'amour d'elles meſmes, c'eſt un devoir, à qui la juſtice oblige generalement tous les hommes : Mais d'eſtre eſtimée d'une Princeſſe comme vous, c'eſt une prerogative, ou pluſtoſt une grace auſſi rare qu'elle eſt deſirée de tous ceux, qui ont accouſtumé d'aſpirer à des choſes relevées. Or encores que je regarde la France il y a long temps comme une des plus belles parties de l'univers : & comme mere & nourriſſe de la ſageſſe, & de la vertu : ſi eſt ce qu'à preſent je l'ayme & l'honnore plus particulierement, pource qu'elle poſſede la gloire de noſtre ſexe;

laquelle se communique si debonnairement à nos Provinces. Et s'il y a de la convenance entre les choses qui ont le mesme nom, (j'interprete ainsi vostre douce observation à mon avantage) & s'il m'est permis de chercher quelque secret dans les mots & les syllabes, à l'imitation des Cabalistes, comment pourray je me souvenir de moy mesme, sans faire reflexion sur mon Original, c'est à dire, Vostre tres-illustre personne, de qui je porte & le Nom & l'image, comme celle qui est veritablement,

MADAMOISELLE,

Vostre tres-humble tres-obeissante & fidele Servante

D'Utrecht ce 13 de Novemb. 1643.

A. M. à SCHURMAN.

A LA PRINCESSE
DE BOHEME.

MADAME,

Ce seroit ignorer la grandeur de Vostre Altesse, & la petitesse de ma condition que d'attribüer à mon merite plustost,

ſtoſt, qu'à voſtre pure grace, qu'il vous a plû m'honnorer dernierement d'une lettre de voſtre main, & de vous enquerir ſi gracieuſement, & de ma ſanté & de mes occupations. Or quant à ma diſpoſition, elle eſt (graces à Dieu) en un temperament aſſez bon & propre, pour recevoir l'honneur de vos commandemens : Mais les progrez de mes eſtudes ne ſont pas ſi notables, que j'en puiſſe rendre conte à mon avantage. Au moins je n'ay pas opinion, qu'ils puiſſent meriter les eſperances publiques, comme voſtre faveur me veut perſuader. Il eſt vray, que je fay grand eſtime des Docteurs Scholaſtiques, & que ſans doute ils me pourroyent fournir de belles occaſions pour exercer mon eſprit, ſi je n'en eſtois divertie le plus ſouvent par des exercices plus neceſſaires. Je ne veux point nier, qu'ils s'eſgarent quelques fois par des ſpeculations vaines, dangereuſes, voire blaſphemes ; ce qui les a fait encourir la cenſure de pluſieurs gens doctes de noſtre temps : neantmoins cela ne doit point prejudicier à la ſolidité, ny à l'excel-

cellence de leurs conceptions, qu'on a accouftumé d'admirer dans leurs ouvrages, lors qu'il eft queftion ou d'efclaircir les fecrets de Philofophie, ou de fouftenir les plus hauts poincts de la Religion Chreftienne contre les Sceptiques profanes, & Athées. A peine fçauroit on difcerner, s'ils ont efté plus ingenieux à forger des doutes, & des objections; ou plus adroits à les refoudre : s'ils ont efté plus hardis à entreprendre des matieres hautes & difficiles, ou plus heureux & capables de les demefler. De forte, qu'à mon jugement, ils ont fort bien conjoint enfemble ces deux qualitez rarement fociables la fubtilité & la realité. Et de fait ce n'eft pas merveille qu'ilz font parvenus à un fi haut degré de perfection, d'autant qu'ils n'ont point mefprifé la fucceffion de leurs predeceffeurs, ny la poffeffion de tous les fiecles paffez; & qu'il eft aisé, felon la regle des Philofophes, *aliorum inventis aliquid addere*. Ce leur a efté affez de gloire de fe laiffer conduire par ces deux grands aftres des fciences divines & humai-

maines S. Augustin & Aristote, lesquels on n'a jamis pû obscurcir, quelques broüillars & chaos d'erreurs qu'on ait tasché d'opposer à leur brillante lumiere. Pour n'amuser trop long temps vostre Altesse, je finiray apres que vous m'aurez permis de dire que je suis encores celle qui a esté & sera toute sa vie,

MADAME,

Vostre tres-humble & tres-obeissante & tres-fidele Servante

A. M. à SCHURMAN.

A Utrecht ce 26 de Jan. 1644.

A MONSIEUR

MONSIEUR SPANHEIM

Docteur & Professeur en la S. Theologie dans l'Academie de Leiden.

MONSEIUR,

Ce n'est pas merveille que les veritez qui procedent de vostre esprit sont utiles à tout le monde, puis que les erreurs mesmes de vostre imagination m'ont procuré un present si excellent & si reel que vos Memoires. Pardonnez moy, que j'appelle erreur

que

que vous croyez devoir faire la paix, ou il n'y a pas de partie offensée. Car de fait, j'aurois tres-mauvaise grace de vouloir vous obliger à me respondre promtement, & de m'offencer à cause de vostre silence, puis que vos heures sont si cheres, & si necessaires au public, que les particuliers n'y peuvent quasi rien pretendre, sans dispense, & privilege expres. Or si je n'ay pû recevoir vostre Princesse en la qualité d'Advocate, laquelle vous luy aviez donnée, je l'honnereray tousjours en celle de Maistresse; dont les actions Chrestiennes, que vostre style a consacrées à l'eternité serviront de loy & d'exemplaire aux miennes, autant que la mediocrité de ma condition m'en pourra rendre capable. Je passe aux tesmoignages qu'il vous a plû rendre à ma derniere Lettre, qui me sont autant de marques de vostre intime affection; Laquelle ne vous a point permis d'user de la rigueur de vostre jugement pour la traiter selon ses merites. Je veux croire que pour une personne de ma capacité il vous semble assez, d'avoir trou-

touvé en une matiere si haute & si difficile, une opinion qui ne chocque point le sens commun, ny les articles de la foy Chrestienne. De plus vostre Lettre touchant les Controverses des Eglises d'Angleterre, que Monsieur du Bois m'a presentée de vostre part, m'a donné grand contentement en la lisant, & ne me sera pas moins utile que necessaire dans un siecle si dereglé que le nostre. Car à mon jugement, vous avez mis la verité tellement à son avantage, que vous n'aurez plus rien à combattre que la passion aveugle & l'opiniatreté. Ce sont des vices qui font bien la guerre aux ****** comme on vous aura rapporté sans doute, & mon Frere vous en dira l'histoire plus particulierement. Je suis parfaitement, & demeureray toute ma vie.

MONSIEUR,

Vostre tres-humble, & tres-obligée Servante,

A.M. de SCHURMAN.

d'Utrecht le 10. d'Avril 1645.

A MON-

A MONSIEUR

MONSIEUR SPANHEIM

Docteur & Professeur en la S. Theologie dans l'Academie de Leiden.

MONSIEUR,

C'est vostre incomparable bonté & courtoisie, qu'il vous a plû me prevenir par vostre derniere lettre au devoir, que je vous eusse rendu il y a long temps, si les prieres, & les instances de quelques uns de nos parens ne m'eussent obligée de faire un petit voyage, par le quel le fil de mes pensées a esté interrompu jusqu'à present. Je ne veux pas nier que le poids & la difficulté de la matiere qu'il vous a plus me proposer ne m'ait empeschée d'y aller si promptement comme je l'eusse desiré: mais tant s'en fault que ces exercices me soyent desagreables, ou ennuieux, qu'au contraire, si j'en estois capable, je m'estimerois heureuse d'y pouvoir employer tout le reste de ma vie. Je tascheray donc au plustost qu'il me sera possible de vous communiquer mes me-

mes meditations ſur ce ſujeɛt ; & ſi mes raiſons ne pourront ſatisfaire à voſtre jugement, au moins je monſtreray la bonne volonté que j'ay de me conformer à vos deſirs. J'ay feuilletté tous mes papiers pour trouver la lettre de Monſieur Joliver ; mais ç'a eſté en vain, & d'autant qu'il ne me ſouvient pas de ce nom, j'ay opinion qu'elle ne m'a pas eſté rendüe. Quoy qu'il en ſoit, je me promets de ſa civilité, qu'il m'excuſera en ce point, puis que ma condition ne ſouffre point que j'eſtende trop les bornes de ma familiarité par le commerce des lettres, principalement apres que j'ay eſte abuſée en la perſonne de * * * * * * dont Monſieur Rivet, comme je croy, vous aura recité l'Hiſtoire, je finiray la preſente apres vous avoir remercie bien humblement de Voſtre treſ-cher, & treſ-agreable preſent, vous aſſeurant que je ſuis, & demeureray toute ma vie

MONSIEUR,

Voſtre treſ-humble, & treſ-affeɛtionée Servante,

A.M. de SCHURMAN.

Ce 29. de Juin 1645.

A MADAMOISELLE
DU MOULIN.

A TRES-CHERE SOEUR,

Puis que nous avons les meſmes intereſt de joye & de triſteſſe, nous avons eſté fort rejouis de voir en voſtre lettre les vrayes marques d'un viſage ſerain; & non ſeulement en poſture de rire, mais auſſi pour faire rire le chagrin meſme. Et de fait la gayeté de voſtre cœur ſe reveillant & eſclattant apres une grande eclypſe, ne peut produire en nous que des penſées plaiſantes & recreatives. En ſorte, que ſi vous me trouvez à preſent en une humeur plus gaye, & plus extravagante qu'à l'ordinaire, ſçachez que c'eſt vous qui m'y avez miſe. Vous me pardonnerez donc ſi je viens à vous divertir un peu de la ſerieuſe inſtruction de Monſ. voſtre Pere, & de la compagnie de la Philoſophie, à laquelle (comme j'apprens) vous avez donné ma place. Et quoy que pour m'oſter la jalouſie de ceſte rivale,

vale, vous taſchiez à me perſuader, que vous ne tenez rien de ſes bonnes graces que la mine & le ſemblant ; ſi eſt ce que je ne ſçaurois me perſuader, qu'elle ne vous ait fait de ſes careſſes. Que ſi vous eſtes reſolue de ne me reveler rien de ſes ſecrets & myſteres , j'ay opinion, qu'elle n'a voulu vous les communiquer que ſous le ſeau de ſilence, & d'une confeſſion ſecrete. Je ne veux pas nier pourtant, que vous n'ayez commun avec les plus ſages de meſler quelque petite folie parmy la ſageſſe, & notamment en ce point, que vous prenez plaiſir d'abuſer le monde , & de paroiſtre moindre que vous n'eſtes en effect. De plus quand je conſidere les avantages que vous me donnez , j'ay raiſon de croire que le pourtrait, que je vous ay envoyé dernierement, me flatte trop,& que l'Idée de l'original eſt preſque effacée de voſtre eſprit. De ſorte qu'il n'eſt pas merveille que voſtre Flaman (comme vous dites) vous eſt de peu pres eſchappé. Pour moy , je vois bien que mon François eſt deja preſt de s'embarquer , & de cercher ailleurs

meilleur entretien, que je ne luy sçaurois donner. Et si vous ne voulez que je vous escrive cy-apres des longues lettres en Flaman, & que nous n'ayons besoin de truchemens pour nous faire entendre l'une à l'autre, il vous faut songer bien tost à vostre retour. Or pour finir serieusement, je desire fort d'entendre de vous la continuation de ces bonnes nouvelles touchant la convalescence de Monf. vostre Pere, & quel est à present en France l'estat de nostre Religion , laquelle (comme on dit) est ttoublée par des nouveautez, qui pour leur consequence ne peuvent estre que tres-dangereuses dans un Royaume ou il y a tant d'adversaires. Je suis & demeureray toute ma vie

MA CHERE SOEUR,

Vostre tres-affectionée Sœur & tres-humble Servante

Ce 8. de Decemb. 1646.

A.M. de SCHURMAN.

A MON-

A MONSIEUR
MONSIEUR SPANHEIM,
Docteur & Professeur en la S. Theologie en l'Academie de Leiden.

Onsieur,

Combien que j'aye eu cy devant un tres-grand desir de voir vostre dernier ouvrage, si ay je à present encore beaucoup plus de satisfaction & de contentement en le possedant. Car de fait quand j'en considere toutes les parties, il me semble que vous vous y estes surmonté vous mesme. Et tant s'en faut que je vous veuille plaindre de vous voir les armes à la main, que j'advoüe qu'il n'y eut jamais d'armes plus dignes de louange & d'applaudissement que les vostres. Je sçay bien, que j'aurois mauvaise grace si je voudrois soustenir icy la personne d'un Juge, ou d'un Aristarche: neantmoins je ne vous sçaurois refuser d'en dire mon sentiment, c'est en un mot que ceste querelle, que la gloire de Dieu, & la justice de la cause vous a ren-

du neceſſaire, apportera ſans doute beaucoup de fruict aux ſpectateurs, de la confuſion à voſtre adverſaire & à vous de l'honneur & du triomphe. Ceſte opinion nouvelle, que vous avez diſgraciée, eſt fort approchante de celle qui autresfois a troublé nos Provinces, quoy qu'elle ſe deguiſe pour paroiſtre diſſemblable à ſoy meſme, & pour gaigner pays avant qu'on la puiſſe recognoiſtre. Or, Monſieur, vous luy avez oſté le maſque, & la faiſant approcher de la lumiere de la verité, vous monſtrez que toutes ces belles couleurs qui luy donnent de l'avantage, ne ſont que du fard, & que la bonne mine qu'elle fait à tout le monde, n'eſt qu'un beau ſemblant des faveurs, dont elle n'a rien moins que la realité. Veritablement c'eſt un erreur, qui d'abord ſemble bien petit, voire aſſez plauſible entant qu'il pretend d'amplifier la bonté, & la gloire de Dieu, en amplifiant ſa grace. Mais vous prouvez evidemment que d'attribuer à Dieu un deſir imparfaict, & ſans efficace, de ſauver, ou de vouloir eſtre ſauvez ſous une condition

tion impossible ceux qu'il sçait aller en perdition, ce n'est pas seulement amuser le monde à de beaux songes, & le convier à des banquets de Tantale: mais aussi faire injure à la Majesté divine & à la felicité du Souverain Dieu, pour donner quelque satisfaction & consolation imaginaire aux meschans & aux reprouvez. De sorte qu'à mon jugement, vous l'avez tellement reduit à l'estroit, & coupé chemin à toutes ses eschappades, que de necessité il luy faudra se confiner dans ce labyrinthe de semblables absurditez; ou n'avoir plus d'arrest, ny de bornes. Or c'est là un mal qui avoit besoin d'un prompt remede; & il y falloit, un autre Augustin comme vous, pour maintenir le party de la Grace contre les fardeurs de la nature. Quant à moy, je vous suis grandement obligée d'un present si rare, & si precieux, qui & pour la consideration de son auteur, & pour celle de son propre merite, tiendra le premier rang dans ma Bibliotheque. Je souhaitterois fort d'estre aussi capable de vous pouvoir rendre la pareille, que je suis

prompte à le recognoiſtre ; Ce que j'ay voulu vous teſmoigner par ce petit ouvrage de ma main, lequel ne vous ſera point deſagreable, ſi vous le recevez (comme je m'en aſſeure) d'une meſme affection que vous l'offre celle qui eſt,

MONSIEUR,

Voſtre bien-humble, & treſ-obligée Servante,

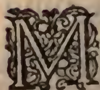
D'Utrecht Ce 10. d'Avril 1646.

A. M. de SCHURMAN.

A MONSIEUR

MONSIEUR SPANHEIM

Docteur & Profeſſeur en la S. Theologie en l'Academie de Leiden.

ONSIEUR,

Il y a un terme aſſez long que je vous ſuis redevable de vos treſ-agreables preſens, dont il vous a plû m'honorer devant voſtre voyage de Spaa. Et de fait je n'euſſe pas manqué de vous en remercier promptement, comme voſtre faveur & grande civilité l'avoit merité, ſi le regret que j'ay eu de voſtre de-

depart inopiné ne m'eut osté l'inclination de vous aller entretenir en un lieu, qui m'avoir ravi le bon-heur de vous voir chez vous ; & de participer à toutes les graces, & dons celestes, dont nostre Dieu a si richement orné vostre personne. Certes j'ay desiré passionnement ceste felicité il y a long-temps, & je la regardois desia comme presente avant que vos lettres, & la promesse que j'avois faitte à mes autres amis ; m'en firent desesperer entierement. La difficulté de mes voyages, qui n'ont ordinairement des moindres intervalles que de quelque periode d'années, me fait d'autant plus regretter la perte de cette occasion, qu'elle me semble moins reparable. D'ailleurs le nombre, & la suite de vos hautes occupations enchainent tellement toutes vos heures, qu'il ne me reste aucune esperance de vous pouvoir accueillir quelque jour en nostre maison, si ce n'est que vous me fassiez attendre de l'excez de vostre bonté, ce que je ne puis pretendre de l'obligation de vostre devoir. Je finiray en cette douce pensée que

vous vous laiſſerez vaincre par les vœux, & prieres de celle qui eſt parfaitement

MONSIEUR,

Voſtre treſ-humble & treſ affectionnée Servante

D'Utrecht ce 18. d'Octobre 1647.

A. M. à SCHURMAN.

A MADAMOISELLE

DE GOURNAY.

MADAMOISELLE,

Si j'ay teſmoigné le reſſentiment que j'ay des advantages, que vos heroiques vertus ont procuré à noſtre ſexe, ce n'a eſté que pour me decharger d'un devoir que la juſtice m'avoit rendu neceſſaire. Or la lettre que vous m'avez fait l'honneur de m'eſcrire, nous monſtre aſſez, que voſtre civilité ne ſe meſure point à ſes objects ; & qu'elle ne reçoit pas des bornes d'ailleurs que d'elle meſme. De la vient qu'il vous a ſemblé peu de choſe de me remercier de ce qui vous eſt legitimement deu, ſi vous ne

ne m'eussiez donné esperance que mon nom se verra un jour consacré a l'immortalité par la faveur de vostre Muse. Certes je voudrois estre aussi digne de cette felicité, que vous estes prompte & liberale à me la promettre ; & que vous puissiez trouver de la consonance & symmetrie entre le haut charactere de vostre style, & entre la bassesse de la matiere. Mais, quoy qu'il en arrive, je m'imagine par une douce reverie, que les marques de vostre affection qui s'y liront sans doute, ne me seront pas moins glorieuses que l'honneur d'une loüange que j'aurois meritée. Quand à ce que vous avez opinion, que je m'amuse trop à l'estude des langues, je vous puis asseurer que je n'y contribüe que les heures de mon loisir, & quelquefois apres d'assez longs intervalles; si seulement vous me permettez d'excepter la langue Saincte. Car autre qu'elle a pour suject la parole de Dieu, qui doit estre le premier object de nos pensées, & qu'il n'y a point de version qui nous exprime si bien la naiveté & l'emphase de ces S. Mysteres, elle a des pro-

proprietez & des ornemens , qui ne peuvent estre égalez par toutes les elegances ny de la Greque ni de la Latine. Ce dit S. Hierome, Apprenons ces choses en terre, dont la science perseverera avecque nous jusques aux cieux, se peut fort bien appliquer à l'Hebrieu, dont l'usage (selon le sentiment des plus sçavans) durera jusques dans l'autre vie. Or ce m'est une preuve infallible de vos bonnes graces , que vous croyez que mon esprit soit né pour des meilleures choses : Pour moy, si je ne puis satisfaire aux grands projects que vous avez fait de ma capacité , au moins je tascheray de me conformer à vos bons advis, comme celle qui est,

MADAMOISELLE,

Vostre tres-humble, tres-obeissante & tres-fidele Servante.

A Utrecht ce 26. de jan. 1647.

A. M. DE SCHURMAN.

A MON-

A MONSIEUR,

MONSIEUR DE SAUMAISE

Chevalier & Conseiller d'Estat du Roy de France.

ONSIEUR,

Il y a quelque temps que je vous ay tesmoigné par ma derniere lettre le ressentiment que j'ay, & auray toute ma vie de tant d'honneur que nous avons reçeu dernierement chez vous. Depuis Monſ. * * * * * * m'a escrit touchant l'edition de quelques unes de mes Lettres, & notamment de celles que vous tenez de moy afin de les joindre aux autres ; mais puis qu'il me souvient, que vous avez jugé si favorablement de celle qui se rapporte à vostre Traicté de la Transsubstantiation, comme si elle eut merité quelque place dans l'edition de celuy de la Messe, que vous avez en main ; je ne voudrois point qu'elle fust privée d'un si beau jour, d'ou elle emprunteroit tout le lustre, qu'elle n'a pas de soy mesme. Quant à moy certes, je ne puis m'imaginer

giner qu'il en reviendra grand profit au public : mais ce m'eſt aſſez de contentement de faire ceder mes opinions à celles de mes amis. Je deſirerois ſeulement une choſe, que l'aigreur du ſtyle de controverſe fuſt aucunement addoucie par quelque advertiſſement au Lecteur, qu'elle n'avoit eſté deſtinée qu'à une conference privée. Pardonnez à ma franchiſe que je vous arreſte à ſi peu de choſe. C'eſt que je me fie à voſtre bonté & amitié comme celle qui eſt

MONSIEUR,

Voſtre treſ-humble & treſ-obligée Servante

D'Utrecht ce 26. de Nov. cIↃ IↃ c XLVII,

A. M. de SCHURMAN.

A MONSEIUR,

MONSIEUR DE SAUMAISE

Chevalier & Conſeiller d'Eſtat du Roy de France.

MONSIEUR,

L'excuſe de voſtre ſilence eſt ſi juſte & ſi legitime, que je n'ay point rai-

raiſon de me plaindre que de l'excés de voſtre induſtrie & civilité ; laquelle vous a porté à me rendre des offices, qui dans l'eſtat ou vous avez eſté, n'ont pû vous apporter que de l'incommodité. Neantmoins j'ay eſté forte rejoüie que vous m'avez adverti de voſtre meilleure diſpoſition. Et j'eſpere qu'à ce renouveau prochain noſtre bon Dieu renouvellera vos forces, comme celles d'un aigle rajeuniſſant. De meſme j'ay eſté bien aiſe d'entendre que la lettre, que j'ay pris la hardieſſe de vous eſcrire en une langue moins uſitée, ne vous a pas ennuyé : mais qu'au contraire vous l'avez ſi bien reçeu, & luy avez donné tant d'avantages, qu'elle ne releve que de voſtre pure faveur ; dont les obligations me tiennent tellement enchaiſnée qu'au lieu de m'acquitter des vieilles je ne fay qu'en contracter des nouvelles. Le preſent qu'il vous à pleu me faire dernierement, n'a point ſeulement apporté du luſtre à mon eſtude; mais auſſi de belles lumieres à mon eſprit. Certes à mon opinion la recerche de ce ſubject n'eſtoit point indigne de

vo-

voſtre incomparable ſçavoir, qui ne reçoit pas d'autres bornes que celles de tous les ſiecles enſemble; & il y falloit un œil clair voyant & penetrant dans les plus reculez cabinets de l'antiquité, comme le voſtre, pour decouvrir un erreur ſi deguiſé & ſi communement receu que celuy des Ans Climacteriques. Vous avez monſtré que les termes par les abus des hommes changent ſouvant leur premiere ſignification; & que celle de noſtre temps eſt ſi differente en ce poinct, de celle des anciens, qu'il ne nous en reſte rien que le maſque. Or pour diſgracier ces vanitez tout d'un coup, vous avez fait bien à propos l'Hiſtoire de leur origine, qu'elles ont pris du fonds de la ſuperſtition & de l'idolatrie payenne. De plus j'ay eſté treſ-ſatisfaicte d'avoir veu vos ſentimens touchant l'Aſtrologie, qui fait icy une des principales parties: puis qu'une treſ-illuſtre perſonne m'a donné autrefois occaſion de luy en declarer les miens en une lettre qu'on a deſtiné à la preſſe: leſquelz, combien que je ne les aye pro-

proposé que fort generalement, & par maniere d'acquit; si les trouverez vous du tout conformes aux vostres. Pour finir, je ne puis m'empescher de vous presser encore sur vostre promesse (j'interprete ainsi les dernieres paroles de vostre Livre) que vous nous communiquerez un jour vostre traicté *De termino Vitæ*; lequel comme vous aussi l'avez remarqué) approche & depend aucunement de cettuy-cy. En ce faisant vous obligerez grandement & le public d'un bien si long temps desiré, & tres-particulierement celle qui est,

MONSIEUR,

Vostre tres-humble & tres-obligée Servante

D'Utrecht ce 18. de Mars cIↃ IↃ c XLVIII.

A. M. de SCHURMAN.

A MADAME, MADAME DE SAUMAISE.

ADAME,

La Lettre, que j'ay eu l'honneur de recevoir de vostre main, porte des characteres si illustres de cette bonté & courtoisie extraordinaire, dont il vous a pleu nous recevoir dernierement chez vous, que je la garde, comme un tresprecieux tableau & gage de vos genereuses faveurs. Et de fait je ne pense pas avoir si bien rencontré en faisant mon pourtrait (lequel vous avez jugé digne de vostre approbation) que vous y avez exprimé parfaitement les marques de vostre tres-noble & tres-liberale genie, me remerciant de ce que je vous doy, & vous chargeant des obligations que je vous ay, & auray toute ma vie, comme celle qui est veritablement,

MADAME,

Vostre tres-humble, tres-obeissante, & tres-obligée Servante,
A.M. de SCHURMAN.

D'Utrecht ce 18. de Mars
cIↃIↃcxlvIII

Je

Je vous presente icy un petit essay de ma Muse, & de mon ciseau, en recognoissance de tant de bien-faicts que j'ay reçeu de vous : & j'espere que l'occasion nous naistra un jour, de vous en pouvoir tesmoigner plus amplement mes ressentimens.

A MONSIEUR,

MONSIEUR SPANHEIM.

ONSIEUR,

Les exemplaires de mes lettres, qu'il vous a plû m'envoyer, tesmoignent assez, combien je suis redevable à vostre affection & courtoisie, qui leur ont procuré un si beau jour. Et je suis bien aise, que vous ne semblez pas encore regretter la peine que vous y avez pris. C'est leur bonheur principal : mais pour le continuer, ils ont encore besoin d'un autre, c'est à sçavoir la faveur & bonté du lecteur, pour n'estre du tout infructueuses à l'utilité publique. Or je m'asseure, que vostre Prefa-

ce , laquelle je regarde comme une tres-belle statue , que vous avez dedié à mon honneur , & qui ne peut donner aux spectateurs que de tres-avantageuses impressions de mes estudes, y contribuera tout ce qu'il y faut. De sorte que vous ne m'eussiez pû donner de marques plus illustres de vostre Amitié, que celles dont vous avez constitué le public pour tesmoin. Pour ce qui est du pourtrait que l'imprimeur y a mis avec les vers empruntez du mien, je ne vis jamais rien qui approchât de si pres de son original, & qui en eût moins de l'air & de la posture : mais il faut pardonner à la licence des peintres. En fin ce m'a esté un grand contentement de voir les exercices de Monsieur vostre Fils, qu'il luy a plû me communiquer , & en prose, & en poësie ; tant pour l'elegance & la gravité de son style, que pour la meureté de son jugement, & la solidité de ses raisonnemens. Il paroit assez que ses genereux desseins le portent à un sçavoir aussi relevé , qu'universel ; ce qui nous fait esperer, que nostre siecle ver-

verra un jour un ſecond Spanheim, qui ne naiſtra pas des cendres , mais du cerveau d'un Pere incomparable. Je vous ſupplie treſ-humblement, que par voſtre permiſſion il treuve icy les remerciemens que je luy dois de l'honneur qu'il m'a fait, en ſouſmettant la queſtion, qu'il y traite , à mon jugement, & qu'il vous plaiſe de l'aſſeurer, que ſi j'eſtois capable de la qualité & de l'autorité de juge en ce point, je luy decernerois des triomphes dignes de ſon merite. Je me rapporte du reſte à mon Frere, qui vous va voir : & vous prie de croire que je ſuis parfaitement,

MONSIEUR,

Voſtre treſ-humble & treſ-obligée Servante

D'Utrecht ce 15. d'Aouſt 1648.

A. M. à SCHURMAN.

POEMATA

ANNÆ MARIÆ à SCHVRMAN.

Amplißimo Doctißimoque Viro,

D. JACOBO CATZIO.

VT cygnum resides perhibent intendere voces,
Cum Zephyri albentes attigit aura sinus;
Vtque avis innumeros modulatur gutture cantus
Mirans læta novum solis in orbe jubar;
Sic tua torpentem laxavit Epistola venam
Pectus ubi afflavit suada diserta meum.
Ast minus hinc justas subeunt mea carmina leges
Dum sponte innumeros non remoranda ruunt.
Iam feror Icariis ignota per æthera pennis,
Fidere non tutis viribus ausa meis,
Mox pavidi devexa subit Phaëthontis imago
Tentans præcipiti carminis ire via.
At meritos virtute tuos mea tangat honores

Pa-

Pagina, ſit laudis pars quotacunque tuæ.
Quis, licet ingentis ſuccumbam pondere molis
Obruta, non votis annuat ergo meis?
Hic mecum reliquas ſiſtens Hollandia curas,
Geſtiet applauſus ingeminaſſe tibi;
Qualiter exceptus communi Tullius ore
Cum ſtreperet toto mota corona foro.
Quid ni? hoc ingenium, mores, facundia ſuadent
Et fortuna notas reddit ubique pares.
Hic igitur patrio, vel ſolum gratulor orbi,
Dum ſibi vult plus quam conſuluiſſe tibi;
Nam ſi tanta premant divinos Munera cantus,
Quid, damna ut reparet, culmen honoris ha-
Si tot delicias perimant ſanctoſque furores, (bet?
Pectora quo vatum fonte ſcatere ſolent:
Nonne hic vel gemino tibi Munere gratuler au-
Quid vis ingenii par ſit utrique tui. (cto.
O donata tuis felicibus otia amicis
Quæ Patriæ curis, nec ſine laude, vacant.
Hinc mecum Batavæ veneratur numina Muſæ
Virgineus, ſtudiis æquior ille chorus:
Hinc, cui nota, venus, vel amœni gratia dicti
Catziadæ tantum fas putat ore loqui,
Huc progreſſa velut modulis exterrita raucis
Muſa, fatigatos linquit in ore ſonos,
Vixque repercuſſis ſuperat vox ultima chordis;
O Patriæ & Muſis, Vir Venerande, Vale.

AD
D. BARLÆUM.

QUas ego pro tanto persolvam Munere grates?
Anne tuis referam carmina carminibus?
Ast mea fama jubet, falsæ si parcere fas est,
Scribere Barlæo nil, nisi scribo nihil,

Neque silens neque respondens

A. M. S.

Clarissimo Viro,

D. ANDREÆ RIVETO
S.

TAnta tua, Rivete, viget vox inclyta fama,
Ut solam invidiam velle silere putem.
Si memorare tuas laudes vel convenit hosti,
Conciliet tantum te mihi purus amor.
Ecce igitur properam quam parvula charta salutem
Dicit, Amicitiæ candida signa meæ.

Cui nihil tuis Virtutibus amabilius.

AN-

ANNÆ MARIÆ à SCHURMANS UNIONI.

Ut minus lateat.

QVo te, Nympha, cui tam custodita, quousque
Subtrahis, & muta laude sepulta lates?
Cælatæ virtutis onus fit inertia, fit nox,
Fit gravis æternæ mortis imago quies.
Prodi parca Venus, partuque Batava marino
De tot virtutum nascere, diva, mari.
Sol in virgine plus satis est; in Sole rogamus
Virgo sit, accendas orta, fugesque diem.

AD OCCULTUM APOLLINIS

cujusdam ad lucem me provocantis Oraculum Responsio.

MAgnum Musa virum sonat; utque ego sim quoque vates,
Ingenium *Constans* da mihi Phœbe tuum.
Ast quo jure meum poscit clarescere nomen.
Cum pro me causam, qui latet, Autor agat.

EPI-

EPIGRAMMA
IN
Nobilissimi præstantissimique Viri,
D. CONSTANTINI HUGENII
Opus - Diurnum.
Quod in gratiam lectissimæ suæ quondam Conjugis
Dnæ. SUSANNÆ à BAERLE
conscripsit.

QUæris an hæc claram mereantur carmina lucem,
Quis neget? Hanc poscit Nobilis UMBRA sibi.
Nec, si forte velis, potes occultare diurnum,
Cum natura tibi Phœbe, repugnet, Opus.

AD
Illustrem Virum,
ZULICHEMII Dnum.

CUr me mortalem poscunt tua carmina testem,
Quæ testes Clarias promeruere Deas?
Sed tua jure meas poscunt sibi munera grates,
Quas tibi cum nequeam reddere, nomen habe.

A. M. à SCHURMAN.

AD

AD

EPIGRAMMA

Viri הַשֵּׁם

D. CONSTANTINI HUGENII
ZULICHEMI TOPARCHÆ
quod ſic habet.

NOmen habe, Schurmanna canit. Lepidiſſima
Virgo!
Nomen habes nequiit dicere, dixit habe.
O ſi ridenti potis eſſet dicere verum,
Si, quod habet, dando nomen habere daret!

RESPONSIO

ANNÆ MARIÆ
à SCHURMAN.

HUgenio cum non ſit, nomine, clarior alter,
Quis melius, dando nomen habere, daret?

ALIUD.

Anne bonum credat, nequeam cum ſolvere, nomẽ?
Quis dare, quæſo, bonum, quo caret ipſe, poteſt?

ALIUD.

Quare tuum, CONSTANS, noſtro vis cedere nomẽ?
Sic mihi, mutato nomine, nomen eris?

AD

AD SERENISSIMAM
ANGLIÆ REGINAM
è puerperio nuper egressam
A. cIↃIↃcxxxv. tempore hyberno.

E C H O.

Alludens ad insignia REGNI BRITANNI tribus rosis figurata.

QVæ tibi nunc gelido miracula nata Decēbri
Quippe moras steriles Flora perosa? Rosa.
Sortem vicisti communem : Anglisque perennis
Arridet veris spes generosa. Rosa. (que
Sic genitrix sis sæpe Deûm. Sors statque cadit-
Dum páris , aut cessas Diva operosa. Rosa.

INCLYTÆ & ANTIQUÆ URBI
T R A J E C T I N Æ
Novâ Academiâ nuperrimè donata gratulatur.

A N N A M A R I A
à S C H U M A N,

TV quæ lege potens agris dominaris, & altis
Mœnibus, & moles tollis ad astra tuas.
Cui prior est cura ingeniis clarescere , & armis
Palladis ignavam pellere Barbariem.

Nil

Nil te cornigeri moveant dispendia Rheni.
Quodque ingrata Lares liqueris unda tuos.
Nil moveant suspensa avidæ commercia turbæ,
Quæque dabat volucres sors vaga divitias.
En subeunt refugo potiores flumine lymphæ,
Vt tua perpetuis fontibus arva rigent.
Omnia læta vides nitido splendescere vultu,
Et jam deliciis sistere vota suis:
Quippe novos facilis reserat tibi Pegasus amnes
Blandaque Castalias Musa ministrat aquas.
Hinc bibet indigena, & sitientes Nectara Belgæ,
Hinc bibet & geminus quâ patet usque Polus.
Hinc quoq; Mystarũ facunda per ora Minervæ
TRAJICIES *placidas (munera mentis) opes.*
Ast quæ (forte rogas) agitant tua pectora curæ?
Non hæc Virgineis pervia Sacra choris.
Omnibus hic seritur, metiturque, ut amica quieti
Alma Themis discors arceat Orbe Chaos,
Vtque pio irradiet divina Scientia cultu,
Et caleat summo qualibet Ara Deo.
Hic scopus, hic sisto; satis inter publica Mundi
Gaudia lætitiæ signa dedisse suæ.
Salve ô spes Populi, Generis melioris origo,
Cui Sol Iustitiæ Lumina prima dedit:
Salve iterum attonitis Lux orta novissima seclis
Ne Sol Iustitiæ vergat ad ima tibi.

REMARQVE D'ANNE MARIE DE SCHURMAN.

Sur ce qu'apres un air sombre & suivy d'une pluye espaisse (qui continua le jour de l'Inauguration de l'Academie d'Utrecht environ jusqu'a 9. heures du matin) le Soleil parça les nues, & s'esclatta inopinément sur le frond de ceste pompe solemnelle, justement au point qu'elle fit sa sortie de la maison de ville.

QUelle mine de deüil, quelle triste parure
A d'un voile ombrageux obscurcy la Nature,
Et au jour du Triomphe esloigné de nos yeux
La beauté des beautez, la lumiere des Cieux ?
Ja tout le monde attend que l'Aurore regarde
Les vœux de l'univers d'une œillade mignarde,
Et que le Ciel, fermant la porte au desplaisir,
Se monstre favorable à son juste desir.
Et toutesfois d'abord sa tristesse importune
Trouble par ses humeurs l'allegresse commune.
N'est ce pas que Nature eclipsant à nos yeux,
Travaille pour l'effect d'un coup miraculeux ?
Or cependant Pallas dans sa Cour magnifique
Orne son appareil, & ses charmes applique
Pour faire son entrée, & par un train royal
Eriger dans ce lieu son siege triomphal.
Mais au point qu'elle sort du palais de Justice,
Voici comme Phœbus, à ses desseins propice,
Escarte ces amas, rompt ce rideau flottant,
Et va dessus le front de sa pompe esclattant.
Il nous veut tesmoigner qu'il ne luit que pour elle,
Et pour autoriser une action si belle ;
Voire pour presider à la solemnité
D'un siecle d'or naissant à la posterité.

Pre-

Presage merveilleux & tres heureux augure!
Sur qui le Ciel nous fait prendre cette ouverture,
Que l'Astre de Justice, amy de son destin,
Conduira les progrez d'un si luisant matin.
Et qu'avons nous besoin d'aucun autre interprete,
Puis que mesme Apollon ainsi nous l'interprete?

Magni ac generosi animi

HEROINÆ GORNACENSI,

Causam sexus nostri fortiter defendenti gratulatur

ANNA MARIA à SCHURMAN.

PAlladis arma geris, bellis animosa virago;
Utque geras lauros, Palladis arma geris.
Sic decet innocui causam te dicere sexus,
Et propria insontes vertere tela viros.
I præ Gornacense decus, tua signa sequemur:
Quippe tibi potior, robore, causa præit.

IN SYMBOLUM SUUM,

Ὁ ἐμὸς ἔρως ἐσταύρωται.

QVis non sollicito Christum veneretur amore?
Quem simul Echo omnis conscia clamat. Amat.
Hic nos solus amat qui sanguine pascit amantes;
Tartaraque edomuit qui moriens. Oriens.

Hunc

Hunc igitur ſapiens caſtâ pete mente puella,
Nitereque hoc ſponſo, nec tibi fide. Fide.

A. M. à SCHURMAN.

A. MARIÆ SCHURMAN AD ΗΧΟΥΣ DOUSICAS Provocatio.

Num à Nobiliſsimo Viro D. DOUSA *provocata, in lucem prodire debeat, nec ne?*

O Vos Douſarum reſonantes Carmina Nymphæ,
Ne, quid me deceat, diſſimulate; Late.

Clariſſimo Ornatiſſimoque Viro,

D. G. STAACKMANNO.

SI veneranda docet frontem obvelare vetuſtas,
Et fugere ignotum virginis ora forum:
Cur alia eſt animi natura bonis, hominum quæ
Arbitrium fugiunt, ſufficiuntque ſibi?

A. M. à SCHURMAN.

APOLOGIA ANNÆ MARIÆ à SCHURMAN

Contra erroneos quoſdam rumores, quibus propter nominis SCHURMANNI homonymiam, Aſtræam d'Urſe è Gallico in Belgicum ſermonem vertiſſe creditur.

CUr mea laſcivis prætexi nomina chartis
Fama eſt? Cur meruit fama ſiniſtra fidē?

An

An dubiæ tantum poterit fallacia vocis,
Credar, ut ingenium deseruisse meum?
Haud eandem curant omnes. Et myrtea serta
Quæ nunquam merui, tale meretur opus.
Non dominæ invideo, grati ferat ipsa laboris
Præmia: diversæ nos tenet artis amor.
Id monuisse juvat; ne me misisse Camœnas
Iactitet invictas sub sua sceptra Venus.
Nec violasse tuas leges Astræa putabor:
Quippe suum tribui cuilibet ipsa jubes.

EPIGRAMMA
IN
HISTORIAM GELRICAM
Clarissimi Viri,
JOH. ISAACI PONTANI.

PAlladias artes quondam coluêre Sicambri,
Et sors clara togâ, claraque Marte fuit,
Sed jam Lethæis ingrato tempore lymphis
Mersa fere antiquæ gloria gentis erat.
Hanc pius immemori revocat Pontanus ab orco,
Et reddit patrio lumina tanta solo.
Hic sacra consilia, & magnorum effata virorum,
Gestaque Francorum nomine digna refert:
Quæque olim magnis animis dedit æqua vetustas
Præmia mirari secula nostra facit.
Sic simul æternos virtuti jure triumphos
Vindicat, & populo prisca trophæa suo.

Annon qui toto parat hæc ſpectacula mundo,
Dignus ut applauſus hinc prior ipſe ferat?

A. M. à SCHURMAN.

MEMORIÆ
Celeberrimi Hiſtorici & Iuriſconſulti
ARNOLDI BUCHELII
Eruditiſſimas Notas
IN
HISTORIAM ULTRAJECTINAM
Una cum vita finientis.

Gratia dum doctæ fuerit mihi grata Minervæ,
Et tua, Bucheli, gratia dulcis erit.
Nam quæ mors homines inter commercia tollit,
Vivere te memori pectore nulla vetat.
Vt fueras quondam priſcæ virtutis imago:
Sic mihi jam virtus ſemper imago tui eſt.
Non ego tam celebris laudes meditabor amici.
En claret propriis, quas dedit ipſe, Notis.
Qui vitam patriæ & perituris addidit annis,
Is meruit nunquam, poſt ſua fata, mori.

A. M. à SCHURMAN.

In Reverendi, Nobilis Doctissimique Viri,

D. ANDREÆ RIVETI

S. S. Theologiæ Doctoris

VINDICIAS

MARIAE matris Domini.

OMnia sacrilegus tandem pervaserat error,
Et jam Roma potens terram miscebat Olympo:
Nec quænam facies venerandæ Virginis esset
Dignosci poterat: vultusque erat unus utrique
Et Matri & Soboli, similisque per omnia cultus.
Viderat hæc ardens animis Rivetus, & una
Detrahit has larvas, propriisque coloribus ornat
Virgineam frontem, primo de fonte petitis.
Quin male confictı subvertit numinis aras,
Et meritos (quales genuina modestia suadet,)
Restituit mundo magnæ genetricis honores.
Hic, si forte placet nitidis depicta tabellis
Simplicitas, autor toto celebrabitur orbe.

A. M. à SCHURMAN.

Nobilissimo Doctissimoque Heroum

D. CLAUDIO SALMASIO

Felicem è Galliis reditum gratulatur

ANNA MARIA
à SCHURMAN.

HOspes ave Batavis jam tandem reddite terris:
 Quin orbis resonet: Battavus Hospes ave.
Quem Regum illecebræ, quem tot promissa Potentum
 Reddere vel patrio non potuêre solo.
Hinc tibi, Salmasi, quos non referemus honores?
 Qui nos prætuleris gratis honore tuis.
Nunc quoque te fama est, pro nostris fortiter aris,
 Moliri summum Relligionis opus.
Pessimus interpres veteris Baronius ævi
 Protinus ultrices sensit adesse minas.
Et licet ingentes imitetur mole gigantes,
 Crede mihi, calamo mox cadet ille tuo.
Quid ni? cum septem geminæ præcordia Lernæ
 Vix animam, ante tuo fulmine tacta, trahant.
Hoc tibi certamen merito decernit Olympus,
 Ut paret Alcidi digna trophæa suo.
Quod si vota mei non dedignabere sexus.
 Is quoque grata tibi præmia sponte feret.
Blanda puellarum comitabitur aura triumphos;
 Virgineusque canet carmina læta chorus.
Hæc agitanda viris potius si cura videtur,
 Est tamen à nostro non aliena foro.
Proque Lupa Cæsar, cum tu pro virgine certes,
 Cur non virgo tibi laurea serta daret?

Ultrajecti III. Non. Jan. cIↄIↄXLIV.

Re-

Reverendo, Clarissimo, Doctissimoque Viro,

D. FRIDERICO SPANHEMIO

S. P. D.

ANNA MARIA à SCHURMAN.

QVid me, Spanhemi, revocas Heliconis ad amnes,
Neglectamque jubes sollicitare chelyn?
Non mea, crede mihi, sublimi carmina cedro
Nec sunt aspectus lumine digna tui.
Attamen invitæ minus est litare Minervæ,
Quam quæ dona cupis parva negare tibi.
Te duce sponte sequar; tua nam vestigia cœli
Monstrabunt, veluti lactea signa, viam.
Sæpe olim veteris ego sum mirata Pelasgos,
Queîs data Musarum gloria prima fuit.
Pulchrius Hesiodo, vel magno majus Homero,
Iudice me, nullum viderat orbis opus.
Iam mera credebam divina oracula voces,
Quas celebrat septem Græcia docta virûm.
Iam mihi præclaro radians Academia vultu,
Vertice stelligerum tangere visa polum. (cei?
Attica quid memorem, quid nomina magna Ly-
Illa salutiferi sideris instar erant. (mentis,
Quin Stoa invictæ cultrix quondam inclyta
Flexerat in cultum pectora nostra suum.
Hac ego tum cura & studio jactabar inani,

In medio quærens littora tuta mari.
Ast ubi dignata est divini gratia verbi
Clarius in nostra spargere mente jubar:
Protinus ut stellæ pereunt Titanis ad ortum,
Palladis obscuræ sic periêre faces.
Scilicet augustos humana scientia fasces
Non potuit tantæ non subiisse Deæ.
Tum mea nectareo humectans præcordia succo,
Cœlestis visa est sic mihi Suada loqui:
Quid facis, ô demens Virgo, quid quæris inani
Gutture Tantaleas non saturanda dapes?
Crede mihi insipidas, quas tellus parturit, undas
Non animi ardentem posse levare sitim.
Quippe sui similis non est mortale quod optat
Spiritus, hoc unum pagina sacra dabit.(tem,
Hæc docet immensum complecti mente Tonan-
Machina quem mundi non tamen ipsa capit.
Hîc veram invenies requiem, variasque potentis
Fortunæ poteris spernere tuta vices.
Talia nec Samii docuêre silentia Mystæ,
Nec placido Actæus prodidit ore Senex:
Non hæc legiferi memorant effata Lycurgi,
Nec sapit hæc sapiens veridicusque Solon:
Deficit hic acies divina Platonis; hebescit
Magnum naturæ lumen Aristoteles.
Quin bona mortalis perituraque munera vitæ
Hi potius summo substituêre bono. (rum,
Et quoniam (ut perhibent) mors ultima linea re-
Mors meritò hic summum creditur esse malũ.
O vitam miseram! brevior quam terminus ævi
Clau-

Claudit, & æterno nox premit aura jugo:
Aut potius faustam! celeri devolvere fuso
Stamina cui Lachesis non remoranda sinit.
Aspice magnanimos Brutos, rigidosque Catones,
Vt proprias armant in sua fata manus.
Quis furor est voluisse viros, fortesque videri,
Nec vitæ ingratas sustinuisse moras?
Quis furor hanc lucem toties dixisse beatam,
Vivere si pœna est, si qua perire salus?
Desine mirari speciem virtutis honestam,
Quæ genium vitii splendidioris habet.
Quod si Cecropiæ possent à funere chartæ
Aurea discipulis secla referre suis:
Et si lecta suo non illusisset amico
Pagina, præcipiti quem dedit ipsa neci:
Quid præter formas rerum exhibuisset inanes,
Quas rata felices reddere posse rogos?
Scilicet hoc primæ latuit clementia causa,
Vivere qua sine mors, qua duce vita mori.
Sint porro Elysiis solatia dulcia campis,
Misceat & Phrygius pocula læta puer;
Sitque ingens Heroum animis post fata volu-
Sidera & æthereas pervolitare domos: (ptas,
Et quacunque levem ludat sub imagine turbã,
Fac dare, quæ fingit, Musa prophana queat:
Quid nisi corporei meditetur gaudia sensus,
Gaudia vel blandus qualia somnus habet?
Mitto quod effrænes colat, ut sua Numina, mo-
Sacrilegâ turpes dum facit arte Deos. (res,
At quæ delapsa est alto Sapientia cœlo,
Altius humanis mentibus una sapit. Hæc

Hæc licet ingentes animos exuscitet; atqui
Plura tamen votis conferet illa tuis.
Nec jubet æternam tantum sperare salutem;
Sed potis ante atram quemque beare diem.
Singula quid referam, quid tentem vocibus au-
Talia sentiri non nisi mente solent. (res?
Tunc ego, des veniam teneris placabilis annis,
Diva precor, par est me tua jussa sequi.
Ne te festines oculis subducere nostris,
Neve tuum prima fronte referre gradum.
Illa tamen contra, mea sors & origo morari
Longius hac, inquit, me regione vetant.
Sunt mihi non pauci raræ pietatis Alumni,
Queis dedimus nostri pandere jura fori.
Quod si sacra cupis tanti cognoscere regni,
Et quæ Lethæi non rapit unda lacus;
Quæque locis non sit frustra didicisse beatis
Hos juvet in dubiis consuluisse viros.
Dixerat, & stimulos acres in corde reliquit,
Incenditque sacro pectus amore sui.
Hinc, sibi præcipuos quos designarat amicos,
Non potui summa non coluisse fide.
Hos inter, stellas velut inter Luna minores,
Eminet & Nomen sic, FREDERICE, *tuum.*
Te præeunte canam majora, & forte cothurno
Non indigna gravi, te præeunte, canam.
Æmula ceu pulsis resonat convallibus Echo:
Sic referam dociles ad tua verba modos.
Gorgonei valeant fontes, doctæque Sorores.
Tu mihi Parnassus tu mihi Phœbus eris.

Ultrajecti XI. Kal. Febr. cIↄ Iↄ c XLIV.

Sur la bien venue & la demeure de la Tres-Noble & Vertueuse Dame,

MADAME

UTRICIA OGLES, dite SWAEN.

à UTRECHT, au Mois de Novembre l'An cIↄ Iↄ CLXVII.

Nymphe, de qui le chant, digne du cheur des Anges,
Nous ravit dans le Ciel, diray je tes Louanges?
Non je diray plustost, bel Astre de la Cour,
Le bonheur de ce lieu, où tu fais ton sejour.
Car pour chanter ton los, ton luth, ta voix, ta grace,
Il faudroit l'emprunter, & te suivre à la trace.
Tes Pseaumes, animez d'un divin mouvement,
Ont pouvoir de fleschir un cœur de Diamant.
Tantost leurs doux accens nous font fondre des lar- (mes,
Tantost perdre l'esprit aux plaisirs de leurs char- (mes.
Ce que l'antiquité a forgé (comme on croit)
Pour se faire admirer, je monstre icy au doit.
La lyre d'Amphion, la musique d'Orphee,
Ne sont plus fictions d'une fantasque Idée;
*C'est icy le Phœnix, l'unique** CYGNE *Noir;* * Swaen
Le Roßignol d'hiver, qui chez nous se fait voir.
Diray-je que tu es une Nymphe Hollandoise,
Regardans ton berceau? ou que tu es Angloise?
Puis que sous ce climat jadis les doctes Sœurs
T'ont nourri d'Helicon des plus douces liqueurs.
Non, ce n'est pas assez: & l'Espagne, & la France,
Et l'Italie y veut avoir la preference:
Car tu en tiens les airs, les charmes, les accors,
Pour ravir l'ame aux vifs, & pour la rendre aux [mors.
Bref, tu as effleuré toute la gentilesse,
Qu'à l'envi tout le monde & admire & caresse.
Bien venue à Utrecht, *qui t'a donné son nom:*
Et c'est toy qui luy rends un plus fameux renom.

A. M. de SCHURMAN.

EPICEDIUM
IN
OBITUM

Doctrinâ & pietate Clarissimi Viri

D. MEINARDI SCHOTANI.

QVis Schotane sibi te non suspiret ademptum,
Nec tua cygnæâ funera voce fleat?
Qui tot divinis radiabas undique donis,
Queis potius nobis, quam tibi natus eras.
Quique novam ut posses mortalibus addere vi-
Non piguit mortem te properare tuam.(tam,
Non sitis argenti, aut aliena negotia mundi,
Nec mora magnificæ desidiosa dapis:
Sed tua cœlestis qui viscera torruit ardor,
Is vetuit longos te numerare dies.
Ast licet ætherews penitus te carpserit ignis:
Hoc tamen, ut Phœnix, nasceris ipse rogo.
Dum vivet pietas, facilique modestia vultu,
Et nivea gaudens simplicitate fides;
Dum fera flexanimis demulcens pectora virtus,
Nomine nascetur gloria digna tuo.
Non tua sors lachrymas, sed nostra requirit, ama-
Nam tua mors nobis, non tibi pœna fuit,(ras:
Quis tanti referat capitis dispendia? velo
Ista tegi satius, more Timantis, erit.
At memorare tuos generosa in morte triumphos
Me juvat, & celsi munera læta poli.

Illic

Illic dulce tibi veterum meminiſſe laborum:
Si tamen hæc nullus ſit meminiſſe labor.
Felix qui noſtrum potuiſti ſpernere mundum:
Quicquid felices reddit Olympus habet.
Omnia quæ votis poſcebas gaudia quondam,
Iam datur in ſolo cernere mente Deo.
En tua quo præeunt veſtigia ſponte ſequemur.
Hæc tibi nos tantum ſolvere juſta cupis.

A. M. à SCHURMAN.

IN OBITUM

SUMMI VIRI

D. ANDREÆ RIVETI,

à morte Patris ſui, in locum ejuſdem ἐναπτόντως aſſumpti,

EPICEDIUM.

DIcite, Pierides, cur tanto pectora luctu
Plangitis, & mæſtos funditis ore modos?
Curque ſedet pulla lugens ſub veſte Lyceum,
Noſtraque cur vultus Templa dolentis habent?
Gallia quem lætis ſurgentem vidit ab undis,
Et patrio placidum ſpargere in orbe jubar,
Hunc votis magnum venerata Batavia Solem,
Huc contra ſolitum currere fecit iter.
Hic modo Palladio, modo celsâ fulſit in Aulâ;
Et tam diverſis par tamen unus erat.
Vivida cœleſtis Doctrinæ ſemina fovit,
Fœcundâque novos meſſe beavit agros.
Et Romæ cœcas errorum diſpulit umbras,
Reſtituens ſummo debita jura Deo.

Con-

Conſpicuus ſemper Victor pugnavit in hoſtes,
Lucifugas telis perdidit ille ſuis.
Ipſe ſui ſimilis, ſimiliſque per omnia Phœbo,
Omnibus auxilio, præſidioque fuit.
Nec tamen inſtabilem fas eſt dixiſſe Planetam,
Semper enim recto geſtiit ire gradu.
Talis erat, miſerâ quem flemus voce, Rivetus,
Qui ſua funeſtis lumina merſit aquis.
Fallimur improvidæ, non atris occidit undis,
Sed ſuperum exoriens clarus in orbe micat.
Nec minus hic ſanctæ radiant veſtigia vitæ,
Et radiat ſcriptis author ubique ſuis.
Obſtupui ad triſtes, Musâ referente, Cypreſſos;
Vix potis hæc querulis verba ſonare modis:
Siccine perpetuos patitur ſors noſtra regreſſus,
Et noſtro ancipites verſat in orbe vices.
Lætitiæ finis dolor eſt; nihil uſque beatum.
Munera quæ Cœlum contulit, umbra rapit.
Filia bis fueram felix: Horam ante ſupremam
Denaſci natam bis, mea fata ferunt.

A. M. à SCHURMAN.

IN OBITUM

Reverendi Clarissimique Viri,

D. CAROLI DEMATII

S. S. Theologiæ in celeberrima Academia atque Eccles. Ultraject. Mystæ fidelissimi.

ULtrajectinum, rogitas, lugere Lyceum
Quid jubet, & nigra pulpita veste tegi?
Hic Sophia colitur, toto celeberrima mundo,
Regia, quæ geminum ditat utrimq; Polum.
Bis senis radiat sublimibus alta Columnis,
Queis innixa jugis tendit ad astra suis.
Has inter trinas sibi jure dicavit Olympus,
In quibus insculpta est cernere jura Dei.
Sed venit ex alto tempestas sæva Tonantis,
Qua subito in præceps de tribus una ruit.
Materies adamantis erat; quadrique figura;
Materiem summæ vicerat artis opus.
Sit nunc prima Deûm crescentis cura laboris,
Sacra ruat fulcro ne spoliata Domus.
Atlanti similis veniat DEMATIUS *alter,*
Qui par sit tantas sustinuisse minas.

A. M. à SCHURMAN.

ELO-

ELOGIA

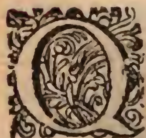
Nobilissimæ Virginis,

ANNÆ MARIÆ à SCHURMAN.

Typographus Lectori.

Nomina Auctorum qui Nobilissimam istam Virginem commendarunt scriptis publicis & privatis, secundum litterarum initialium ordinem, sine ullius præjudicio hic sunt disposita.

CASPARUS BARLÆUS HEROICOR. LIB. III.

Væ tibi Diva parens generis? num docta Batavis
Te peperit Carmenta tuis? titulosque virorum,
Doctrinæque decus debet natura puellæ?
Scandis Apollineos colles virguncula. priscâ
Excidimus jam laude viri. vilescimus ultra,
Fœminaque ingenio nostros transcendis honores
Mirabor magis? an rerum portenta dolebo?

Num

Num dicam peccasse Iovem? vel mascula miris
Inverti simulacra modis? Sempronia nobis
Altera, & Arctoo melior sub sidere Sappho
Nascitur, atque novam protrudit Pallada terris
Iuppiter & veteres mulier scrutatur Athenas.
Non Latium, non Roma satis, non sufficit uno
Ore loqui, minor est simplex facundia votis
Virginis. Argolicas etiam (proh numina) voces
Anna *legit sociatque suum cum Cecrope Belgã.*
Si mirum antiquæ committi scripta Corinnæ,
Hæc etiam, quod scribat, habet, si conscia rerum
Prodidit exactis Manto sua carmina seclis,
Egregiumque aliquid grandes cecinere Sibyllæ,
Et Mariæ *mens ista potest. sociata marito*
Polla fuit, juvitque sui commenta poëtæ.
Nec minus illa virûm studiis succurrere posset,
In socios admissa thoros. quid Belgica jactas
Belligerasque rates, & magno Principe fultas
Imperii crescentis opes? quid dedita famâ
Prælia? barbaricis oneratas mercibus alnos,
Totque novis passim laxatas mœnibus urbes?
Hic majora stupe, rarum Battavia nomen
Conficit una tibi. præstat facunda virago
Tot titulis, fastusque leves virtutibus anteit.
Nec precium jam sexus habet. cũ virgine, docti,
Communes animos geritis. vilissima nostri
Portio nostra manet. solis discernimur, eheu,
Corporibus, geniumque viris confundit & artes,
Et, qua nos sapimus, vir dici parte meretur.
Quid dignum te, Virgo, loquar? veneranda pu-(dori

It

It juxta doctrina tuo, castissima mores
Vita probat. doctam submissa modestia mentem
Flectit, & ingenuos decorat reverentia vultus.
Quis thalamos, formosa, tuos conscēdet amator?
Ridebis cui sponsa viro? cui nupta marito?
In Batavis si Phœbus amet, te conjuge Daphnē
Negligat, & tali cupiat se jungere Divæ.
Dos tua tot fuerint artes, prudentia, virtus,
Dos tua tot fuerint linguæ, tua gratia, candor,
Simplicitas, & quicquid amant scivisse Camœnæ.
Anna, (*fatebor enim*) *nō me tua nomina tantum*
Afficiunt, vatemque trahunt; sed quicquid in ista
Virginitate queat summum flexisse Tonantem,
Suspicimus, Musisque placens me tāgit honestas.
Scribimus hæc, loquimurque tibi si dicere coram
Cogerer, hærerent forsan suspensa poëtæ
Verba, nec ad solitas fluerēt mea carmina leges.
Sin minus illa placent, & si magis oscula vester
Sexus amat, nos illa domi debere putabis.
Invenies alium, si te hic fastidit Alexis.

Idem ELEGIAR. Lib. III.

P*Arturiunt jam bella scholas, lituosq; tubasq;*
Inter, Apollineas fabricat Aula domos.
Nascitur, & mediis Sapientia gliscit in armis.
Nec Iove, sed Getico patre renascor, ait.
It Ducibus doctrina comes, cum milite Phœbus
Ambulat, & Clarias vindicat hasta Deas.
Ipsa novos juxta gradiens Bellona magistros,
Mitigat ingenii vim rabiemque sui,

Et cuperet pugnare minus. nisi templa focosque
Acer & indomitus sollicitaret Iber.
Exorsa est jam mitra loqui. ruit æmula laudum,
Et valida pubes ambitione calet.
Migrant in terras Superi, Pietasque Themisque,
Ingentemque sonant pulpita sacra Deum.
Nec cessat Medicina loqui. formantur in artes
Pectora & effigiem cuncta scientis habent.
Nos fecit natura rudes. cultura, laborque
Expolit, hac hominem cura secunda facit.
Bis gigni debet Sapiens. bis reddier orbi.
Nec nisi cum poterit se genuisse, sapit.
Quod stamus Batavi, Phœbo debemus & armis,
Hanc geminam supplex Belgica poscit opem.
Auriatus quod servet, habet; quod servet, Apollo
Hic animos nobis asserit, ille lares.
Trajectine, tuis cœptis intervenit Anna.
Annuit augurio nobilis Anna *suo.*
Iam redit & virgo. redeunt miracula terris.
Pone videt vates ire puella suos.
Desimus nos esse viri. fit virgo, quod olim
Nos fuimus. vatum nomina virgo rapit,
Iupiter hanc dona sexu meliore puellam.
Vel dic, attonitis omnibus, esse Deam.
Pallada dic. non quæ tremebundam concutit hastam,
Sed quæ nascentem concutit ore Scholam.

CLAU-

CLAUDIUS SALMASIUS

In Præf. ad Misc. Defin.

HAbemus in urbe unius diei itinere hinc dissita, Virginem Nobilem, haud minus quam Hippian numerosa arte multisciam, & tanto magis eo nomine mirandam, quod in hunc sexum rarius cadit tanta ingenii fœcunditas, tanta artium copia, cum omnes calleat, tot virtutum conjunctio, cum nulla careat. Quæcunque manu confici & mente concipi possunt, tenet una. Sic pingit, ut nemo melius. Sculpit, fingit ex ære, ex cera, ex ligno similiter. In phrygionica arte, & in omnibus quæ muliebrium sunt curarum & operum, omnes antiquas & hodiernas provocat ac vincit mulieres. Tot vero doctrinarum dotibus instructa est, ut nescias in qua magis antistet. Tot linguarum donis ornata est, ut non contenta Europæis, in Orientem usque, studio & industria pervolarit, comparatura ibi Hebraicas, & Arabicas, Syriacasque, quas adjungeret jam quæsitis.

Latinè ita ſcribit, ut virorum qui tota vita hanc elegantiam affectarunt, nemo politius. Gallicas Epiſtolas tales concinnat, ut vix meliores Balzacius. Cæteris in Europa linguis æque bene utitur ac illi quibus ſunt vernaculæ. Cum Judæis Hebraice, cum Saracenis Arabice, poteſt commercium habere litterarum. Etiam viris arduas & ſpinoſas ſcientias ita tractat, Philoſophiam nempe ſcholaſticam & Theologiam, ut omnes ſtupeant, quia prodigio ſimilis res eſt; nemo æmuletur, quia nemo poteſt mitari; nullus etiam invideat, quia ſupra invidiam ipſa eſt.

CONSTANTINUS HUYGENIUS
In Epigrammatibus.

DE facie gratum eſt: ſed enim, bis quinta Dearum,
Cur magis illuſtri parte ſtupenda lates?

PIngere ſe incertam nequiit, quæ, mobilis uſque
Et nova, non ceſſat ſe ſuperare manus.
Nec lateo quâ parte tamen, ſi cœperis eſſe
Lector, ubi inſpector deſinis eſſe mei.
Mente, manu vultum retuli; plus litera pinxit,
Scripta refert mentem litera, picta manum.

IN

IN EANDEM.

HActenus una fuit; furto datur altera Phœnix.
Publica privatum gratia crimen habet.
Quàm bene non prodit, quæ se, fugiendo, fatetur
Dextra Phœnicem surripuisse sibi!

IN EANDEM.

ANna, fatebor enim, poteras plus picta placere,
Formaque non sculpti gratior æris erat:
Sed magè sculpta places. Ajunt vænire puellam,
Picta cui multo mala colore nitet.
Quæ, tantum virtutis amans, ignorat Amantem,
Cui specie si fas, non placuisse, placet,
Quæ paucis non dura viris si nupserit, unis
Ingeniis uno nupserit ingenio,
Quæ, mens tota, velit sola se mente videri,
Membra supervacui ponderis instar habet.
Psilotro niteat, cretam ferat oblita? scalpi
Debuit, & scalpi debuit ungue suo.

DANIELIS HEINSII

Carmen extemporale,

IN

EFFIGIEM

ANNÆ MARIÆ à SCHURMAN,
à Celeberrimo pictore JOANNE LIVIO,
ad vivum expressam.

DIvi pictoris opus, cœlestis imago, (nus
Quã dedit hic, Divas pingere digna ma-
Quæ cũ omnes vellet, nec posset pingere Musas,
Expressit decimam, cum decimaque novem.

GEORGIUS STAACMANS.

OBILISSIMA DOMINA,

Si me non ulterius abs Te rejecit Ultrajectum, quam tui incurium me fecerunt Hagenſes curæ : ſalva res eſt. Erubeſcat hac quidem conditione compages iſta chartacea, Ραψῳδίαν ferens ἀντὶ Πανηγυρικοῦ. Saltem oſtendet, eâdem veneratione quod te proſequar etiamnum, quâ Franekeræ ſum proſecutus. O felicia tempora! præ his quibus vix licet quicquid hoc eſt officii inofficioſi. Libuit tamen ſic litare; non tam gratiis tuis, quam animo meo. Quod ſi inſpexeris, Domina; deprehendes luctatam eſſe voluntatem cum ratione: & viciſſe quidem illam, quo ſolet fructu. Mihi vero non alium expecto, quam ut habear inter venerantes tui,

NOBILISSIMA DOMINA,

Hagæ Comit. XVI.
Kal.Oct. Anno
cIↄIↄcXXXVI.

Venerantiſſimus
G. STAACKMANS.

De sui seculi Minerva.

ANNA MARIA à SCHURMANS

Ultrajectum incolente.

SEu stupeo vecors, atque usum nescio linguæ:
Sive loqui tacita religione vetor:
Seu mihi visus habet: seu quod spectare laboro,
Spectari assiduo fulgure posse negat:
ANNA, tuas novi, nec possum dicere, dotes.
Cui poterit minimum dicier, ANNA tui?
Ni metus, & curæ, placeantque silentia Divis
Ni pia commendet pectora cæcus amor:
ANNA, sacris exesse tuis & lege jubebor;
Et vix intulero, lege jubente, pedem. (est:
Volvere mente aliquid Dîum, res plena pericli
Voce aliquid dîum promere, plena magis.
Carcer in hoc vasto est, sunt hæc in luce tenebræ.
Ceu medium obnubat nox violenta diem.
Dum vagor immensis spatiis, me vincla coërcent:
Dum mihi se pandunt plurima, cerno nihil.
Ne pelagus celsis intutum mentibus amens
Ingrediar; portu stat mea fixa ratis.
Neu jubar impura nitidum fuligine fœdem;
Frena libet calamo ponere, frena manu.
At stimulus pungit me rursum, auctorq; volendi
Scire nefas dotes, & siluisse tuas: (est:
Par si prodigium nosset Memphitica plebes;
Saxa minarentur prodigiosa polo.
Quidlibet auderet, tantum si indempta fuisset;
Atque adeo verum, Græcia vana, decus.

Quæ non templa suis, & pulvinaria monstret
Hospitibus, tali Roma superba Deâ?
Numen adhuc lateat, si tutelare Quirites;
Haud optent aliud, propitientque sibi.
Cultum ubi quisquiliæ viles, ubi turpe lupanar
Repperit, ac species propudiosa canis:
Monstra ubi complerunt festis solemnibus urbē,
Lymphatam, & rabidum sacra professa nēfas:
Quot fuerint devota tibi delubra, quod aræ;
Mortali facie quæ tegis, ANNA, Deam?
Majores, priscisve pares oriantur Athenæ:
Cum veteri certans numine numen ades.
Musis una novem, numerosis una Sybillis.
Tu potior: præstet sola Minerva tibi?
Hanc Iovis e cerebro genitam fert fabula: veros
Et peperisse tuum est, & poliisse Ioves.
Hac genitâ rutilum cœlo manaverit aurem:
Natales decorant aurea secla tuos.
Hæc dederit nulli de virginitate triumphum:
Tiresiæ nimium tu quoque dura fores.
Quicquid ab hac pulchrum rudiori prodiit ævo;
Tu facis ingenio pulchrius, atque manu.
Orphea, Praxitelem, nec Apellem respice; cum
Pallada discipulas inter habere queas. (tu
Ægide claruerit victrix, & Gorgone cæsa:
Palladio fuerint Pergama tecta diu:
Tu, quæcunque subis, vel inermis mœnia servas,
Nil tibi cum Marte est; sæviat ille foris.
Quem potuit nudus prohibere ab limine vates,
Sustineatne tuis sedibus esse gravis?

Nul-

Nulla tibi ſed enim fundunt armenta cruorem;
Nulla arbuſta virent; nulla ſacratur avis.
Mundanos ſuperas, ac dedignaris, honores;
Æthereiſque tuâ te pietate negas.
Det titulos ſolidâ defectis laude; decoret
Indecores; & queis Orbis amatur, amet:
Orbis honor, Pallaſque tui SCHURMANNIA *ſecli;*
Quæ cedunt aliis, ſat meruiſſe tibi eſt.
Nos quoq; damnamus, quicquid maleſana vetu-
Confictum egregii numinis inſtar habet:(ſtas
Seu propter quodcunq; datũ eſt adſcendere cœlo;
Seu quicunque ſuum ducitur inde genus.
Nec ſunt bruta tamen penitus præcordia Belgis;
Vt ſpernant aures quod ferit, atque oculos.
Ad populum miſſis phaleris, pompâq; dicarunt
Se ſtudio totos interiore tibi.
Belgica te divam ſi non edicta loquuntur;
Te ritu proceres, Anna, decente colunt.
Vt tibi pyramides nullæ monumentaque ſurgant:
Nec ſtatuas tellus, nec ſimulacra gerat:
Experiare aliquo noſtratia pectora juſſu;
Non uſquam fuerint obſequioſa magis.
Præcipuè, feſſus qua ſe pater abdidit olim
Rhenus; & ignotas lentus adivit aquas.
Qua primum pietas effulſit vivida: ſumpſit
Atlantem pietas unde caduca ſuum.
Vrbs celebris gemino tollat ſe Præſule: gentem
Imbuerit ſanctis moribus ille feram;
Egerit hic regem magno pro Cæſare; Belgam
Impoſitum frendens & trepidarit Iber:

Præsule, quid, major nisi sis tu, summa Sacerdos;
Teque minor, quisquis non sua sceptra tulit?
O rutili regina chori! Iunone remotâ,
Cumque suis faculis aufugiente, manes.
Antonina tuos habeant pomœria vultus:
Vsque nitent radiis Franekerana tuis.
Cynthius ipse solet, Cynthique vicaria lampas,
Et noctem, & nebulas, deliquiumque pati.
Tunc se quantumvis intendant lumina, ludunt
Vmbræ aciem; & subito, qua micuêre, latent.
At tu stella potens, innubi luce coruscas:
Sola vagos oculos tu cynosura regis:
Solaque inocciduo refoves splendore tenebris
Obsessas animas, & superare doces.
Si te prisca minus VViltorum castra morantur:
Ex merito nostros pendere crede lares.
Hi te suspiciunt, &, si patiaris, adorant:
Hi poterunt nunquam dememinisse tui.
Illa sibi plausere magis tunc forsitan, hosti
Cum quater objicerent millia dena virûm:
Cum neque relligio, cum nec Sapientia fidum
Armatâ caperet Pacis in arce locum.
Prò pudor! haud prestet raptis de fæce popelli
Millenis aliquot dia virago viris?
Dania plebejas misit sub tartara turmas;
Et quod condiderat Francia, fregit opus.
Auspiciis erecta novis fastigia tandem
Cernimus, Ausoniis æmula culminibus:
Cernimus expansum Phœbo Musisque theatrum:
Tanti spectatrix unica, Pallas, eras;

In-

Incola seu cupias seu tu mage civis haberi:
Nil Ultrajectum Pallade majus habet.
Scilicet ille tuo celebratur ludus honori:
Atque tuum nomen pulpita docta sonant.
Quo potius cœli interpres concedat; & unâ,
Grande satellitium quæ trahit alma Themis?
Vibret ubi potius venerandum Delius ignem?
Thesauros promat turba novena suos?
Hic mihi certandum si sit, te præside certem:
Deque tua expectem præmia digna manu.
Tu, quicquid genuit Phœnicia, nutriit Hellas,
Hesperia excoluit, Virgo stupenda, sapis.
At, quod, Virgo, sapis; cur paucis novimus? istud
Supra hominem certe est, æthereumque sapit.
Indigenam te nacta, quibus modulatibus istud
Utrique accineret Gallia læta polo?
Quantâ istud curâ, quantoque Hispania fastu;
Quam Latium argutis proderet elogiis?
Istud idem æterno Batavorum oracula signent
Carmine: sit nobis eminus illa sequi.
Nam quid te dignũ dabimus? quæ terra metallũ,
Quæ-ve tuo dignum nomine marmor habet?
Quid dignum, tot regna suis licet ambiat ulnis,
Vasta capit Tethys? quid juga summa ferunt?
Te satis haud tulerint sublimem audacibus alis
Mille aquilæ: resonant mille nec æra satis.
Cumque tua excedant ipsam præconia famam,
Te ne etiam nostro fas erit ore cani?
Fas erit & plumbo mersam sordescere gemmam;
Et regale tegi fæce lutoque caput.

Quæ

Quæ fuerant raris concessa Heröibus olim,
Sunt ea certa tuo vertice digna parum:
Quique illis laudum Oceanus, splēdorq; serenus;
Vix est gutta tibi, vixque favilla levis.
Luxurient alibi Charites, Suadæque, fatentur
Hic sese steriles; hic tenet ora pudor.
Et tamen hic mutæ plus, quam facundia quævis,
Imperii acquirunt, te tribuente, sibi.
Quod pietas, artesque tuum, & sapientia, sexum
Induerint; caussas non habuēre pares?
An tibi fors nasci libuit, clarissima, sexu
Non mare; nec maribus sequior ille foret?
Nobilis occubuit letho Cleopatra virili:
Damnavit mœchos Penelopæa fides:
Præripuit castis palmam Lucretia; patrans,
Arria cum Pæto quod fuit ausa suo.
Centum aliæ valeant; & quæ Meraræa valebat
Centum alias animo, plusque timore Dei.
Vna omnes superas virtute Heröidas omni;
Vna quod Heröum est; una quod ante fuit.
Rex Solymæ exstaret, quondam quæsitus ab ortu:
Te nunc occidua quæreret ipse plaga.
Qui scelere Alcidis exemit serius ævum,
Et solium furiis, & feritate solum:
Qui populum exemplo munivit, jure tribunal:
(Da veniam) tanta conjuge dignus erat
Æmula cœlitibus cui mens cœlestia versat:
Æmula perpetuum dextera condit opus:
Spemne tibi indulges thalami mortalibus? æther
Zelotypus-ne parat mystica fata tibi?

Te

Te tantam colimus ſaltem nos, ANNA, ſtupendo;
Solvimus & meritis ſobria vota tuis:
Gloria Belgarum ſalve, virtutis aſylum,
Arx Sophiæ, cœli pignus, imago Dei.

AD EANDEM EPIGRAMMATA.

I.

TE letho ereptam volui, ſupraque locatam
Terrigenas; calamo præditus, Anna, levi.
Quas tibi vindicias, & quanta trophæa pararem,
Si mihi Romulei Flaminis arma forent?
At non te calamus, non arma aliena beabunt:
Cum ſis auſpiciis ipſa beata tuis.

II.

DEcrepiti columen Mundi, fulcrumque labantis:
(Nil exempla juvant nî meliora malos)
Num benè quid poterit de te diadema mereri,
Si te conſtituat principe terra loco?
Debetur princepſque locus, diademaque dudum:
Sed quicquid ſolvat, debitor Orbis erit.

De

De Raet Pensionaris van Hollandt ende West-Vrieslandt,

Heer JACOB CATS Ridder, &c.

In sijn TROURINGH.

PRincesse, wiens gemoet verlieft op oude boucken,
Noyt dwaesheyt heeft gepleeght, die jonge lieden soucken,
Maer die uyt hooger drift, verscheyden vande jeugt
Geen ander liefde draegt, als tot de ware deugt,
Tot kunst en wetenschap, tot alle groote saken
En wat in eenigh mensch kan wyse tochten maken,
En wat in eenigh hert de beste sinnen prent;
Soo dat een yder schrickt die uwe gaven kent.

Onder haer Effigies inde Trouring.

Wie oyt dit aerdigh beelt sult komen aen te schouwen
Hout vast, dat gy hier siet een roem van alle vrouwen.
Van dat de werelt stont tot heden op den dagh
Niet een die haer geleeck, of nu bereycken magh.

JOANNES BEVEROVICIUS

In Vitæ Termino.

NObiliſſima Virginum, Recte dictum eſſe, τὴν πολυποίκιλον σοφίαν τοῦ θεοῦ ἀνθρώποις οὐκ ἐφικτὴν, vel vitæ humanæ demonſtrat terminus, quem γνήσιοι Μουσάων θεράποντες καὶ προφῆται determinare hactenus contenderunt. Cum prima facie dura videretur, ac medicinæ myſtis parum conducibilis ſententia: *Cuique, morborum, mortiſque, & tempus, & genus, ab æterno decreta,*

Et ſi fata Iovis poſcunt, hic terminus hæret:

equidem veritatis οἴστρῳ βεβολημένος, πάσῃ σπουδῇ καὶ μηχανῇ ejus veſtigia mihi perſequenda duxi, ideoque non unius profeſſionis, nec unius gentis conſulere volui eruditos. Aſſurrexit mox artificum induſtria pulchre lapis hic terminalis, non volvendus amplius, ſi tu, Virginum eruditiſſima, marmoreum è Parnaſſa ei dignaberis imponere faſtigium. Qui vel ex literis, quibus pro ſingulari tua comitate non ſemel me bea-

beaſti, incomparabilis ingenii βαθύτητα, & admirandæ eruditionis πανοπλίαν potui perſpicere, non ignoro quid in divinis, quibus fere ſolis jam tibi vacare eſt animus, è divinæ mentis adytis haurire & expromere queas. Vidiſti terminum humanę vitæ à quamplurimis diſtingui ratione Dei & noſtri; hac mutabilem, illa fixum plane & immobilem. Sed tuam fidem, σεβασμιώτατε τον ἐμοὶ κάρα, nonne quocunque modo diſtinguatur, idem eſt terminus, cum ſit terminus? Quid ei opis à mutabili, cui inſtat decretorius? Mihi profecto hic aqua hæret, &, quamvis multum & diu meditanti, λύειν τὰς ἀπορίας non licuit. Tibi vero, divinæ & humanæ Sapientiæ antiſtita, ut facile eſt, ἐκ τῶν ἀπόρων πόρον εὑρίσκειν, ita etiam atque etiam te rogo, hæc ad exactiſſimi judicii tui obruſſam exigere, quæ minus placent obelo transfodere, & pronuntiare τὴν ἀρέσκουσαν ne graveris: ſed ἐξ ἄκρου μυελοῦ ψυχῆς, ut loquitur Euripides, non οὐδὲ σοι παρούσης, τῶν ἄλλων ἀτραποὺς ingreſſa. Nec de me ſolum, ſed & de omnibus, quicunque ullibi σοφίας ἀληθινῆς

γνήσιοι ἐρασταὶ, bene mereberis, ſi obſcuræ huic quæſtioni de tuo fulgore lumen fœnerari patiaris. Mihi tantum munus, non dicam aureum cenſebitur, & χρυσοῦ ἄξιον ἀντιρρύσασθαι, ſed ὑπὲρ πάντα τὰ τιμιώτατα τίμιον. Ἔρρωσο εὐγενεστάτη καὶ αἰδεσιμωτάτη παρθένων, ἀμφότερον τῇ τε ψυχῇ καὶ τῷ σώματι ἐρρωμενέστατα. Dordrechti a. d. IX. Kal. Februar. anno ἀπὸ τῆς τοῦ λόγου ἐνσαρκώσεως CIↃ IↃ C XXXIX.

JEAN LE LABOUREUR

En ſon Hiſtoire du voyage de la Reyne de Pologne, imprimée à Paris l'an 1648.

LE jour ſuivant vingt-ſixiéme de Decembre, la Royne de Pologne fit une action digne de la Majeſté des lettres. Ayant ouy parler de la doctrine de la celebre ANNE MARIE DE SCHURMAN, Damoiſelle native de cette Ville, & de la beauté de ſon Cabinet : elle voulut aller chez elle ; mais ſans ceremonie, pour éviter la foule du peuple qui l'auroit ſuivie. C'eſt pourquoy elle laiſſa ſa Cour,

& entra incognite dans le carrosse de la Mareschale, estant seullement suivie de Monsieur l'Evesque d'Orange, & de quatre ou cinq personnes , dont je fus l'une. Elle vid en passant la grande Eglise, & alla descendre au logis de cette dixiéme Muse, l'une des merveilles de son siecle & de son sexe. Elle ne vid pas sans admiration les merveilleux ouvrages qu'elle a fait de ses mains , tant de peinture ; de miniature , & d'enlumineure, que de graveure, au burin; & au diamant, sur le cuivre , & sur le verre, qui luy doivent donner la reputation d'exceller dans les plus nobles Arts entre les mecaniques : toutesfois elle demeura plus estonnée de l'entendre parler tant de langues, & respondre de tant de sciences. Elle respondit en Italien à Monsieur d'Orange, qui l'interrogeoit par ordre de la Royne : & elle argumenta tres-subtilement en Latin sur quelques poincts de Theologie. Elle repartit aussi fort élegamment en mesme langue, au compliment que je luy fis pour Madame la Mareschale. Elle parla Grec avec le Sieur Corrade premier

mier Medecin de la Royne: Enfin elle nous eust encor parlé d'autres langues si nous les eussions sceuës? car outre la Grecque, la Latine, la Françoise, l'Italienne, l'Espagnole, l'Alemande, & le Flaman qui luy est naturel, elle a encor beaucoup de connoissance de l'Hebreu, Syriacque & Chaldaïque; & il ne luy manque qu'un peu d'habitude pour les parler. Elle sçait de mesme la charte de tous ces pays; & elle se peut vanter d'y voyager sans guide, aussi bien que sans Interprete. L'on parle avec mesmes éloges de la Princesse Palatine *Elisabeth* de Boheme: tout le Septentrion en fait sa gloire; mais le bonheur de la voir manqua à celuy de nostre voyage, parce qu'elle demeure à la Haye, où la Royne de Pologne ne passa point.

Amor meus crucifixus est.

In Symbolum Nobiliß., Ornatiss. Virginis,

D. ANNÆ MARIÆ
à SCHURMAN.

Unicæ sexus sui gloriæ.

Virgo hæc, ante alias, docto ardet Amoris amore,
Illius semel est quod crucifixus amor.

Nunc carmen & mundum crucifigenti dolor omnis,
Quem infligunt illi, lætitia atque honor est.

Les saincts seuls doctes sont : car leur parfaict sçavoir
Desire seulement *Christ*, & ses biens avoir.
Le seul *crucifie* contient leur cognoissance
Et ses merites sont leur unique esperance.

J. de Laet Filius.

No-

Nobiliss. ANNAE Belgicæ, incomparabili Virgini exhibitæ, hîc exhibentur, earundem Epigrammata Latina apud N. Grudium & J. Posthium legas.

ANNA { Susia, vestalis apud Nicol. Grudium. Planda, } Utenhovia, } apud J. Posthium. MARIA à SCHURMAN.

Erasmus L. IX. Epistol. ad Annam Versalam Prinaipem Verania.

TRes Annas *Mundi memorat spatiosa vetustas,*
Tres, quas seclorum lustra tulere decē.
Arctaq; nunc simili regiuncula laude superbit,
Tres Annas *nostro tempore Belga canit.*
Qui volet, ætates exactaque secula laudet,
Dant mihi, dant Annas *secula nostra suas.*
Tres Musis compone, licet, nec ut ante novena
Turba erit Aönidum, sed duodena chori.
Invida quas Annas *opponet Iberia nostris?*
Quas Latium, aut similes Gallia docta dabit?
Aut quæcunq; usquam Regio sub Sole, decoris
Inclyta vel studiis, ingeniisve jacet?
Si tamē ulla pares numeret, quarta omnibus una
Æquiparanda, aliisque anteferenda venit.
Annæ *quæ geminat nomen*, Schurmanna *propago,*
Annarum *&* *sexus* Anna *perenne decus.*
Hæc erit Anna *mihi. Non lingua, mente, manuque*
Inveniet nostra hac Anna perenna *parem.*

J. SMITH, III. Idus Octobres
Anno CIↃ IↃ C XXXVII.

In eandem Virginem, Ad ista:
Non linguâ, mente, manuque.

DÆdala acu, calamo, cœlo, varioque colore,
Cerâ, adamante ſuum dextra pingit opus.
Pone ſimul verum & pictum, ſpectator utrumque
Verum, aut pictum unâ juret utrumque manu.
Ipſa ſtupet Natura, ſtupet Tritonia, & iſtis
Pulſandum digitis tradit Apollo chelyn.
Grajus, Hebræus, Arabs, Italus, Syrus, ipſe Latinus,
Atque alii patriæ picta elementa ſtupent.
Nec triviis Annæ ſatis eſt adſueſſe Camœnis,
Aut gentis linguas edidiciſſe ſuæ.
Judæos, Arabeſque, Syros, Grajoſque, Britannos,
Cumque Italis Gallos, Auſonioſque legit.
Et legiſſe parum, ſua gaudet & audet ad illos
Scripta dare, & civis nomine digna legi.
Aurea ſeu claudit numeris, ſeu libera fundit
Verba, meros blando Suada dat ore favos.
Pulchrior in pulchro mens corpore, dædala quot-
quot
Artifices ſequitur mox ſuperaſſe docet.
Artes quid memorem Clarias, Sophiæq; receſſus
Utraque Aönios Oenotrioſque ſenes?
Et ſuper hæc ſummi myſteria nota Tonantis,
Virtutumque choros, cordaque plena Deo?
Non poſſunt, licet ipſa manum, linguamque mi-
niſtret,
Nec ſatis hæc pingi, nec ſatis illa cani.

J. SMITH. III. Cal. April. Anno
CIƆIƆCXXXVIII.

Ad

Ad nobilissimam, & varia eruditione celeberrimam Virginem;

ANNAM MARIAM à SCHURMAN.

GRandia fœmineæ sortis portenta superbus
Defuncti secli concelebravit honos.
Sed quas cantatis, sparsim natura puellis
Partitas variæ contulit artis opes:
Arduaque excelsæ mentis miracula in una
Dum collecta videt virgine, tota stupet.

ALIUD.

MAteries laudis titulos diducta per amplos,
Eloquii ornatu liberiore tumens,
Nonnunquam ingenio scriptoris plurima debet;
Atque affectatus spargitur arte stupor.
Sed SCHURMANNA, tua quicquid de mente refulget,
Ingenii rara nobilitate potens,
Attoniti præconis opes perturbat, & inter
Justa tuæ laudis vatibus horror inest.

ALIUD.

QVæ toties laudem meritis ingentibus æquat
Eloquii virtus mascula, muta silet,
Dum generosa tibi tentat præconia, & ausu
Dispare inexhaustum lambere gestit opus.
Depositum cœli, tot in una virgine dotes,
Sola tibi suppar scribere virgo potest.

ISAACUS GRUTERUS.

LE Sr. DE BALZAC
En ſa lettre à Monſ. Girard.

ONSIEUR,

Il faut avoüer que Madamoiſelle de SCHURMAN eſt une merveilleuſe Fille, & que ſes Vers ne ſont pas les moindres de ſes merveilles. Je ne penſe pas que cette Sulpitia, que Martial à ſi hautement loüée, en fiſt de plus beaux, ni de plus Latins. Mais qu'il y a de pudeur & d'honneſteté parmy les graces & les beautez de ſes Vers! Que la vertu de ſon ame ſe meſle agreablement dans les productions de ſon eſprit! Je vous ſuis bien obligé de m'avoir fait connoiſtre cette merveilleuſe Fille, & de m'avoir envoyé avec ſes Epigrammes, l'eloquente lettre de Monſieur Naudé. Je vous renvoye le tout par mon homme, qui ſeroit party dés hier, ſans une fortune qui m'eſt arrivée, pour rendre plus que je n'ay reçeu. Sur le point que je vous allois eſcrire, on m'apporta un Livre nouveau, duquel ayant voulu li-

re la Preface, voici ce que j'y ay trouvé, *Habemus in urbe unius diei itinere hinc dissita*, &c.

Si Monsieur de Saumaise est autheur du Livre & de la Preface, comme on me le mande, quand il s'en fera une seconde edition, je le prieray qu'au lieu de *Gallicas Epistolas tales concinnat, ut vix meliores Balzacius*, il face mettre *multo minus bonas & minus Gallicas Balzacius*. Je croiray encore estre trop honnoré de ce temperament que j'apporte à mon honneur. Il y a de la gloire à estre si prés d'une si excellente personne, de quelque façon qu'on y puisse estre, & dans une comparaison comme cele-là, le desavantage mesme est obligeant.

LUDOVICI JACOBI

à ſancto Carolo, Cabilonenſis Carmelitæ in Bibliotheca illuſtrium Fœminarum, quæ ſcriptis claruerunt.

DESUMPTUM.

ANNA MARIA à SCHURMAN *in ditione Colonienſi hoc ſæculo præclaris parentibus, ſed proh dolor! à Religione noſtra alienis, nata. Ab ipſa, uti videtur adoleſcentia, in morum honeſtate educata ac humanioribus literis impensè dedita, poſtea ingreſſa Philoſophiæ fontes, atque abdita Theologiæ, in eruditiſſimam tandem Muſam evaſit. Vndè creſcente famâ, cum eminenti doctrinâ, ſexus fœminei, noſtra ætate, miraculum ſeu naturæ monſtrum ob ingenii ſtupendi fœcunditatem, ab omnibus prædicatur & vocatur. Pari digna eſt laude, ob ingentem & inauditam linguarum cognitionem, nam (quod prodigioſum eſt) nullam ſive Orientalem, ſive Occidentalem ignorat. Verſatiſſima eſt in lingua Hebraicâ, Chaldaicâ, Syriacâ, Arabicâ, Turcicâ, Græcâ, Latinâ, Gallicâ. Anglicâ, Italicâ, Hiſpanicâ, Germanicâ, Belgicâ, & Batavicâ, ô res miranda! etiam in omnigenæ literaturæ ſtudio*

dio celeberrima. Hinc factum est, ut summam contraxerit amicitiam cum doctissimis quibusque viris, qui nunc per Europam florent. Id comprobatum habetur ex diversis præstantissimorum auctorum testimoniis, inter quos quatuor in testes adduco. Primus omnium erit Gabriel Naudæus, Parisinus, Eminentissimi Iulii Cardinalis Mazarini Bibliothecarius, vir æterna laude dignus, in Epistola ad Ioannem Beverovicium, Batavum, Medicum & Philosophum eximium, quæ excusa est Lutetiæ Parisiorum anno 1642. *in* 8. *ad calcem* Famæ triumphantis Panegyrici de ANNA MARIA SCHURMANA *ab erudito Poëta Dominico Gilberto, Cæsenate Italicè editi.* Sed alium (*ait Naudæus*) quoque, BEVEROVICI *Clarissime*, sive testem meæ in te observantiæ, sive laudum tuarum, & ANNÆ MARIÆ præconem, habes dudum in GULIELMO COLLETETO, vatum, qui nunc in Gallia castigatissimè scribunt, longè præstantissimo. Hic enim ut ANNÆ MARIÆ præcellentem in omni disciplinarum genere, quæ tractari inculpatè ab ingenuis hominibus possunt, so-

ſolertiam, ut Maxime omnium cognitam habet, ita maximè omnium efferre eam laudibus ubique ſolet, & memini nuper cum illum in amœniſſimo ſuburbano ſuo offendiſſem, multum ei ſermonem fuiſſe de mirabili naturæ providentia, quæ provectæ jam in ſenium, & emeritæ propemodum MARIÆ GORNACENSI, fœminæ tantâ eloquentiæ, ingenii, doctrinæque famâ præditæ, ut viris etiam doctiſſimis obſtruere poſſit, veluti ſuccreſcentem ANNAM MARIAM ſufficere voluerit, quæ ſequioris ſexus gloriam, pari cum illa ingenii aucumine, nec minori forſan gloriæ ac nominis celebritate, apud æmulos homines ſuſtineret. Quin etiam rationi valdè conſentaneum eſſe dicebat, ut elogium quo MARIÆ noſtrati, LIPSIUS homo Belga, & ingeniorum cenſor acerrimus, viam ad immortale decus munire cœpit; illud idem MARIÆ SCHURMANNÆ Belgicarum Virginum ſolertiſſimæ, Gallus aliquis reſtituat. Te verò quem præter alias lucubrationes ejus quoque Minervæ Batavæ panegyricum in-

instituisse resciverat, amavit propterea semper majorem in modum, & tunc etiam contendere à me non destitit, ut quoties tecum per literas confabuler, salutem tibi verbis suis nunciarem plurimam; nempe ea virtutis excellentia est, ut absentes inter se connectat. *Hactenùs verba Naudæi. Sed præterea habet hæc Musarum coryphæa alterum encomiasten peritißimum, nempè Claudium Salmasium, Divionensem, qui non solùm ore, sed etiam calamo semper, & ubique eam laudat: præsertim per honorificum de Anna perhibet testimonium* in Præfatione Observationum ad Jus Atticum & Romanum, *quam inscripsit amplißimis ac omnium humanißimis Fratribus Petro & Iacobo Puteanis, Parisiensibus.* Quid veteres (*inquit*) memorias revolvimus, & quæ pridem fuere miramur, quæ fortasse nec fuere? Habemus in urbe unius diei itinere hinc dissita, &c. *Tertium obtinebit locum inter eximios* SCHURMANNÆ *Panegyristas Iacobus Crucius, Batavus, vir sanè doctus & eloquens, qui libro quinto Epistolarum, scribit Epistolam ad Minervam nostram, varias*

rias ejus doctrinæ laudes continentem, quam attexere huc destinavi, præcipuè ea quæ ad propositum nostrum faciunt. Ne mirere (*inquit*) Virgo lectissima, quod meæ etiam ad te eunt literæ. Doctrina tua cujus jam pridem fama percrebuit, etiam ignotos blanda quadam vi, ad sui amorem & venerationem impellit: virtus arctissima animorum conjunctione, longè etiam remotos, devincit. Quanquam si rem recto judicii oculo æstimemus, notior ille nobis esse debet, de cujus doctrina, & virtute audivimus, quam cujus vultum vidimus. Quare cum insignes animi tui dotes, non pectoris cancellis inclusæ, lateant, sed in illustri famæ theatro collocatæ, ad nos quoque dimanarint, facile mihi spero veniam dabis, quod ad te scribo, cujus tam mihi nota virtus, quam ignotus vultus. Quid vultum dico? Hominem non externis illis, sed internis, ingenio nempe, doctrina, probitate, & modestia metiri didici. Adeò ut tam illos ignorem, quibus adsum, si sint mali, quam eos noscam, à quibus absum, si boni. In horum numero te posuit

ſuit apud me literata tua virtus, ita mihi audita, & conſtanti bonorum ſermone, tam altè in animo meo inhærens, ut neminem in Batavia noſtra, videar noſſe melius. Pulchrè dixit Plato: *Virtutem ornare hominem*; Si te vidiſſet, pulchrius; *hominem ornare virtutem.* Nam non ut lucus in lignis: ita virtus in verbis conſiſtere putanda eſt. Praxi non theoria hic opus, & eſſe, quam videri, boni, malunt. Solo vitæ uſu, nec boni ſumus, nec homines: nam id quoque beneficium, in brutis natura indulſit. Doctrinæ fructum ille poſſidet, qui non ſapit modò rectè, ſed facit. Raro fit, ideòque laudabilius, quod à raris. Tu mihi inter eos, quæ doctrinam cum virtute conjungis non minus eximiè, quam piè. Nam abſque ea quid ſodes eruditio noſtra? quid labores, in ſacro hoc Muſarum choro? Vindicam? nihil. Conjuncta eminent: & fruſtra Muſas nobis, aut Sibyllas, fruſtra Pythias objiciat antiquitas: fruſtra Diotimam, aut Aſpaſiam Socratici: fruſtra Lælii & Hortenſii filias Romani, aut Corneliam Grachorum matrem. *Et*

pau-

paulo inferius, Perge tantum, & dum aliæ in vinculis illis conjugalibus, aureisque compedibus ſibi placent & fuſum faſtidioſum tractant, aut colum; tu calamum: aut dum inter ſpeculum & pectinem otioſe verſantur, tu decima Muſarum, inter libros, mutos illos ſapientiæ magiſtros, & libera ab omni œconomiæ cura, ac liberorum, curis melioribus incumbe, quæ Muſas ſapiant, & earum veneres. Mirum, quid in virgineo illo ſtatu & otio literario indoles poſſit, ad alta nata, & quæ non tincta ſolum, ſed imbuta amœniore literatura, nominis ſui famam, doctis ingenii monumentis, ad poſteritatem propagat, & aræ æternitatis devovet. Quid enim ſcriptione tua, quid ſtilo terſius, quid venuſtius? Cujus ut ſtricturas aliquot vidi, in tuis nuper ad Colvium literis, non minori admiratione, quàm voluptate animum meum affecêre. Ita latinæ erant, & quamquam virginali gratia, & candore dulciſſimæ, mire tamen etiam ſententioſæ & graves. Quaſi ſub manu nata, tam polita ſunt, tam accurata, quid ſeria tandem, quid elaborata

rata, & quæ, ut cum Poëta loquar *demorſos ungues ſapiunt*? Sed laudibus tuis (quas ignorare peregrini eſt, diſſimulare improbi) recenſendis impræſentiarum ſuperſedeo, ne quod mei moris non eſt, aſſentari videar. *Hæc ille. Simili cohoneſtatur encomio, ab eodem auctore, qui jure merito de Anna dicere poteſt, numquam ſatis, ubi materia ſuperat opus. Audiamus igitur illum de novo, eam, heröico carmine laudantem libro* V. *Epiſtolarum pag.* 528. *& ſeqq.*

Doctrinæ ſtat fixus honos. Muſiſque perennat
Gloria, Pïëridumque decus, dum tranſvolat annos,
Æternum ſibi longa parat poſt ſecula nomen.
Captet Avarus opes, petat Ambitioſus honores,
Et trabeas votis ardentibus ambiat: At tu
Rectius ò quanto Aönidum SCHURMANNA *Sororum*
Delitiæ, quæ deſidias, & marcida luxu
Otia, degenerumque nimis contagia morum
A cunis exoſa tuis, pietatis amorem
Materno cum lacte bibis, pia ſemina laudum,
Virtutumque exempla dabant, generoſa parentum
Nomina. Mox tacito paulum provectior ævo
Doctrinæ [neque enim piguit ſubiiſſe labores]
Fundamenta jacis, ſtudiiſque intenta, tennellam
Ætatem ante venis meritis, progreſſibus ornas:
Impatienſque moræ, doctus prætexta Camœnas
Aſpicit, & primis Pallas ſe oſtentat in annis
Ingenii præſaga tui, laudiſque futuræ
Entheus ardor agit, docilemque per ardua ducit
Maſcula vis; haud tarda ſequi, quacunque patenti

Ad Musas datur ire via. Nox omnis in usu est
Et lucis pars nulla vacat: preciumque labori
Ponis, & Aönias meditaris pictore lauros,
Doctrinæ secura tuæ: generosa calorem
Mens stimulat, viresque acuit. Velut intus aquæ vis
Cum furit, & magno oppositā premit agmine molem.
Perrumpit discenda labor: stant præmia cœptis
Virtutemque rependit honos: non invia rerum
Culmina deterrent animum, sed ut altus Olympi
Celsior exurgit vertex, cum nubibus actos
Præcipitat nimbos, & rauca tonitrua Cœlo:
Libera sic tibi mens, per tanta negotia victrix
Emergit, similisque sui. Tu conscia rerum
Dic mihi Calliope (nec enim sine numine tantùm
Virgineus se prodit apex, & gloria Nymphæ)
Dic linguas quas UNA *tenet, quas ore rotundo*
Prompta loqui, doctisque simul committere chartis
Audet ovans. Te sævus Iber, te Teuto, Britannus,
Nympha stupent, teque Hebrææ, Latiæq; Camænæ
Suspiciunt, te Celta colit, te solibus ustus
Laudat Arabs, atque una inter ditissima linguas
GRÆCIA *miratur tantas in Virgine dotes.*
Rarus honos! Quid enim potuit sublimius unquam
Fœmineo prodire sinu? quid dignius? At nec
Hoc durus stat sine labor. Præconia poscit
Ingenitus majora pudor, juvenilibus annis
In linguis sudasse parum, mentemque, animumque
Nobilior jam cura coquit, nec sufficit uno
Eminuisse modo Magni præcepta Platonis
Doctaque scrutari Stagiræi scripta Magistri
Est animus, dum fata sinunt, Sophiæque latentis
Arcanas penetrare vias. Academia, nec non
Iam Latinum, jam Stoa placent, jā Cecropis artes
Brachmanumq; scholæ: dum non nisi splendida spi-[ras.
Æternumque struis ventura in secula nomen,
Dumque artes ex arte trahis. Quis mente reposta,

Vir-s

Virgineâ virtutis opes? quæ Musa labores
Digna canat? seu vasta juvat confinia celsi
Ingenio lustrare Poli, delidumque Booten,
Eridanumq; Lyramq; Aquilã, tum quicquid ab alto
Naturæ miratur honos: seu viscera terræ
Rimari sit cura tibi pecudesque ferasque;
Aut plantas quas fœta parit, pictasque volucres,
Indigenasque maris, medioque natantia ponto
Monstra, tui totidem sunt argumenta laboris.

Paulò inferius.

Pergis ad hæc [neque enim veteres exosa labores]
Is curis SCHURMANNA *comes sublimibus. Alta*
Ingenium sublime decent. Quid prisca revolvam
Sanctorum monumenta Patrum? quid docta Rabinũ
Scripta, quid arguti subtilia dogmata Thomæ?
Quid Floros, Tacitosque, & Grajis credita fastis?
Eximiosque olim natos ab Apolline Vates
Commemorem, quos docta legis? Majoribus instat
Ardua vis animi, studiisque innata cupido
Expleri, pascique nequit. Non ulla puellæ [tur
Lingua satis. Quos Persa sonos, quæ verba loquun-
Æthiopes, tum qua Samaritum gratia linguæ
Discere amas summosque viros conatibus æquans,
Occultum nihil esse sinis, metasque latentes
Intras, & abstrusos perrumpit fama recessus.

Idem etiam paulò inferius.

Præclaris neque enim (mirabile dictu)
Artibus emicuisse satis, nec docta mereri
Aönidumque, virumque simul suffragia; Laudis
In partem venere manus. Ventura stupebis
Posteritas, cum Lysippos in Virgine cernes
Parrhasiosque Orco reduces, redivivaque Apellis
Ingenii monumenta vagus mirabitur Orbis:
Omnigenisque elementa suis expressa figuris
Excusis certare typis, nec cedere prælis,
Tantus amor calami! tanti est insignibus annos

Artibus excoluisse! levi seu sculpere cælo
Fert animus, seu pingere acu, variasque animantū
Effigies, florumque altis inferre tapetis,
Naturamque æquare manu, dum candida fuscis
Lilia contexis violis, & germina formis
Disparibus, Tulipamque suo quæ cærula fundo est,
Aut umbone rubet, decus aut regale Coronæ
Threjiciis quæ missa plagis, nardumque, rosasque
Quæ superent candore nivem, vel odoribus Hyblā,
Arte refers, pretioque beas. Quid multa? sonoros
Uranie tibi diva modos, Polyhymnia cantus
Suggerit, & molles docet in testudine nervos
Virginea pulsare manu, cytharaque, chelyque,
Formosam resonare tuas Amaryllida Musas.
Non semper scrutanda placent. Districta jocose
Miscetur decori virtus, mentisque benigna
Temperies, doctique sales. Alterna Camænas
Otia blanda juvant. Non intermissa colonis
Fertilitas exhaurit agros, studiisque negatum
Stare diu, si fessa sui sub mole fatiscant.
Danda quies animo. Magnus sic fertur Achilles
Armorum strepitus inter, lituosque, tubasque
Indulsisse jocis. Non si Parnassia Musæ
Antra mihi sacrosque aditus, atque aurea pandant
Limina, commemorare tuæ præconia laudis
Sufficiam, nostroque amplecti singula versu.
Quid mihi fœminei quondam miracula sexus,
(Pieridum immortale decus) doctasque Sibillas,
Praxillam, Telesillam, & Graccham cana Vetustas
Objicis? ingenio claram, quid Græcia mendax
Aspasiam, & quæ sacra tuis sunt nomina fastis?
Hic major se prodit honos: supereminet omnes
Schurmannæ *Aönio prolutum nectare pectus,*
Et celso mens nata Polo. Te Fama nepotum
Ingenii mirata decus, vitæque labores,
Per terras, pelagusque vehat, lauroque superbum

No-

Nomen eat, qua ſe Thracum Mavortia tellus
Pandit,& algentem Rhodope procurrit in Æmum:
Qua Macedum per ſaxa fremit ſpumantibus undis
Axius,herboſæque tegunt Alyacmona ripæ,
Huic uni libaſſe ſatis.

Quartus & ultimus virtutum Schurmannarum perpetuus admirator (ut propriis auctoris verbis utar) erit Jacobus Martin, Pariſinus, adoleſcens de re literaria bene meritus, qui in laudem incomparabilis Heröinæ noſtræ ſequens Epigramma, & ſuccinctum elogium concinnavit, cujus beneficio acceptum nos hîc damus.

Græcorum matrem ſileat Romana vetuſtas,
Et taceat Sappho Græcia victa ſuam.
Cedite Romanæ, Græcæ quoque cedite Muſæ
Neſcio quid Batavo majus in orbe micat.

Δίγλωττός τις (*inquit Galenus lib. 2. de pulſ. diff.*) ἐλέγετο πάλαι, καὶ θαῦμα τοῦτ' ἦν ἄνθρωπος εἷς ἀκριβῶν διαλέκτους δύο. *Bilinguis olim quidam dicebatur: eratque res miraculo mortalibus, homo unus duas exacte linguas tenens.* Quid obſecro dicturus Princeps ille Medicorum, ſi hoc ſæculo revixiſſet, videretque nobiliſſimam ſimul, & doctiſſimam Virginem, non δίγλωττον aut τρίγλωττον, neque etiam πεντάγλωττον, ſed (ut novo & in-

audito, in re ſimiliter nova atque inaudita utar vocabulo) παντάγλωττον? Tot enim linguas intelligit ANNA, ut vix duas perfecte loqui credi poſſit; rurſus unumquodque idioma tam exacte callet & loquitur , ut in ſingulis ediſcendis totum otium ſuum contriviſſe videatur. Poſſunt jam audacter nationes omnes ſuis quæque linguis ANNÆ Panegyricum conficere, nec vereri debent ne ab ipſa exaudiantur, quæ omnes intelligit; illud certe ingenio ſuo & doctrina conſecuta eſt Virgo famâ ſuper æthera nota , ut nationes pene omnes ANNÆ laudibus perſonantes intelligat, jamque

Unus Schurmannæ famæ non ſufficit orbis.

Patere , quæſo ; Clariſſimum totius Europæ ſidus , & immortale literarum decus, hoc qualecunque tuarum virtutum præconium,

Hancque hederam virides inter tibi ſerpere lauros!

Hæc Iacobus Martinus. Illud æternum Muſarum jubar & ornamentum in Gymnaſio Vltrajectino apud Batavos magnum nomen & apud Magnates, præſertim inclytas Reginas Annam Auſtriacam Gallia-

rum

rum & Navarræ, & Ludovicam Mariam Gonzagam Vladislai IV. *Poloniæ Regis Conjugem (quæ Annam Vltrajectum invisit die* 26. *Decembris* 1645. *dum in Poloniam profecta est) non minorem sibi conciliat auctoritatem. Tandem ad id quod intendimus, deveniamus, & quæ doctrinæ monumenta posteris hactenus tradiderit hæc Minerva, aspiciamus. Scripsit igitur eleganti Stylo Latino.*

De vitæ humanę termino Responsum, *sive* totius disputationis Terminum. *Lugduni Batavorum, ex officina Ioannis Maire* 1639. *in* 4. Studio *Ioannis Beverovicii , cum aliis celeberrimis Philosophis ejusdem argumenti Auctoribus. Prodiit etiam* idiomate Batavico, *Dordraci.* 1639. *in* 4.

Dissertationem de ingenii muliebris ad doctrinam , & meliores doctrinas aptitudine. *Lugduni Batavorum ex Officina Elzeviriana* 1641. *in* 8. Quam *eloquentissimo sermone Gallico reddidit eruditissimus Poëta laureatus Guilielmus Colletetus, Parisinus.*

Epistolas aliquot *de eodem problemate* inter Annam Mariam à Schurman *&*

Andream Rivetum, Pictaviensem, Theologiæ Doctorem Calvinistam, *Lugduni Batavorum, ex Officina Elzeviriana* 1641. *in* 8. Eas *quoque Gallicas fecit præfatus Guilielmus Colletetus, cujus beneficio & singulari erga me amicitia legi in ejus præclaro Musæo San-Marcello Parisino.*

Epigramma Latinum *ad Ioannem Isaacium Pontanum Historiæ Gelricæ Scriptorem*, quod *legi ante prædictam Historiam* in folio *editam.*

Epigramma responsivum *ad Constantinum Hugenium* ad occultum Apollinis cujusdam ad lucem me provocantis oraculum. *Legi etiam* inter *Constantini Hugenii* Epigrammata lib. 2. p. 92. & 93.

Epigramma Latinum *in auctorem Historiæ Vltrajectinæ. Quod etiam perlegi ante relatam Historiam.*

Epigramma aliud Latinum *de Historia fabulosa alterius Batavæ Annæ Mariæ Schurmannæ, quod legi, sed ineditum quod sciam.*

Epigramma Latinum *In obitum Ioannis Polyandri editum Lugduni Batavo-*

rum

rum 1646. in folio cum Oratione funebri *Polyandri.*

Carmina varia, Latina & Batavica *ſcripſiſſe compertum habeo ex relatione Doctiſsimi Nicolai Heinſii, magni Danielis filii, nuper Pariſiis degentis. Præterea ſcripſit,*

Epiſtolam eloquentiſſimam Latinam *ad Iacobum Crucium.* Quam *legi inter Epiſtolas Crucianas lib.* 5. *pag.* 514. & ſeqq.

Epiſtolas duas *ad Ioannem Beverovicium. Quas etiam vidi* inter Epiſtolicas quæſtiones *prædicti Beverovicii Roterodami, ſumptibus Arnoldi Leers,* 1644. *in* 8. editas *Latinè.*

Epiſtolas alias Latinas *ad Adolphum Vorſtium, Andream Colvium, & Iacobum Lydium : Et hi viciſsim ad eam. Quas quoque perlegi* editas.

Epiſtolas Gallicas *etiam* eloquentiſſimas *concinnavit & ſcripſit ad Annam Auſtriacam Galliarum & Navarræ Reginam Chriſtianiſſimam, Armandum Cardinalem Ducem Richelium, Mariam Iarſiam Gornacenſem & Carolum Ducheſnium Medicum Regium.* Quas *vidi MSS.*

præsertim illas *ad Mariam Gornacensem, ut retuli in ejus elogio*, easque *asservat in suo Musæo eloquentissimus ac eruditissimus Historiographus Regius Franciscus de la Mothe le Vayer, cujus singulari erga nos benevolentiâ perlegimus.*

Epistolas Latinas *&* Græcas eloquentissimas *ad Ioannem Beverovicium, quas ipse asservat in Musæo, ut habeo ex dicti Beverovicii Epistola ad eruditissimum Guidonem Patinum, Doctorem Medicum Parisiensem Dordrechti, die* 23. *Maii,* 1646. *scripta, & ab ipso mihi communicata. Ex hac epistola etiam colligo Annam scripsisse.*

Epistolas Hebraicas & Arabicas nonnullas.

Alia ejus scripta licet non pauca hactenus me latent. Quotidie enim varia componit & scribit. Omne nunc studium in sacra Scriptura ponit.

Vivit hoc Musarum delitium Vltrajecti in Hollandia hoc anno salutis 1646. *dum hæc scribimus circa annum ætatis suæ Trigesimum quartum.*

De Annæ Mariæ Schurmanæ *laudibus & scriptis per honorifica reddunt te-*

sti-

stimonia Iacobus Catzius in Poëmate Belgico, *Zacutus Lusitanus*, *Medicus*, in Historia Medicorum, *Valerius Andreas Desselius* in Bibliotheca Belgica, 1643. *in* 4. edita. *Gabriel Naudæus*, loco citato, *Dominicus Gilbertus*, *Cæsenas*, in Famæ triumphantis Panegyrico de Anna Maria à Schurman, *Gabrieli Naudæo* dicato. *Maria de Iars Gornacensis* libro de æqualitate hominum & fœminarum *ac* in Epistolis *ad Annam* scriptis. *Caspar Barlæus* lib. Epigrammatum. *Constantinus Hugenius* Ibid. *Andreas Rivetus* in Epistolis *ad Annam*. *Adolphus Vorstius* Ibid. *Andreas Colvius* ibid. *Iacobus Lydius* Ibid *Ioannes Beverovicius* ibid. *Iacobus Crucius* ibid. *in Mercurio Batavo à pag.* 507. *usque ad* 536. *Lazarus Meyssonnerius*, *Matiseonensis*, *Medicus Lugdunensis* in Epistolis *ad I. Beverovicium*, *Claudius Salmasius* loco relato. *Daniel Heinsius* Carmina *in ejus laudem lusit*, *Guilielmus Colletetus* in Prçfatione in Versionem Dissertationis de ingenii muliebris ad doctrinam & meliores doctrinas aptitudine, *&* in vitis Poëtarum, nempe in vita Mariæ de

Ro-

Romieu. *Iacobus Martinus* loco citato. *Ego etiam* in Tractatu Gallico, *de præstantissimis totius Orbis Bibliothecis* in appendice *pag.* 29. *nec non* in elogio *Mariæ Iarsiæ Gornacensis. Carolus Duchesnius supra relatus* in Epistola quam præfixit Dissertationi de ingenii muliebris &c. *Paulus Iacob Lugdunensis* in Elogio Gallico Annæ Mariæ Schurmannæ; *R. P. Hilarion de Coste Ordinis Minimorum*, in Præfatione Elogiorum illustrium Mulierum. *Franciscus Colletetus Guilielmi Colleteti filius in Epigrammate Gallico ad Annam Mariam Schurmannam.*

Ad Musas datur ire via. Nox omnis in usu est
Et lucis pars nulla vacat: preciumque labori
Ponis, & Aönias meditaris pictore lauros,
Doctrinæ secura tuæ: generosa calorem
Mens stimulat, viresque acuit. Velut intus aquæ vis
Cum furit, & magno oppositā premit agmine molem.
Perrumpit discenda labor: stant præmia cæptis
Virtutemque rependit honos: non invia rerum
Culmina deterrent animum, sed ut altus Olympi
Celsior exurgit vertex, cum nubibus actos
Præcipitat nimbos, & rauca tonitrua Cælo:
Libera sic tibi mens, per tanta negotia victrix
Emergit, similisque sui. Tu conscia rerum
Dic mihi Calliope (nec enim sine numine tantùm
Virgineus se prodit apex, & gloria Nymphæ)
Dic linguas quas UNA *tenet, quas ore rotundo*
Prompta loqui, doctisque simul committere chartis
Audet ovans. Te sævus Iber, te Teuto, Britannus,
Nympha stupent, teque Hebrææ, Latiæq; Camænæ
Suspiciunt, te Celta colit, te solibus ustus
Laudat Arabs, atque una inter ditissima linguas
GRAECIA *miratur tantas in Virgine dotes.*
Rarus honos! Quid enim potuit sublimius unquam
Fæmineo prodire sinu? quid dignius? At nec
Hoc durus stat sine labor. Præconia poscit
Ingenitus majora pudor, juvenilibus annis
In linguis sudasse parum, mentemque, animumque
Nobilior jam cura coquit, nec sufficit uno
Eminuisse modo Magni præcepta Platonis
Doctaque scrutari Stagiræi scripta Magistri
Est animus, dum fata sinunt, Sophiæque latentis
Arcanas penetrare vias. Academia, nec non
Iam Latinum, jam Stoa placent, jā Cecropis artes
Brachmanumq; scholæ: dum non nisi splendida spi-
Æternumque struis ventura in secula nomen, [ras.
Dumque artes ex arte trahis. Quis mente reposta,
Vir-s

Virgineâ virtutis opes? quæ Musa labores
Digna canat? seu vasta juvat confinia celsi
Ingenio lustrare Poli, delidumque Booten,
Eridanumq; Lyramq; Aquilã, tum quicquid ab alto
Naturæ miratur honos: seu viscera terræ
Rimari sit cura tibi pecudesque ferasque;
Aut plantas quas fœta parit, pictasque volucres,
Indigenasque maris, medioque natantia ponto
Monstra, tui totidem sunt argumenta laboris.

Paulò inferius.

Pergis ad hæc [neque enim veteres exosa labores]
Is curis SCHURMANNA *comes sublimibus. Alta*
Ingenium sublime decent. Quid prisca revolvam
Sanctorum monumenta Patrum? quid docta Rabinû
Scripta, quid arguti subtilia dogmata Thomæ?
Quid Floros, Tacitosque, & Grajis credita fastis?
Eximiosque olim natos ab Apolline Vates
Commemorem, quos docta legis? Majoribus instat
Ardua vis animi, studiisque innata cupido
Expleri, pascique nequit. Non ulla puellæ
Lingua satis. Quos Persa sonos, quæ verba loquun- [tur
Æthiopes, tum qua Samaritum gratia linguæ
Discere amas summosque viros conatibus æquans,
Occultum nihil esse sinis, metasque latentes
Intras, & abstrusos perrumpit fama recessus.

Idem etiam paulò inferius.

Præclaris neque enim (mirabile dictu)
Artibus emicuisse satis, nec docta mereri
Aönidumque, virumque simul suffragia; Laudis
In partem venere manus. Ventura stupebis
Posteritas, cum Lysippos in Virgine cernes
Parrhasiosque Orco reduces, redivivaque Apellis
Ingenii monumenta vagus mirabitur Orbis:
Omnigenisque elementa suis expressa figuris
Excusis certare typis, nec cedere prælis,
Tantus amor calami! tanti est insignibus annos

Artibus excoluiſſe! levi ſeu ſculpere cælo
Fert animus, ſeu pingere acu, variaſque animantū
Effigies, florumque altis inferre tapetis,
Naturamque æquare manu, dum candida fuſcis
Lilia contexis violis, & germina formis
Diſparibus, Tulipamque ſuo quæ cærula fundo eſt,
Aut umbone rubet, decus aut regale Coronæ
Threjiciis quæ miſſa plagis, nardumque, roſaſque
Quæ ſuperent candore nivem, vel odoribus Hyblā,
Arte refers, pretioque beas. Quid multa? ſonoros
Uranie tibi diva modos, Polyhymnia cantus
Suggerit, & molles docet in teſtudine nervos
Virginea pulſare manu, cytharaque, chelyque,
Formoſam reſonare tuas Amaryllida Muſas.
Non ſemper ſcrutanda placent. Diſtricta jocoſe
Miſcetur decori virtus, mentiſque benigna
Temperies, doctique ſales. Alterna Camœnas
Otia blanda juvant. Non intermiſſa colonis
Fertilitas exhaurit agros, ſtudiiſque negatum
Stare diu, ſi feſſa ſui ſub mole fatiſcant.
Danda quies animo. Magnus ſic fertur Achilles
Armorum ſtrepitus inter, lituoſque, tubaſque
Indulſiſſe jocis. Non ſi Parnaſſia Muſæ
Antra mihi ſacroſque aditus, atque aurea pandant
Limina, commemorare tuæ præconia laudis
Sufficiam, noſtroque amplecti ſingula verſu.
Quid mihi fœminei quondam miracula ſexus,
(Pieridum immortale decus) doctaſque Sibillas,
Praxillam, Teleſillam, & Graccham cana Vetuſtas
Objicis? ingenio claram, quid Græcia mendax
Aſpaſiam, & quæ ſacra tuis ſunt nomina faſtis?
Hic major ſe prodit honos: ſupereminet omnes
Schurmannæ *Aönio prolutum nectare pectus,*
Et celſo mens nata Polo. Te Fama nepotum
Ingenii mirata decus, vitæque labores,
Per terras, pelaguſque vehat, lauroque ſuperbum
No-

Nomen eat, qua se Thracum Mavortia tellus
Pandit, & algentem Rhodope procurrit in Æmum:
Qua Macedum per saxa fremit spumantibus undis
Axius, herbosæque tegunt Alyacmona ripæ,
Huic uni libasse satis.

Quartus & ultimus virtutum Schurmannarum perpetuus admirator (ut propriis auctoris verbis utar) erit Jacobus Martin, Parisinus, adolescens de re literaria bene meritus, qui in laudem incomparabilis Heröinæ nostræ sequens Epigramma, & succinctum elogium concinnavit, cujus beneficio acceptum nos hîc damus.

Græcochrum matrem sileat Romana vetustas,
Et taceat Sappho Græcia victa suam.
Cedite Romanæ, Græcæ quoque cedite Musæ
Nescio quid Batavo majus in orbe micat.

Δίγλωττός τις (*inquit Galenus lib. 2. de pulſ. diff.*) ἐλέγετο πάλαι, καὶ θαῦμα τοῦτ' ἦν ἄνθρωπος εἷς ἀκριβῶν διαλέκτους δύο. *Bilinguis olim quidam dicebatur: eratque res miraculo mortalibus, homo unus duas exacte linguas tenens.* Quid obſecro dicturus Princeps ille Medicorum, ſi hoc ſæculo revixiſſet, videretque nobiliſſimam ſimul, & doctiſſimam Virginem, non δίγλωττον aut τρίγλωττον, neque etiam πεντάγλωττον, ſed (ut novo & in-

audito, in re similiter nova atque inaudita utar vocabulo) παντάγλωττον? Tot enim linguas intelligit Anna, ut vix duas perfecte loqui credi possit; rursus unumquodque idioma tam exacte callet & loquitur , ut in singulis ediscendis totum otium suum contrivisse videatur. Possunt jam audacter nationes omnes suis quæque linguis Annæ Panegyricum conficere , nec vereri debent ne ab ipsa exaudiantur, quæ omnes intelligit; illud certe ingenio suo & doctrina consecuta est Virgo famâ super æthera nota , ut nationes pene omnes Annæ laudibus personantes intelligat, jamque

Unus Schurmannæ famæ non sufficit orbis.

Patere , quæso ; Clarissimum totius Europæ sidus , & immortale literarum decus, hoc qualecunque tuarum virtutum præconium,

Hancque hederam virides inter tibi serpere lauros!

Hæc Iacobus Martinus. Illud æternum Musarum jubar & ornamentum in Gymnasio Vltrajectino apud Batavos magnum nomen & apud Magnates , præsertim inclytas Reginas Annam Austriacam Galliarum

rum

rum & Navarræ, & Ludovicam Mariam Gonzagam Vladiſlai IV. *Poloniæ Regis Conjugem* (*quæ Annam Vltrajectum inviſit die* 26. *Decembris* 1645. *dum in Poloniam profecta eſt*) *non minorem ſibi conciliat auctoritatem. Tandem ad id quod intendimus, deveniamus, & quæ doctrinæ monumenta poſteris hactenus tradiderit hæc Minerva, aſpiciamus. Scripſit igitur eleganti Stylo Latino.*

De vitæ humanę termino Reſponſum, *ſive* totius diſputationis Terminum. *Lugduni Batavorum, ex officina Ioannis Maire* 1639. *in* 4. Studio *Ioannis Beverovicii*, *cum aliis celeberrimis Philoſophis ejuſdem argumenti Auctoribus. Prodiit etiam* idiomate Batavico, *Dordraci.* 1639. *in* 4.

Diſſertationem de ingenii muliebris ad doctrinam, & meliores doctrinas aptitudine. *Lugduni Batavorum ex Officina Elzeviriana* 1641. *in* 8. Quam *eloquentiſſimo ſermone Gallico reddidit erudítiſſimus Poëta laureatus Guilielmus Colletetus, Pariſinus.*

Epiſtolas aliquot *de eodem problemate* inter Annam Mariam à Schurman *&*

Andream Rivetum, Pictaviensem, Theologiæ Doctorem Calvinistam, *Lugduni Batavorum, ex Officina Elzeviriana* 1641. *in* 8. Eas *quoque Gallicas fecit præfatus Guilielmus Colletetus, cujus beneficio & singulari erga me amicitia legi in ejus præclaro Musæo San-Marcello Parisino.*

Epigramma Latinum *ad Ioannem Isaacium Pontanum Historiæ Gelricæ Scriptorem*, quod *legi ante prædictam Historiam* in folio *editam.*

Epigramma responsivum *ad Constantinum Hugenium* ad occultum Apollinis cujusdam ad lucem me provocantis oraculum. *Legi etiam* inter *Constantini Hugenii* Epigrammata lib. 2. p. 92. & 93.

Epigramma Latinum *in auctorem Historiæ Vltrajectinæ. Quod etiam* perle*gi ante relatam Historiam.*

Epigramma aliud Latinum *de Historia fabulosa alterius Batavæ Annæ Mariæ Schurmannæ, quod legi, sed ineditum quod sciam.*

Epigramma Latinum *In obitum Ioannis Polyandri editum Lugduni Batavorum*

rum 1646. in folio cum Oratione funebri *Polyandri.*

Carmina varia, Latina *&* Batavica *ſcripſiſſe compertum habeo ex relatione Doctiſsimi Nicolai Heinſii, magni Danielis filii, nuper Pariſiis degentis. Præterea ſcripſit,*

Epiſtolam eloquentiſſimam Latinam *ad Iacobum Crucium.* Quam *legi inter Epiſtolas Crucianas lib. 5. pag.* 514. *&* ſeqq.

Epiſtolas duas *ad Ioannem Beverovicium. Quas etiam vidi* inter Epiſtolicas quæſtiones *prædicti Beverovicii Roterodami, ſumptibus Arnoldi Leers,* 1644. *in* 8. editas *Latinè.*

Epiſtolas alias Latinas *ad Adolphum Vorſtium, Andream Colvium, & Iacobum Lydium : Et hi viciſsim ad eam. Quas quoque perlegi* editas.

Epiſtolas Gallicas *etiam* eloquentiſſimas *concinnavit & ſcripſit ad Annam Auſtriacam Galliarum & Navarræ Reginam Chriſtianiſsimam, Armandum Cardinalem Ducem Richelium, Mariam Iarſiam Gornacenſem & Carolum Ducheſnium Medicum Regium.* Quas *vidi MSS.*

præsertim illas *ad Mariam Gornacensem, ut retuli in ejus elogio*, easque *asservat in suo Musæo eloquentissimus ac eruditissimus Historiographus Regius Franciscus de la Mothe le Vayer, cujus singulari erga nos benevolentiâ perlegimus.*

Epistolas Latinas *&* Græcas eloquentissimas *ad Ioannem Beverovicium, quas ipse asservat in Musæo, ut habeo ex dicti Beverovicii Epistola ad eruditissimum Guidonem Patinum, Doctorem Medicum Parisiensem Dordrechti, die 23. Maii, 1646. scripta, & ab ipso mihi communicata. Ex hac epistola etiam colligo Annam scripsisse.*

Epistolas Hebraicas & Arabicas nonnullas.

Alia ejus scripta licet non pauca hactenus me latent. Quotidie enim varia componit & scribit. Omne nunc studium in sacra Scriptura ponit.

Vivit hoc Musarum delitium Vltrajecti in Hollandia hoc anno salutis 1646. *dum hæc scribimus circa annum ætatis suæ Trigesimum quartum.*

De Annæ Mariæ Schurmanæ *laudibus & scriptis per honorifica reddunt te-*

sti-

ſtimonia Iacobus Catzius in Poëmate Belgico, *Zacutus Luſitanus*, *Medicus*, in Hiſtoria Medicorum, *Valerius Andreas Deſſelius* in Bibliotheca Belgica, 1643. *in* 4. edita. *Gabriel Naudæus*, loco citato, *Dominicus Gilbertus*, *Cæſenas*, in Famæ triumphantis Panegyrico de Anna Maria à Schurman, *Gabrieli Naudæo* dicato. *Maria de Iars Gornacenſis* libro de æqualitate hominum & fœminarum *ac* in Epiſtolis *ad Annam* ſcriptis. *Caſpar Barlæus* lib. Epigrammatum. *Conſtantinus Hugenius* Ibid. *Andreas Rivetus* in Epiſtolis *ad Annam*. *Adolphus Vorſtius* Ibid. *Andreas Colvius* ibid. *Iacobus Lydius* Ibid *Ioannes Beverovicius* ibid. *Iacobus Crucius* ibid. *in Mercurio Batavo à pag*. 507. *uſque ad* 536. *Lazarus Meyſſonnerius*, *Matiſeonenſis*, *Medicus Lugdunenſis* in Epiſtolis *ad I. Beverovicium*, *Claudius Salmaſius* loco relato. *Daniel Heinſius* Carmina *in ejus laudem luſit*, *Guilielmus Colletetus* in Pręfatione in Verſionem Diſſertationis de ingenii muliebris ad doctrinam & meliores doctrinas aptitudine, *&* in vitis Poëtarum, nempe in vita Mariæ de Ro-

Romieu. *Iacobus Martinus* loco citato. *Ego etiam* in Tractatu Gallico, *de præstantissimis totius Orbis Bibliothecis* in appendice *pag.* 29. *nec non* in elogio *Mariæ Iarsiæ Gornacensis. Carolus Duchesnius supra relatus* in Epistola quam præfixit Dissertationi de ingenii muliebris &c. *Paulus Iacob Lugdunensis* in Elogio Gallico Annæ Mariæ Schurmannæ; *R. P. Hilarion de Coste Ordinis Minimorum*, in Præfatione Elogiorum illustrium Mulierum. *Franciscus Colletetus Guilielmi Colleteti filius in Epigrammate Gallico ad Annam Mariam Schurmannam.*

